

Ștefania Ștefănescu
Diana-Alexandra Popovici
Adelin Daniel Nedelea
Alexandra Capră

Földrajz

Tankönyv az 6. osztály számára

Acest manual școlar este proprietatea Ministerului Educației.
Acest proiect de manual școlar este realizat în conformitate cu Programa școlară aprobată prin Ordinul ministrului educației și cercetării nr. 3393/28.02.2017.

119 – număr unic de telefon la nivel național pentru cazurile de abuz împotriva copiilor
116.111 – numărul de telefon de asistență pentru copii

Ștefania Ștefănescu

Diana-Alexandra Popovici

Adelin Daniel Nedelea

Alexandra Capră

Földrajz

6

Tankönyv a VI. osztály számára

A tankönyvet a Tanügyminisztérium 5022/06.07.2023 számú miniszteri rendelete engedélyezte.

A tankönyvet a tanulók ingyenesen kapják, úgy nyomtatott, mint digitális formában, és négy évig átadható a 2023–2024-es tanévtől kezdődően.

Tanfelügyelőség .....

Iskola/Kollégium/Líceum .....

EZT A TANKÖNYVET HASZNÁLTA:

Év	Tanuló neve	Osztály	Tanév	A tankönyv állapota*	
				átvételtkor	leadáskor
1					
2					
3					
4					

- * A tankönyv állapotát minősítő jelzők: új, jó, gondozott, gondozatlan, rossz.
• A tanárnak ellenőriznie kell a fenti táblázat adatainak helyességét.
• A tanulók nem tehetnek jeleket a tankönyvbe.

Földrajz. Tankönyv az 6. osztály számára

Ștefania Ștefănescu, Diana-Alexandra Popovici, Adelin Daniel Nedelea, Alexandra Capră

Tudományos referensek: Prof. univ. dr. Iuliana Armaș, Facultatea de Geografie, Universitatea din București
Prof. gr. didactic I Mariana Dinu, Școala Gimnazială „Petre Ghelmez”, București

Copyright © 2023 Grup Media Litera
Minden jog fenntartva

Fordította: Becsek Éva, Karda Ádám, Makfalvi Zsusa

Editura Litera
tel.: 0374 82 66 35; 021 319 63 90; 031 425 16 19
e-mail: contact@litera.ro
www.litera.ro

Felelős kiadó: Vidrașcu și fiii
Szerkesztő: Mihaela Spurcăciu
Korrekter: Szócs Katalin
Fényképek forrása: Shutterstock, arhiva Litera
Borító: Lorena Ionică
Tördelés és prepress: PONTLAB SRL

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
Geografie: manual pentru clasa a VI-a/Ștefania
Ștefănescu, Diana-Alexandra Popovici, Adelin
Daniel Nedelea, Alexandra Capră. - București:
Litera, 2023
ISBN 978-630-319-686-2

I. Ștefănescu, Ștefania
II. Popovici, Diana-Alexandra
III. Nedelea, Adelin Daniel
IV. Capră, Alexandra

37
91

TARTALOMJEGYZÉK

• A tankönyv szerkezete	4
• Előszó	6
• Viselkedés-megfigyelő lap	6
• Általános és sajátos kompetenciák	6

I. FEJEZET VILÁGUNK MEGISMERÉSE .....

7

Sajátos kompetenciák: 1.1; 2.1; 2.2; 2.3; 3.1.

1. A Föld megismerésének mérföldkövei – a Nagy Földrajzi Felfedezésektől a modern kutatásig	8
2. Kontinensek és országok – térképi ábrázolások. A világ politikai térképe	10
• Gyakorlati alkalmazás	14
• Ismételtes és önértékelés	16

II. FEJEZET AZ ANTROPOSZFÉRA – AZ EMBER ÉS AZ EMBERI TEVÉKENYSÉGEK .....

17

Sajátos kompetenciák: 1.1; 1.2; 2.1; 2.2; 2.3; 3.1; 3.2; 3.3; 3.4; 4.1; 4.2; 4.3.

1. A Föld népessége: számának alakulása, földrajzi elterjedése, változatossága, térbeli mobilitása	18
2. Az emberi települések – településtípusok és területi különbségek	24
3. A természeti erőforrások és hasznosításuk	27
4. Gazdasági tevékenységek a Földön: a mezőgazdaság, az ipar és a szolgáltatások	30
5. Az emberi tevékenységek hatása a környezetre és az életminőség	34
• Gyakorlati alkalmazás	36
• Ismételtes és önértékelés	38

III. FEJEZET EURÓPA – FÖLDRAJZI IDENTITÁS .....

39

Sajátos kompetenciák: 1.1; 1.2; 2.1; 2.2; 2.3; 3.1; 3.2; 3.3; 3.4; 4.2; 4.3.

1. Európa – Földrajzi helyzete, partvonala: öblök, szigetek, félszigetek, tengerszorosok	40
2. A domborzat általános jellemzői. Nagy domborzati egységek	42
3. Európa vízhálózata	44
4. Éghajlati és biogeográfiai különbségek	47
5. Európa politikai térképe – államok és régiók	51
6. A népesség földrajzi eloszlása. Sokszerűségi elemek (etnikai, nyelvi, vallási és kulturális sokféleség)	54
7. Európa nagyvárosai	58
8. Ásványkincsek és hasznosításuk	62
9. Gazdasági ágazatok: mezőgazdaság, ipar, szolgáltatások	65
10. Az Európai Unió	70
11. Egyes országok földrajzi jellemzése	73
• Ismételtes és önértékelés	87

IV. FEJEZET EURÓPA NAPJAINKBAN .....

89

Sajátos kompetenciák: 1.1; 1.2; 2.1; 2.3; 3.4.

1. Az európai kulturális és társadalmi örökség	90
2. Az európai életminőség	92
• Felmérés	94
Év végi felmérés	95

Kedves tanulónk,

a 6. osztályos földrajz tankönyv két nagy részből áll: bevezetés az antroposzférába – az emberek és emberi tevékenységek, valamint az európai kontinens.

Az I. fejezet egy rövid utazással kezdődik a világ megismerésének történetében, az ember megjelenésétől a nagy földrajzi felfedezések korán át a mai modern kutatásokig.

A II. fejezet: Az antroposzféra – az ember és az emberi tevékenységek, a Föld népességére, az emberi településekre és az emberi tevékenységekre vonatkozó érdekes tudnivalókat mutat be, valamint azt is, hogy milyen hatást gyakorolnak ezek a környezetre és az élet minőségére.

A III. fejezet Európáról szól. A kontinens elhelyezkedéséről, partvonaláról, domborzatáról, vizeiről, éghajlatáról és élővilágáról tanulhattok. Felfedezhetitek Európa országait, ezek fővárosait és az emberi sokszínűség sok oldalát – etnikai, nyelvi, felekezeti és kulturális. Utazhatsz a nagyvárosokon keresztül, és megtanulhatsz, hogyan hasznosítjuk mi, emberek kontinensünk erőforrásait. A fejezet végén egypár európai országra jellemző földrajzi adatot találsz a természeti környezettől kezdve a népességig, a településekig és a gazdaságig.

A IV. fejezet: Európa napjainkban, az európai emberi és kulturális értékekre összpontosít, és előtérbe helyez egy átfogó elméletet – az életminőséget.

A tankönyvben számos képet, térképet és alkalmazást találsz, beszélgetésekre hívnak osztálytársaidal, és a 6. osztály végére személyes portfóliót állíthatsz össze.

Minden fejezet végén értékelj saját tevékenységedet, az Egyéni értékelő lap kitöltésével a füzetedben a minta alapján. Gyűjtsd össze minden fejezet értékelő lapját, és figyeld meg, mi változott!

Viselkedés	soha	néha	gyakran	mindig
Érdekltem a tanulás.				
Követtem a tanár utasításait.				
Egyénileg dolgoztam.				
Ha szükséges volt, kértem segítséget.				
Ha hibáztam, meg akartam tudni, hogyan javíthatnám ki.				
Befejeztem a tevékenységeket.				
Együttműködtem a többiekkel a csoportos tevékenységekben.				

ÁLTALÁNOS ÉS SAJÁTOS KÉPESSÉGEK, A 3393/28.02.2017-ES TANÜGYMINISZTERI RENDELETTEL JÓVÁHAGYOTT VI. OSZTÁLYOS ISKOLAI FÖLDRAJZ PROGRAM ALAPJÁN

1. Sajátos szaknyelv és eszköztár használata a földrajzi valóság bemutatására.

- 1.1. A földrajzi fogalmak önálló meghatározása.
- 1.2. Szakkifejezések alkalmazása földrajzi elemek, jelenségek, folyamatok leírására.

2. A földrajzi valóság térbeli és időbeli vonatkozásainak leképezése térképészeti ábrázolásokra.

- 2.1. Tájékozódás az ábrázolt térben a földrajzi elemek helyzetének meghatározásával.
- 2.2. Földrajzi elemek, jelenségek, folyamatok térbeli és időbeli elhelyezése megadott szempontok szerint.
- 2.3. A térképészeti, grafikus és más vizuális eszközök ismeretanyagának alkalmazása.

3. Különböző tantárgyak ismeretanyagának felhasználása a földrajzi tér megismerése során.

- 3.1. Az IKT és a GIS eszközökkel, valamint a matematikai és természettudományos ismeretek segítségével szerzett földrajzi információk használata.
- 3.2. Földrajzi elemek, jelenségek, folyamatok bemutatása IKT/GIS eszközök felhasználásával.
- 3.3. A természeti, társadalmi és kulturális sokszínűség interdiszciplináris bemutatása.
- 3.4. A helyi, nemzeti, európai és világörökség ismertetése különböző források felhasználásával.

4. A mindennapi életben alkalmazható munkafolyamatok kidolgozása az egész életen át tartó tanulás szellemében.

- 4.1. Önálló munkafolyamat megszervezése irányítással.
- 4.2. Földrajzi elemek, jelenségek, folyamatok jellemzése megadott algoritmus szerint.
- 4.3. Környezeti elemek, jelenségek, folyamatok összehasonlítása földrajzi sajátosságok alapján.

I. FEJEZET VILÁGUNK MEGISMERÉSE

1. A Föld megismerésének mérföldkövei – a Nagy Földrajzi Felfedezésektől a modern kutatásig
  2. Kontinensek és országok – térképészeti ábrázolások. A világ politikai térképe
- ▶ **GYAKORLATOK:**
Távolság- és területmérés klasszikus és/vagy digitális térképeken
  - ▶ **ISMÉTLÉS ÉS ÖNÉRTÉKELÉS**

1. A FÖLD MEGISMERÉSÉNEK MÉRFÖLDKÖVEI – A NAGY FÖLDRAJZI FELFEDEZÉSEKTŐL A MODERN KUTATÁSIG

1. ábra Asztrolábium

Mióta létezik ezen a Földön, az ember új területek felfedezésére vágyott. Legtöbb esetben a kíváncsiság mellett a szükségletek is vezették, úgymint a menedékre való, az élelemre való igény vagy a ragadozóktól való védelem igénye.

Később az emberek kereskedni kezdtek, és egyre nagyobb utakat tettek meg a szárazföldön és a vízen is. Az ókorban az európaiak legjobban a Közel-Keletet és Észak-Afrikát ismerték. A 11. században, a keresztes hadjáratok hatására, valamint a más területekről származó termékek és nyersanyagok iránti egyre növekvő igény miatt, számos utazást tettek Ázsiába és Afrikába.

A távoli vidékeket bejáró utazók beszámolóí miatt, melyek gazdagságról (különösen aranyról) és fűszerekről tudósítottak, a nagy európai országok az új területekre indított expedíciókat kezdtek finanszírozni. Ezzel egy időben jelentősen fejlődött a hajózás is, áttértek a nehezebb, evezős hajókról a könnyebb vitorlás hajókra, melyek a szél erejét használták fel, és fejlődtek a hajózási műszerek is (az iránytű és az asztrolábium – 1. ábra).

A Középkor legismertebb utazásait a következő táblázat tartalmazza.

Utazó	Nemzetisége	Az utazás ideje	Hova utazott/mit fedezett fel
Marco Polo	olasz (velencei)	1271–1295	Ázsia (Oroszország, Kína) – 24 000 km-t tett meg.
Kolumbusz Kristóf	olasz – spanyol	1492. augusztus 3. – 1493. március 15. és még három út (1504-ig)	Nyugat felé hajózva akarta elérni Indiát (Európától nyugatra nem ismertek más kontinenst), így felfedezte Amerikát.
Vasco da Gama	portugál	1497–1499	Körbehajózva Afrikát, felfedezte az Indiába vezető tengeri utat.
Fernando Magellan	portugál (Spanyolország szolgálatában hajózott)	1519–1522	Az első világ körüli út (Dél-Amerika megkerülésével).

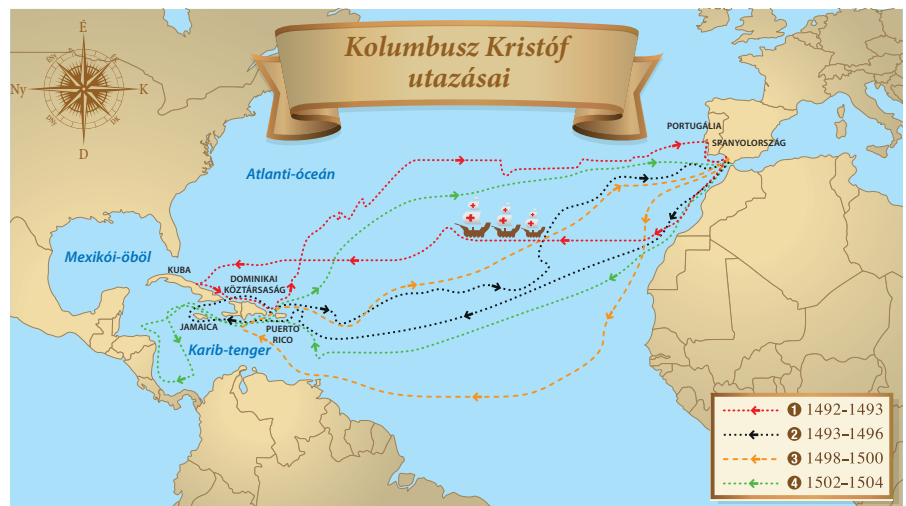

Alkalmazd!

Figyeld meg a mellékelt ábrát, és írd le Kolumbusz Kristóf utazásait! Foglald bele: honnan hajózott ki, milyen útvonalat követett, hova érkezett! Használd a földrajzi atlaszt is! Magyarázd meg, miért nevezte az útja végén talált őslakosokat „indiánnak”!

2. ábra

Kolumbusz Kristóf utazásai

Jelenleg a Földet távolról tanulmányozzák: az űrből (műholdak és űrutazások segítségével) és nagy mélységekből (az óceánfenéken végzett fúrásokkal, a kéreglemezek megfigyelésével, más geológiai kutatásokkal). Az első Föld körüli pályára állított műhold a Sputnik-1 nevű orosz műhold volt, 1957-ben. Ez, a világűr meghódítása felé tett első lépés indította el a Szovjetunió és az Amerikai Egyesült Államok között az ún. „űrversenyt”. Az első, Föld körüli pályára helyezett műhold után következett az első űrbe küldött ember (a szovjet Yuri Gagarin, 1961). Következett az első holdra szállás (1969.07.20.), amit a NASA hajtott végre az Apollo 11 program keretében.

Jelenleg a Földet számos műhold figyeli (3. ábra), mindeniken képtovábbításra, az éghajlat, a növényzet, a talaj, az óceánok és más megfigyelésre szolgáló egész sor műszerrel.

Az utóbbi években a Föld megfigyelésére és tanulmányozására drónokat is használnak, melyek lehetővé teszik, hogy magas minőségű képeket vegyenek át nagy távolságról. Ezeket leginkább a természeti katasztrófák megfigyelésére használják (például földcsuszamlások, vulkánkitörések, árvizek, erdőtüzek – 4. ábra), hogy biztonságosan kapjanak képeket a későbbi tanulmányozáshoz.

3. ábra Műhold a Föld körül

4. ábra Bozóttűzről készült drónfelvétel

Többet szeretnék tudni!

2021-ben 1832 kommunikációs műhold létezett, 906 a Föld megfigyelésére, 305 technológiai műhold, 150 navigációs és helymeghatározási műhold, 104 az űr megfigyelésére, 20 a Föld vizsgálatára és 10 más felhasználásra.

A legtöbb műhoddal rendelkező országok: az AEÁ, Kína, Oroszország, Nagy-Britannia, Japán, India, az Európai Űrügynökség, Kanada, Németország és Luxemburg.

SZÓMAGYARÁZAT

keresztes hadjárat – a katolikus egyház megbízásából, az eretnekek vagy más vallások követői ellen vezetett hadműveletek
aszelenizálás – holdra szállás
drón – emberi pilóta nélkül repülő szerkezet, melyet a fedélzetén található digitális automata pilóta irányít, vagy távirányítással vezetnek egy földi irányítóközpontból.

Alkalmazd!

Rendezd sorrendbe a következő műszereket, a legrégebbitől a legújabbig! Írd le a füzetbe az ábra betűjelét, a műszer nevét és az időszakot, amikor megjelent!

A

B

C

A világ politikai térképe (5. ábra, 12-13. oldal) egy olyan térképészeti ábrázolás, mely színekkel jelöli a világ országainak körvonalát és elhelyezkedését. Ezen 195 ország szerepel (2022).

Többet akarok tudni!

A világ 195 országából 193 az Egyesült Nemzetek Szövetségének (ENSZ) a tagja. Két ország (Palesztina és Vatikán) megfigyelő, de nem tagország. A világszinten elismert 195 független államon kívül léteznek még vitatott vagy különleges státuszú (jogállású) területek is (Taiwan, Cook- és Niue-szigetek) vagy függő területek (Grönland – Dánia).

A világ politikai térképén bemutatott államok több szempont szerint csoportosíthatók, mint például:

- a terület formája/alakja szerint: lehetnek a hosszúsági körök mentén elnyúlt, a szélességi körök mentén elnyúlt, tagolt, kompakt/tömör országok;*
- elhelyezkedésük szerint: szárazföldi, szigeten elhelyezkedő, félszigeten elhelyezkedő országok;*
- kiterjedésük szerint: nagyon nagy, nagy, közepes, kicsi vagy nagyon kis országok;*
- államforma szerint: monarchiák (abszolutisztikus/autoritáris), köztársaságok (parlamentáris, elnöki, félelnöki);*
- a lakosság száma szerint: nagyon nagy, nagy, közepes, kicsi és nagyon kicsi államok.*

Alkalmazd!

- Elemezd a világ politikai térképét (12-13. oldal) és találd:
  - egy hosszúsági kör mentén elnyúlt országot;
  - egy szélességi kör mentén elnyúlt országot;
  - egy tagolt területű országot;
  - öt szárazföldi országot;
  - két félszigeti országot;
  - két szigetországot;
  - három nagyon nagy területű országot;
  - öt kis területű országot;
  - egy kevés országgal rendelkező kontinenst;
  - egy sok országgal rendelkező kontinenst!
- Nézd meg a YouTube-on az Államformák című filmet (https://www.youtube.com/watch?v=a1_00MhvXTQ), majd válaszolj a kérdésekre:
  - Mit jelent a monarchia? Hát a köztársaság?
  - Hány típusa van a monarchiáknak? Hát a köztársaságoknak?
  - Nevez meg két-két országot mindenik típusból!
  - Nevezd meg Nagy Britannia és Észak-Írország Egyesült Királysága királyának két feladatát!
  - Mi a különbség az elnöki és a parlamentáris köztársaság között?
  - Milyen ország Románia?
- Keresd meg a mellékelt ábra országait a földrajzi atlasz világfizikai térképén, a falitérképén, a Google Maps vagy az OpenStreetMap alkalmazásokban!

Tudtad...?

Területük mérete szerint a világ legkisebb országai a következők:

Vatikán

Területe: 0,44 km²

Monaco

Területe: 2,02 km²

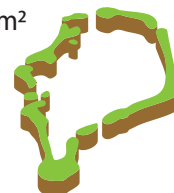
Nauru

Területe: 21,00 km²

Tuvalu

Területe: 26,00 km²

San Marino

Területe: 61,00 km²

Liechtenstein

Területe: 160,00 km²

5. ábra A világ politikai térképe

GYAKORLATI ALKALMAZÁS

Távolság- és területmérés klasszikus és/vagy digitális térképeken

Emlékezz vissza!

- ▶ Mi a térkép méretaránya? Mire használjuk? Hány típusa létezik?
- ▶ Hogyan lehet kiszámítani két pont távolságát a térkép léptékének segítségével?

SZÖMAGYARÁZAT

görcbületmérő (kurbiméter)
– térképészeti eszköz, mely kanyargó vonalak hosszának mérésére alkalmas.

Görcbületmérő

Alkalmazd!

- 1 A mellékelt térkép alapján számítsd ki a távolságot légvonalban a következő városok között, tudva azt, hogy a térkép méretaránya 1:500 000!
- Bukarest – Tulcea
  - Arad – Craiova
  - Temesvár – Bărlad
  - Piatra-Neamț – Konstanca
  - Nagyszében – Nagybánya.
- Mi történne, ha a térkép méretaránya 1:1 000 000 vagy 1:200 000 lenne?

Mivel a térkép méretaránya azt mutatja meg, hogy egy területet hány-szorosára kisebbítettek le, ezért alkalmas távolságok és területek mérésére.

A méretarány felhasználásával történő távolságmérésre egy térképen több eszköz is használható: vonalzó – ha a távolság egyenes vonalú, egy darab cérna, fonal vagy görcbületmérő, ha a távolság görbe vonal mentén van. Ezekkel az eszközökkel megmérjük a távolságot a minket érdeklő pontok között, majd megszorozzuk a térkép méretarányával.

Ha a térképnek grafikus léptéke van, akkor körzőt használunk. A körző két tűjét a két pontra helyezzük, majd áthelyezzük a grafikus léptékre úgy, hogy az egyik tű a zéró beosztáson legyen. A másik tűnél leolvassuk a távolságot. Azt is megtehetjük, hogy a grafikus léptéket átszámítjuk méretarányá, és a megelőzően leírt módszert használjuk.

A területek mérésére több módszer létezik. A legegyszerűbb, ha a minket érdeklő területet zsírpapírra másoljuk, majd milliméteres papírt helyezünk alá. A milliméteres papíron megszámloljuk a teljes, 1 cm²-es négyzeteket, és méretre alakítjuk úgy, hogy megszorozzuk a térkép egy cm²-ének valós értékével. Egy másik területmérési eljárás a térképen a minket érdeklő terület felbontása mértani formákra. Kiszámítjuk minden mértani forma területét, összeadjuk, majd a kapott értéket méretre alakítjuk.

A digitális világban vannak olyan térképészeti alkalmazások, melyek beépített távolság- és területmérési eszközöket tartalmaznak (mint például a Google Maps, Google Earth, OpenStreetMap, Waze és mások).

2 Egy cérnaszál segítségével számítsátok ki a 14. oldali térképen a Marosfolyó hosszát Marosvásárhely és Arad között, tudva, hogy a térkép méretaránya 1:250 000!

3 A Google Earth webalkalmazás (3D megjelenítési módot használva) menüjének távolság- és területmérő eszközével számítsátok ki:

a. a távolságot légvonalban Tokyo és Los Angeles, Párizs és Bukarest, Rio de Janeiro és Caracas, Peking és Teherán között;

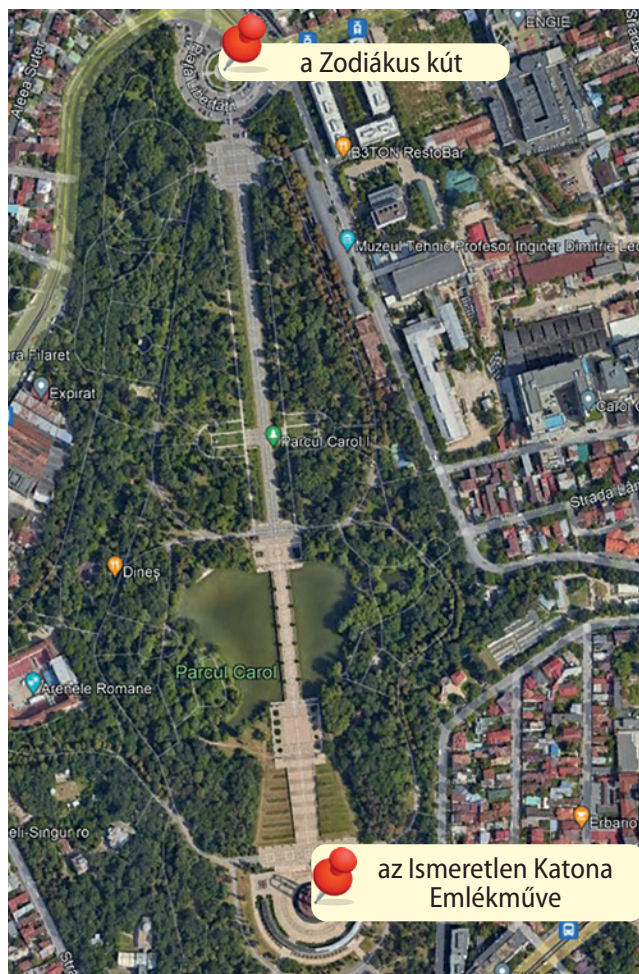
b. a Bajkál-tó, a New York-i Central Park, Tanzánia és a londoni Wembley stadion területét (km²-ben)!

4 Jobbra egy Google Maps-ről átvett részlet látható, ami a bukaresti Károly parkot ábrázolja. Számítsátok ki:

a. a méretarányt, tudva, hogy a sétány hossza a Zodiákus kút és az *Ismeretlen katona emlékműve* között a valóságban 8 m és a mellékelt képen 11 cm;

b. a távolságot légvonalban a Római Aréna és a Zodiákus kút között;

c. a Károly-park területét az **a** alpontonál kiszámolt méretarány segítségével!

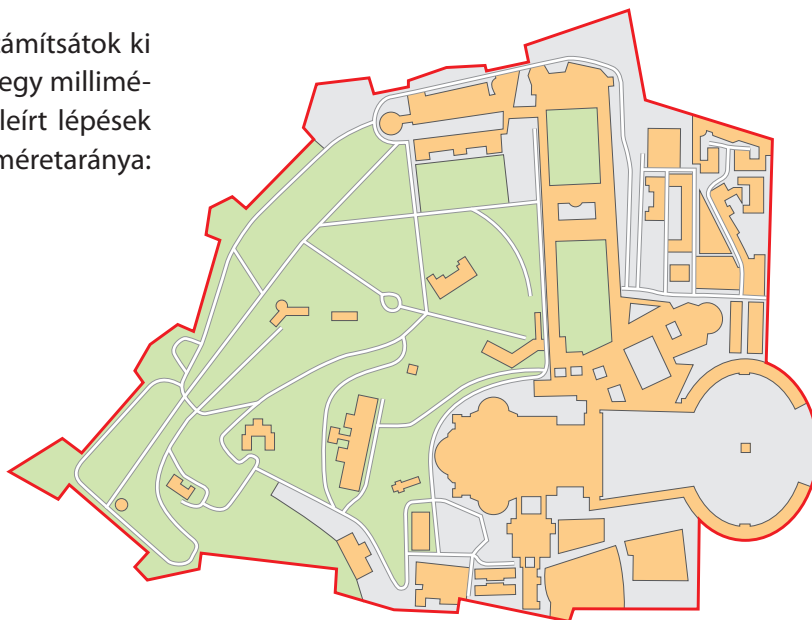

5 A mellékelt kép Vatikán alaprajza. Számítsátok ki Vatikán területét egy lap zsírpapír és egy milliméteres papír segítségével a leckében leírt lépések szerint, feltételezve, hogy az alaprajz méretaránya:

a. 1:10 000;

b. 1:5 000;

c. 1:1 000.

6 Indítsd el a Google Earth alkalmazást (3D megjelenítési módban), és mérd meg Vatikán területét a menü távolság- és területmérő eszközével! Mekkora a különbség az általad az 5. feladatban kiszámított és a Google Earth alkalmazás által adott érték között?

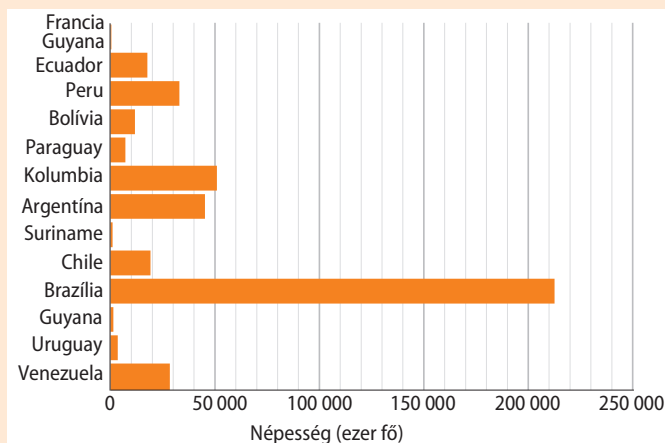
ISMÉTLÉS ÉS ÖNÉRTÉKELÉS

I Írd le a füzetbe a helyes válasz szám- és betűkombinációját a következő minta szerint: **1-c**.

- Az a hajós, aki Ázsiában utazott, és útinaplójában leírta a bejárt területeket, az:
  - Kolumbusz Kristóf;
  - Fernando Magellan;
  - Marco Polo;
  - Vasco da Gama.
- Az első hajózási eszközök voltak:
  - az asztrolábium és a drón;
  - az iránytű és az asztrolábium;
  - a drón és a műhold;
  - a GPS rendszer és az iránytű.
- Azok a térképek, melyeken a természet elemeit: a domborzatot és a vízrajzot mutatják be, a következő térképtípusba tartoznak:
  - fizikai;
  - általános;
  - politikai;
  - tematikus.

II Elemezd a mellékelt ábrát, és teljesítsd a követelményeket:

- Nevezd meg Dél-Amerika három legnépesebb országát!
- Nevezd meg öt országot, melyeknek lakossága több mint 20 000 fő!
- Nevezd meg öt országot, melyeknek a lakossága kevesebb mint 10 000 fő!
- Nevezd meg Dél-Amerika két, legkisebb lakossággal rendelkező országát!

III Ha egy térképen az A és B pontok közötti távolság 5 cm, a valóságban pedig 100 km, akkor mekkora a térkép méretaránya?

(Forrás: <https://www.worldometers.info/population/countries-in-south-america-by-population/>)

Dél-Amerika országainak lakossága – 2020

IV Írd le a füzetbe a következő típusú térképeket bemutató kép betűjelét: fizikai térkép, politikai térkép, tematikus térkép.

JAVÍTÓKULCS

Hivatalból jár: 10 pont
Maximális pontszám: 100 pont

I. Feladat

$3 \times 10 \text{ p} = 30 \text{ p}$

II. Feladat

$15 \text{ állam} \times 2 \text{ p} = 30 \text{ p}$

III. Feladat

15 p

IV. Feladat

$3 \times 5 \text{ p} = 15 \text{ p}$

II. FEJEZET AZ ANTROPOSZFÉRA – AZ EMBER ÉS AZ EMBERI TEVÉKENYSÉGEK

1. A Föld népessége: számának alakulása, földrajzi elterjedése, változatossága, térbeli mobilitása
2. Az emberi települések – településtípusok és területi különbségek
3. A természeti erőforrások és hasznosításuk
4. Gazdasági tevékenységek a Földön: a mezőgazdaság, az ipar és a szolgáltatások
5. Az emberi tevékenységek hatása a környezetre és az életminőség

GYAKORLATOK

Közvetlen és közeli környezetünk népességi és települési jellemzőinek elemzése és értelmezése. Helyi kihívások globális környezetben. Tematikus turisztikai útvonalak. Turisztikai régiók

ISMÉTLÉS ÉS ÖNÉRTÉKELÉS

1. FÖLD NÉPESSÉGE: SZÁMÁNAK ALAKULÁSA, FÖLDRAJZI ELTERJEDÉSE, VÁLTOZATOSSÁGA, TÉRBELI MOBILITÁSA

SZÓMAGYARÁZAT

antropogenezis – az emberi faj megjelenésének és fejlődésének folyamata

demográfia – a népesség dinamikáját (születések, elhalálozások száma, vándorlások, elterjedés stb.) vizsgáló tudomány

Többet akarsz tudni!

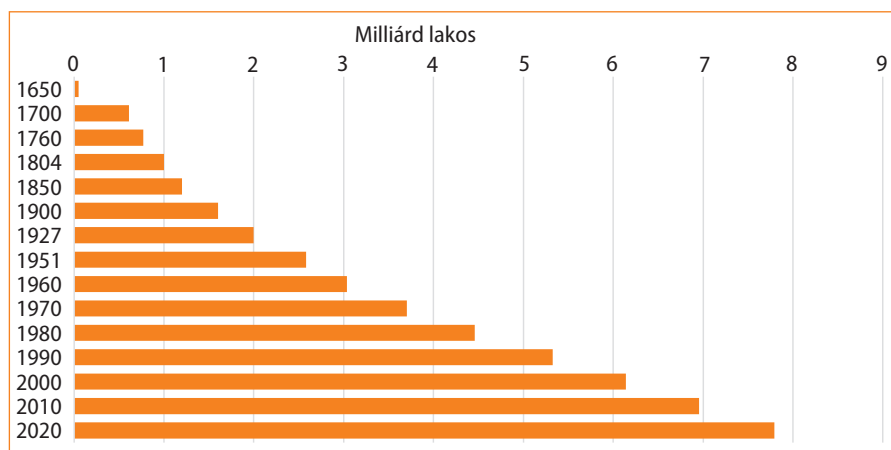
Az emberi fajra jellemző szemszín a barna. Egyetlen egyednél, ezelőtt 6 000 – 10 000 évvel bekövetkezett spontán genetikai mutáció a felelős a kék szemszín megjelenéséért. Ez a szín a világ népességének megközelítőleg 8%-ára jellemző. Ez a genetikai különbség több változatot hozott létre, így jelentek meg zöld, kékeszöld, szürke szemű emberek. Ők a Föld népességének megközelítőleg 2%-át alkotják.

A népesség számának alakulása

Az emberi faj Afrika keleti részén jelent meg, innen terjedt szét a kontinens déli és központi részére, majd Európába és Ázsiába, a szárazföld többi részére. Kezdetben az emberek száma lassan növekedett. Ez a lassú növekedés a nagyon magas halálozás következménye volt, amit járványok, éhezés, természeti katasztrófák (földrengések, vulkánkitörések, árvizek) és háborúk okoztak.

Az i. sz. 1. évben 200-300 millió ember élt, és megközelítőleg két évezred kellett ahhoz, hogy a világ népessége elérje az 1 milliárdot (1800 körül). A népességszám növekedését az ipari forradalom gyorsította fel, az akkor bekövetkezett orvosi felfedezések egyes betegségek (pestis, kolera) felszámolásához és az életkörülmények javulásához vezettek. Körülbelül egy évszázad alatt a népességszám elérte a 2 milliárdot (1930-ban). A 20. században nagyon gyorsan növekedett a népességszám, leggyorsabban 1960-ban, ezt nevezzük népességrobbanásnak (1. ábra).

Jelenleg a Föld népessége 8 milliárd fő (2022-ben).

1. ábra A Föld népességének alakulása 1960 és 2020 között (Forrás: worldometers.info)

Alkalmazd!

- 1 Elemezd a következő táblázatot! Keresd meg, hány lakosa volt a Földnek abban az évben, amikor te születél! Kérdezd meg a más évben született osztálytársaidat, hogy hány földlakó volt akkor, amikor ők születtek!
- 2 Mennyivel nőtt a Föld lakossága 2007 és 2020 között?

Év	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Lak.	6 705 946 610	6 789 088 686	6 872 767 093	6 956 823 603	7 041 194 301	7 125 828 059	7 210 581 976
Év	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Lak.	7 295 290 765	7 379 797 139	7 464 022 049	7 547 858 925	7 631 091 040	7 713 468 100	7 794 798 739

Forrás: www.worldometers.info

A népesség számának növekedését a születések és a halálozások száma határozza meg.

A születési arány (natalitás) 1 000 lakosra viszonyított születések száma egy év alatt. Ezrelékben (‰) számolják. A születési arányt befolyásolják a gazdasági tényezők: életszínvonal, élelemhez való hozzáférés, orvosi ellátás elérhetősége, a gyógyszerek elérhetősége, egyes betegségek felszámolására szolgáló oltások, a kulturális tényezők: a nők emancipációja, családtervezés, a vallási tényezők: egyes vallások sok gyerek születését segítik (iszlám), a politikai tényezők: vannak országok, melyek születésszámot növelő (pronatalista) vagy születésgátló (antinatalista) törvényeket alkalmaznak.

A halálozási arány (mortalitás) ezer lakosra viszonyított halálozások száma egy év alatt (‰).

A természetes szaporulat a születési arány és a halálozási arány különbsége. Ha a természetes szaporulat (és a természetes népességi mérleg) pozitív, akkor népességnövekedésről beszélünk (a születések száma magasabb, mint a halálozásoké). Ha a természetes szaporulat (és a népességi mérleg) negatív, akkor népességfogyásról (népességi hiányról, népességi deficitről) beszélünk, a halálozások száma magasabb, mint a születéseké, és csökken a lakosság száma (2. ábra). A természetes szaporulat a világon jelenleg csökkenőben van, de nagy különbségek vannak egyik kontinensről a másikra. Afrikában a természetes szaporulat magasabb mint 20‰. Ázsiában és Dél-Amerikában is magas a természetes szaporulat, de Európa a zéró érték körül mozog. Ezt a jelenséget tapasztalhatjuk néhány ázsiai országnál is, mint például Japánban.

Alkalmazd!

Másold át a füzetbe a következő táblázatot! Számítsd ki a természetes szaporulatot a képlet szerint, és az eredmény függvényében írd az utolsó oszlopba, hogy népességnövekedés vagy csökkenés tapasztalható!

Állam	születési arány (‰) (N)	halálozási arány (‰) (M)	természetes szaporulat (N – M) =	népességnövekedés/ csökkenés
India	18,7	7,2		
Románia	8,7	13		
Argentína	16,5	7,6		
Orosz Föderáció	10,7	12,7		

Forrás: <https://worldpopulationreview.com> (2022)

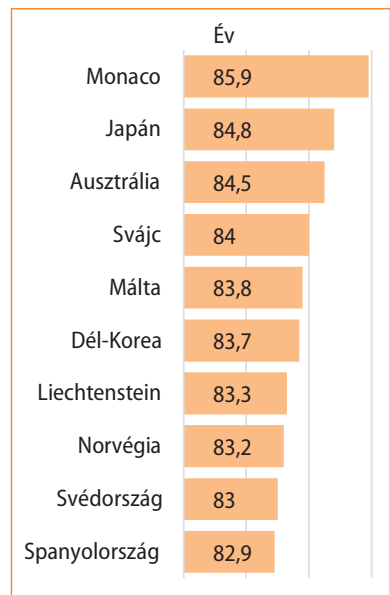
A születéskor várható élettartam annyi év, amennyit átlagosan egy személy él. Számolásánál az egy generációra számolt korcsoportonkénti mortalitást veszik figyelembe az adott évben. Minél fejlettebb egy ország gazdasági, orvosi, társadalmi szempontból, annál magasabb a várható élettartam. A születéskor várható élettartam a fejlett országokban magas (Japánban 85 év, 3. ábra) és alacsony a fejlődőben levő országokban (Szomáliában 54 év).

Portfólió

Keress információkat az interneten a Kínában bevezetett antinatalista politikáról! Készíts egy portfóliólapot, melyben bemutatsz ennek a népességpolitikának az okait! Mutasd be az osztálytársaidnak az eredményt, és tedd a portfóliódba!

2. ábra Európa elöregedett népessége

3. ábra A születéskor várható élettartam legmagasabb értékeivel rendelkező országok – 2021 (Forrás: <https://ourworldindata.org/life-expectancy>)

4. ábra Bangladeshi túlszűfolt utca

SZÖMAGYARÁZAT

Újvilág – a nagy földrajzi felfedezések korában megjelent fogalom, mely az újonnan felfedezett területeket jelölte (Észak- és Dél-Amerikát és Ausztráliát);

Óvilág – az Európát, Ázsiát és Afrikát magában foglaló földrajzi tér

A népesség földrajzi elterjedése

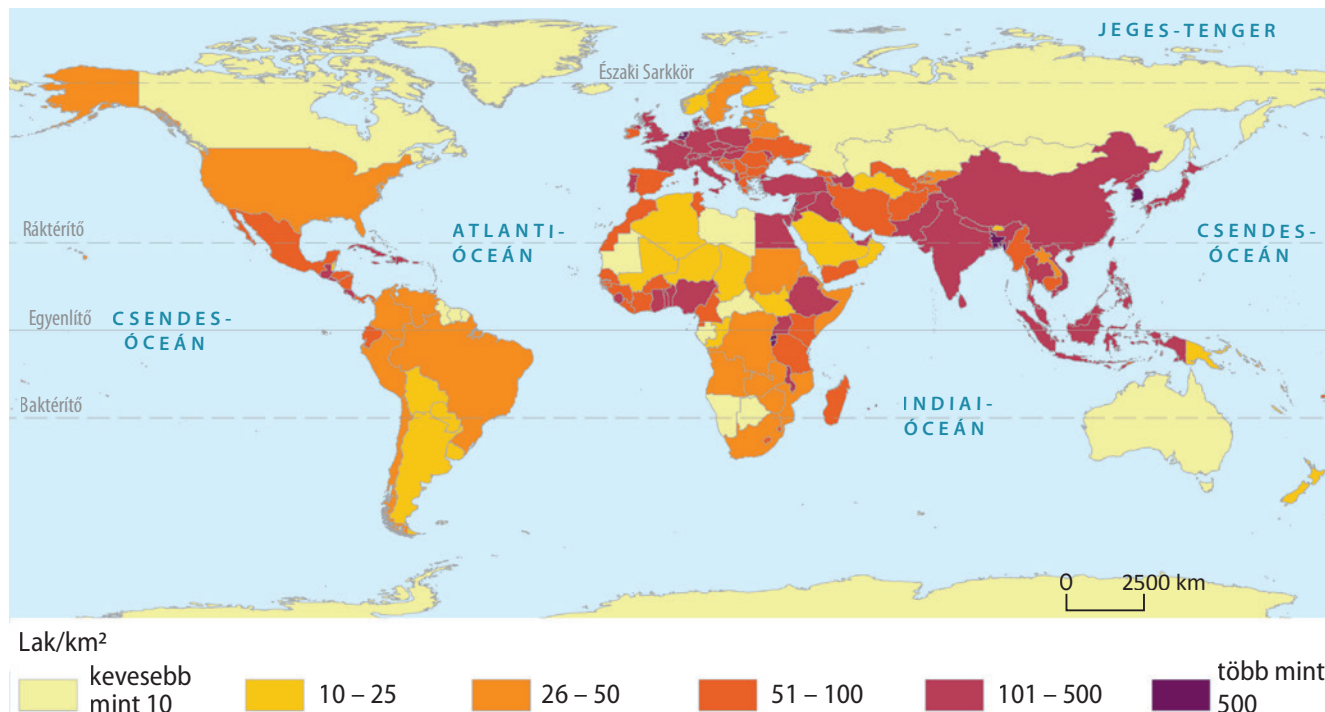
A világ népessége egyenetlenül oszlik el, egyes területek kedvezőbbek, mint mások. A benépesítés mértékét a népsűrűség méri. Ez a lakosság számának és az általuk lakott terület nagyságának az aránya (mértékegysége lak/km²).

A legsűrűbben lakott területek az Óvilágban vannak: Ázsia 89 lak/km² (4. ábra), Európa 74 lak/km², Afrika 47 lak/km². Az Újvilágban az átlagos népsűrűségek: Észak-Amerika 23 lak/km², Dél-Amerika 23,5 lak/km², Ausztrália 3,3 lak/km². Nagy népsűrűségű területek: a Nílus völgye (Afrika), az Indus és a Gangesz völgye (Ázsia), a Kínai-alföld (Ázsia) és mások. Ritkán lakott területek a sivatagok (Szahara, Arab-sivatag, Ausztrália), a magas hegyvidékek és a kontinensek északi hideg területei.

Alkalmazd!

- 1 Tanároddal vagy a szüleiddel együtt nyissátok meg a <https://ourworldindata.org/life-expectancy> honlapot, és keressétek meg, mekkora a Romániában, illetve az Orosz Föderációban a születéskor várható élettartam! Nevezetek meg három olyan országot, ahol a születéskor várható élettartam kevesebb, mint 60 év!
- 2 Számítsátok ki a Föld átlagos népsűrűségét tudva azt, hogy a szárazföldek összterülete 148 940 000 km² és lakossága 8 milliárd fő!

5. ábra A világ országainak átlagos népsűrűsége

Alkalmazd!

- 1 Azonosíts a 20. oldali térképen (5. ábra) két-két országot minden kontinensről, melyeknek nagyon nagy, illetve nagyon kicsi a népsűrűsége!
- 2 Beszéljess el tanároddal a választott országokról! Miért magas/alacsony a népsűrűségük? Milyen tényezők vezettek ezekhez a népsűrűségi értékekhez?
- 3 Melyik kontinensnek nagy a népsűrűsége? Melyiknek a legkisebb?
- 4 Melyik tartományba (intervallumba) tartozik országunk átlagos népsűrűsége (5. ábra)?

A népesség földrajzi elterjedését befolyásoló tényezők: a természetföldrajzi tényezők: a domborzat (az emberek a tengerpartokat, az alföldeket és a nagy folyók völgyét kedvelik), az éghajlat, a talajok termékenysége, a növényzet, állatvilág és az édesvízkészletek, a történelmi tényezők, a demográfiai tényezők (születés, halálozás, népességvándorlás) és a gazdasági tényezők.

A legsűrűbben lakott kontinensek Ázsia és Afrika, a legsűrűbben lakott országok Kína és India (a világ népességének 30%-át teszik ki, 6. ábra).

Az emberek sokszínűsége

Faji szerkezet

Minden ember a *Homo Sapiens* (modern ember) fajhoz tartozik. Külső megjelenésük alapján a világ népessége több rasszba csoportosítható.

Az **europid** (fehér, kaukázusi) **rassz** világos bőrű, különböző szemszínű, magas testalkatú. Európában, Délnyugat-Ázsiában és a volt európai gyarmatokon: Amerikában, Észak- és Dél-Afrikában, Ausztráliában jellemző.

A **mongoloid** (ázsiai, sárga) **rassz** sötétebb bőrszínnel, kerek arccal és ferde szemekkel rendelkezik. Közép- és Kelet-Ázsiában, az Indonéz szigetvilágban, Óceániában, valamint Kanadában és Grönlandon (eszkimók) elterjedt.

Az **egyenlítői rassz** (negrid, afrikai) fekete bőrű, tömzsi orrú, vastag ajkú, erős pofacsontú és göndör hajú. Afrikában jellemző, de Észak- és Dél-Amerikában is megjelenik (az Afrikából hozott rabszolgák letelepedése nyomán).

Az **indo-amerikai rassz** bőrszíne vöröses, barnás vagy sárgás, arca hosszúkás, vannak hasonlóságai az ázsiai rasszal. Régen ez népesítette be Észak-, Közép- és Dél-Amerikát, de számuk nagyon lecsökkent az európai kolonizáció nyomán. Ma elszigetelten élnek az Alaszkai-félszigeten, Mexikóban, Közép-Amerikában és Dél-Amerika egyes területein. Napjainkban a fajták keveredése a fizikai jellemzők változásához és egyedi jellemzőjű egyedek születéséhez vezetett. Így, a *meszticek* europid és mongoloid szülőktől származnak, a *mulattok* europid és negrid szülőktől, a zambók indián (indo-amerikai) és negrid szülőktől.

Léteznek elszigetelt törzsek, melyek egy tiszta fajta jellemzőit őrzik, úgymint az Amazonas dzsugelében élő *amerindiánok*, az ausztrál *őslakosok* (7. ábra), a Pápua–Új Guineában élő pápuák vagy a Közép-Afrikában élő *pigmeusok*.

Beszéld meg!

Melyik tényező gyakorol legerősebb hatást a népesség földrajzi elterjedésére? Osztálytársaidal és tanároddal együtt hozzatok két érvet a választott tényező mellett!

Állam	Népesség (2022)
1. Kína	1 453 395 402
2. India	1 414 883 610
3. A.E.Á.	335 941 957
4. Indonézia	280 973 366
5. Pakisztán	232 196 488

6. ábra A világ első öt legnépesebb állama

(Forrás: www.worldometer.info)

Tudtad...?

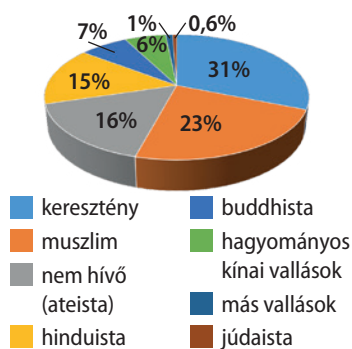
Úgy becsülik, hogy 2023-ban India népessége el fogja kerülni a hosszú ideje világelső Kínáét.

SZÓMAGYARÁZAT

bennszülött – őslakos, egy adott területről, vidékről származó személy

7. ábra. Ausztrál őslakos

8. ábra A vallások részaránya a világ népességéből
(Forrás: worldometers.info)

SZÓMAGYARÁZAT

politeizmus – többistenhit

monoteizmus – egyistenhit

idióma – nyelv vagy nyelvjárás

nép – egy területen élő, egy nyelvet beszélő, azonos szokásokkal rendelkező emberi közösség

Tudtad...?

▶ Indonézia, a világ negyedik legnépesebb országa iszlám állam, melyet többisten hívő országok vesznek körül.

▶ Jelenleg a világ népességének több mint 60%-a város lakó (9. ábra).

9. ábra Városi népesség

Vallási szerkezet

A **vallás** természetfeletti tárgyokban, lényekben vagy erőkben való hit.

A legfontosabb vallások, követőik száma alapján, a kereszténység (Európában, Észak- és Dél-Amerikában, Ausztráliában, Közép- és Dél-Afrikában), az iszlám (Európában – Albánia, Észak-Macedónia, Ázsiában – az Arab-félsziget, Belső-Ázsia, Észak-Afrika), a buddhizmus (India, Mongólia, Kína, Nepál, Japán), a hinduizmus (India), a hagyományos kínai vallások (konfucianizmus, taoizmus), a júdaizmus (Izrael) – 8. ábra.

Többet akarsz tudni!

A **kereszténységnek** több felekezete van, úgymint a katolicizmus, az ortodoxizmus, a protestantizmus és mások. A keresztények Istenben és Isten fiában: Jézusban hisznek, és szent írásuk a *Biblia*. Az **iszlám vallást** Mohamed próféta alapította, hívei Allahban hisznek, szent könyvük a *Korán*, és templomukat mecsetnek hívják. A **hindu vallásúak** több istenben hisznek, a szent írások is több könyvből állnak, mint például a *Védák* vagy az *Upanisadok*. A **hagyományos kínai vallások** (konfucianizmus, taoizmus) nagyon régiek, és olyan szokásokra alapulnak, mint az animizmus (az univerzum minden tárgyának, jelenségének, élőlényének lelke van), a sámánizmus (kommunikáció a szellemek világával). A **buddhizmus** hasonlít a hinduizmushoz, mivel mindkettő politeista vallás. A **júdaizmust** Mózes próféta alapította, hívei Istenben hisznek, választott népnek tekintik magukat, szent írásuk a *Tóra*.

A nyelvi-etnikai szerkezet

A **nyelvi-etnikai szerkezet** egybeesik a nép fogalmával. A Földön több mint 7000 nyelvjárást beszélnek, melyek közül jelenleg 100-at széles körben. Több nyelvcsalád létezik, melyek a közös gyökerű nyelveket foglalják egy csoportba. A világon legszélesebb körben beszélt nyelv a *kínai (mandarin)*, melyet az *angol*, a *hindi* (az Indiai-félszigeten), a *spanyol* (Mexikó, Közép- és Dél-Amerika), az *orosz*, az *arab* és a *portugál* (Brazília, Angola, Mozambik) követ.

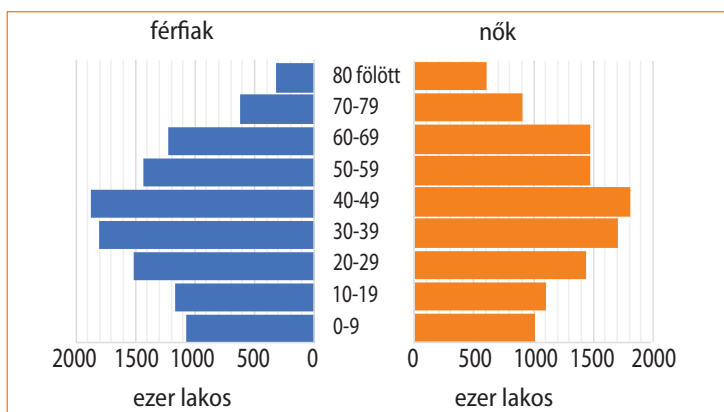
A kor, nem, társadalmi-gazdasági, lakóhely szerinti szerkezet

A **kor szerinti szerkezet** szoros kapcsolatban áll a születés és a halálozás alakulásával. Ebben a szerkezettípustban a 0–20 év közötti korcsoport jelenti a fiatalokat (11. ábra), a 20–60 év közöttiek a *felnőtteket* és a 60 év fölöttiek az *időseket*. Ha a fiatal korcsoport a teljes lakosság több mint 35%-át teszi ki, akkor Fiatal népességről beszélünk (Afrika, Dél-Amerika, Ázsia). Ha a fiatal lakosság aránya kisebb, mint 30%, akkor az illető ország a népesség elöregedésével néz szembe (Európa és Észak-Amerika).

A nem szerinti eloszlás a férfiak és a nők számának viszonyát jelenti. Világszinten a női lakosság száma meghaladja a férfiakét.

A kor és nem szerinti eloszlást grafikusán a korpíramis ábrázolja (10. ábra).

10. ábra Korpíramis – Románia, 2019 (Forrás: Institutul Național de Statistică)

A **társadalmi-gazdasági szerkezet** egy adott gazdasági szektorban (ágban) dolgozók arányát jelenti. Négy alapvető, nagy tevékenységi szektor létezik: *első/primer* (mezőgazdaság és bányászat), *szekunder/második* (feldolgozóipar és építkezés), *harmadik/tercier* (szállítás, kereskedelem, turizmus és negyedik/kvaterner (IT és tudományos kutatás). Az első és a második szektor Afrika, Dél-Amerika és Ázsia fejlődőben levő országaira jellemző, ezzel szemben a fejlett országokban a harmadik és a negyedik szektor az uralkodó (Európa, Észak-Amerika).

A **lakóhely szerinti szerkezet** azt jelenti, hogy milyen típusú településeken él a népesség. Az emberi települések falusi és városi településekre oszlanak. A fejlődőben levő országokra a túlnyomóan vidéki lakosság jellemző, míg a fejlett országok lakosságának több mint 75%-a *városlakó*.

A népesség mozgásai

A **népességmozgás** egyik helyről a másikra való elmozdulását jelenti. Népeségvándorlásnak, migrációnak is nevezzük. Ilyenek történtek a múltban is, amikor tömeges jellegű volt, különösképpen a gyarmatosítás időszakában, de ma is történik, egyénileg (munkahelykeresés céljából) vagy csoportosan (a háborúk vagy az éghajlati szélsőségek – hosszú szárazság, katasztrófális áradások elől menekülők).

Egy országot elhagyó személyeket nevezzük emigránsnak, míg azokat, akik egy országba érkeznek: imigránsnak. A népesség vándorlása befolyásolja a Föld népsűrűségét és a lakosság területi eloszlását.

A **vándorlási mérleg/vándorlási szaporulat** az imigránsok és az emigránsok számának különbségét jelenti. Ez a mutató nem befolyásolja a népesség számát a világban, csak regionális vagy helyi szinten. A **vándorlás távolsága szerint** a népességmozgások belső vándorlásra (egy ország határain belül) és **nemzetközi vándorlásra** (más országba) oszthatók. **Időtartam szerint** beszélhetünk *végleges* vagy *ismétlődő* (kétlegelés/transzhumán vándorlásról vagy ingázásról). Más típusú vándorlások a turisztikai célúak, a politikai menekültek vagy a fegyveres konfliktusok, járványok, természeti katasztrófák elől menekülők.

11. ábra Fiatal lakosság

SZÖMAGYARÁZAT

transzhumánus gazdálkodás – a pásztrok és nyájuk időszerű vándorlása az alföldről a hegyekbe;

ingázás – napi elmozdulás a lakóhelyről egy másik településre különböző célból (munka, tanulás).

Beszéld meg!

Osztálytársaidal közösen magyarázzátok a vándorlás gazdasági és társadalmi következményeit az olyan országokban, ahol sok az emigráns, majd ahol sok az imigráns.

Alkalmazd!

Írd át a füzetbe a következő kijelentéseket úgy, hogy az aláhúzott fogalmak közül csak az egyiket másold le!

Mihály, az osztálytársam a családjával Németországba készül költözni. Románia számára Mihály imigráns/emigráns lesz. Németországban Mihály státusa imigráns/emigráns lesz. Mivel a családjával együtt költözik, ez egy egyéni/csoportos vándorlás lesz. Az ő vándorlásuk belső/nemzetközi vándorlás.

2. AZ EMBERI TELEPÜLÉSEK – TELEPÜLÉSTÍPUSOK ÉS TERÜLETI KÜLÖNBSÉGEK

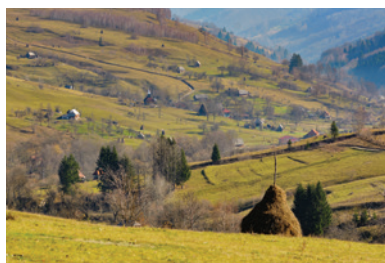
1. ábra Tömör falu (halmazfalv)

2. ábra Hosszú falu

3. ábra Elnyúlt falu

4. ábra Szétszórt falu

Beszéld meg!

Magyarázd meg, miért szétszórt szerkezetűek a hegyvidéki települések!

Az emberi települések az első, kezdetleges menedékektől a mai modern, technológizált városokig fejlődtek. Az emberi települések *falusi* és *városi településekre* oszthatók.

A **falu** a **vidéki/rurális települések** fő típusa, ahol a lakosok fő foglalkozása a mezőgazdaság, a háztartások, és a lakosság száma kicsi.

A falusi települések összetevői a következők:

- a *belterület (lakóhely)* – az a terület, ahol a lakóházak és a hozzájuk tartozó gazdasági létesítmények (raktárak, pajták, istállók) tömörülnek, valamint a közösség számára fontos épületek (templom, helyi tanács, iskola, üzletek és mások)
- a *határ (külterület)*, a belterületet körülvevő földek, ahol az emberek dolgoznak, és amelynek sokféle hasznosítása lehet: legelő, kaszáló, szőlős, erdő, szántó és más;
- a *lakosság*.

A gazdaságok elrendezése szerint a falvak lehetnek:

- tömör falvak (halmazfalvak)*, melyek az alföldekre és a medencékre jellemzők, ahol a házak közel épültek egymáshoz (1. ábra). Az ilyen falvak lehetnek kompaktok (a házak összeérnek), hosszúkásak (a házak egy út vagy egy folyóvíz mentén sorakoznak – 2. ábra) vagy mértani alaprajzúak;
- hosszan elnyúlt (szalagtelkes) falvak*, melyek a dombvidékekre és fennsíkokra jellemzők, ahol a gazdaságokat gyümölcsösök, szőlősök választják el (3. ábra);
- szétszórt falvak*, a hegyvidékeken, ahol az egyes gazdaságok egymástól nagy távolságra vannak, legelőkkel és kaszálókkel elválasztva (4. ábra).

A lakosság mérete szerint a falusi települések lehetnek:

- kicsik* – kevesebb, mint 500 lakossal
- közepesek* – 500 és 1500 közötti lakossal
- nagyok* – 1500 és 4000 közötti lakossal
- nagyon nagyok* – több, mint 4000 lakossal.

Tudtad...?

Puerto Toro a világ legdélebbre fekvő települése. Ez egy kis falu a Chiléhez tartozó Tűzföld szigetcsoponton, kevesebb, mint 50 lakóval.

Portfólió

Készíts egy maximum fél oldalas leírást egy általad ismert faluról (a szülőfaludat, a nagyszüleidét, a szüleidét vagy egy olyat, ahol az elmúlt két évben jártál)! A leírás tartalmazza a falu szerkezetét (alaprajzát), elhelyezkedésének megfelelően, és a jellegzetes építőanyagokat. Mutasd be osztálytársaidnak a munkádat, és tedd a portfóliódba!

A terület tulajdonságai és az építőanyagok szerint beszélhetünk:

- Észak-európai falvokról, fából (boronaház) és kőből épült házakkal,
- Nyugat-európai falvokról, mértani utcaszerkezettel, kőből, téglából és fából épült házakkal;
- Kelet-európai falvokról, vályogházakkal;
- Dél-európai falvokról (kaptár falvak), kőből épült házakkal és világos színű tetőkkel (6. ábra)
- Belső-ázsiai falvokról, faszervezetű, nemezborítású, jurtának nevezett épületekkel (7. ábra)
- Dél-afrikai falvak (kraal), kört alkotó agyagból és fából épült házakkal, melyeket a vadállatokat távol tartó kerítés övez (8. ábra)
- Észak-, Dél-Amerika és Ausztrália falvai, elszigetelt, farm típusú falusi települések.

A **városi települések** a falvaknál nagyobb lakossággal rendelkező települések, fejlett műszaki háttérrel, ahol a lakosság túlnyomó többsége a feldolgozóiparban és a szolgáltatásokban dolgozik.

A városok összetevői a következők:

- a belterület – beépített terület (lakások, utak, ipari és kereskedelmi létesítmények, közintézmények: iskolák, kórházak, tűzoltóság és mások)
- külterület – a városigazgatás alá tartozó környező területek (szántók, nem beépíthető területek)
- lakosság.

A **nagyvárosok (metropoliszok)** fejlett gazdasági, politikai és kulturális szereppel rendelkező, több mint 1 millió lakosú városok (általában az országok fővárosai). Körülöttük kisebb, ún. szatellitvárosok vannak. A legtöbb metropolisz Ázsiában található (9., 10. ábra).

Alkalmazd!

Keress rá az interneten, és írd le csökkenő sorrendben a füzetbe a világ első tíz legnagyobb metropoliszát, az országot, ahol található, valamint lakosságuk számát!

9. ábra Manila metropolisz légi felvétele

10. ábra Shanghai metropolisz légi felvétele

SZÖMAGYARÁZAT

vályog – napon szárított, téglá formájú építőanyag, ami agyag, trágya és szalma keverékéből készül;

nemez – gyapjúból készült anyag, ami nagyon jó hőszigetelő.

5. ábra Nyugat-európai falu

6. ábra Dél-európai „kaptár” falu

7. ábra Jurtákból álló falu Belső-Ázsiában

8. ábra Kraal típusú falu Dél-Afrikában

Tudtad...?

Jerikót tartják a világ legrégebbibb városának, több mint 7000 éves. Még ma is lakott város, Palesztinában, a Holt-tenger közelében (12. ábra).

12. ábra Jerikó városa

13. ábra Légi felvétel Düsseldorf városáról (Rajna-Ruhr konurbáció)

14. ábra Légi felvétel Rotterdam városáról (Randstad konurbáció)

15. ábra Almere ököváros (Hollandia)

A **konurbáció** két városból áll, melyek egymás közelében vannak, nagyon szoros gazdasági kapcsolatban állnak, és gazdasági vonzást gyakorolnak a környező kisebb városokra. Ezek a várostömörülések fokozatosan növekszenek, és egy még nagyobb várostömörüléssé alakulnak, amit megalopolisznak nevezünk (11. ábra). A legismertebb konurbációk a Rajna-Ruhr (Németország – 13. ábra), a Randstad (Hollandia – 14. ábra), a Resio-Messina (Olaszország) és mások.

A **megalopolisz** egy egybefüggő városi területet jelent, melyet több metropolisz és konurbáció alkot, melyekhez más városok is csatlakoztak, és együtt egy folytonos városi területet alkotnak. A kifejezés a görög nyelvből származik (*megalo* = nagy; *polis* = város). A világ legismertebb megalopoliszai Észak-Amerikában vannak - BosWash, Chipitts, SanSan, de vannak Dél-Amerikában – a Brazíliai Megalopolisz és Ázsiában is – Tokaido. Más megalopoliszok most alakulnak (Európa, India–Pakisztán, Kína).

11. ábra Városagglomerációk a világban

Mivel a jelenlegi városok többsége rengeteg szemetet termel, és energetikai szempontból sem hatékonyak, az utóbbi évtizedekben egy új irányzat jelent meg, az **ökövárosoké** (más kifejezéssel „zöld városok”, „ökológiai városok” vagy „fenntartható városok”) – 15. ábra. Ezekben az emberi tevékenységek harmonikusan beilleszkednek a természetes környezetbe, vagy kis negatív hatásuk van.

A „zöld városokban” az életminőség magasabb, a hulladékkezelés a legmodernebb technológiákkal történik, széles körben használnak nem szennyező energiaforrásokat, a zöldövezetek egyre nagyobb területet foglalnak el, a szállítás környezetbarát stb. A világon vannak már olyan városok, melyek betartják a fenntartható fejlődés elveit, úgymint Koppenhága (Dánia), Oslo (Norvégia), Brüsszel (Belgium), Helsinki (Finnország), Stockholm (Svédország), Zürich (Svájc), Toronto (Kanada), Amszterdam (Hollandia), Fokváros (Cape Town, Dél-Afrika).

Alkalmazd!

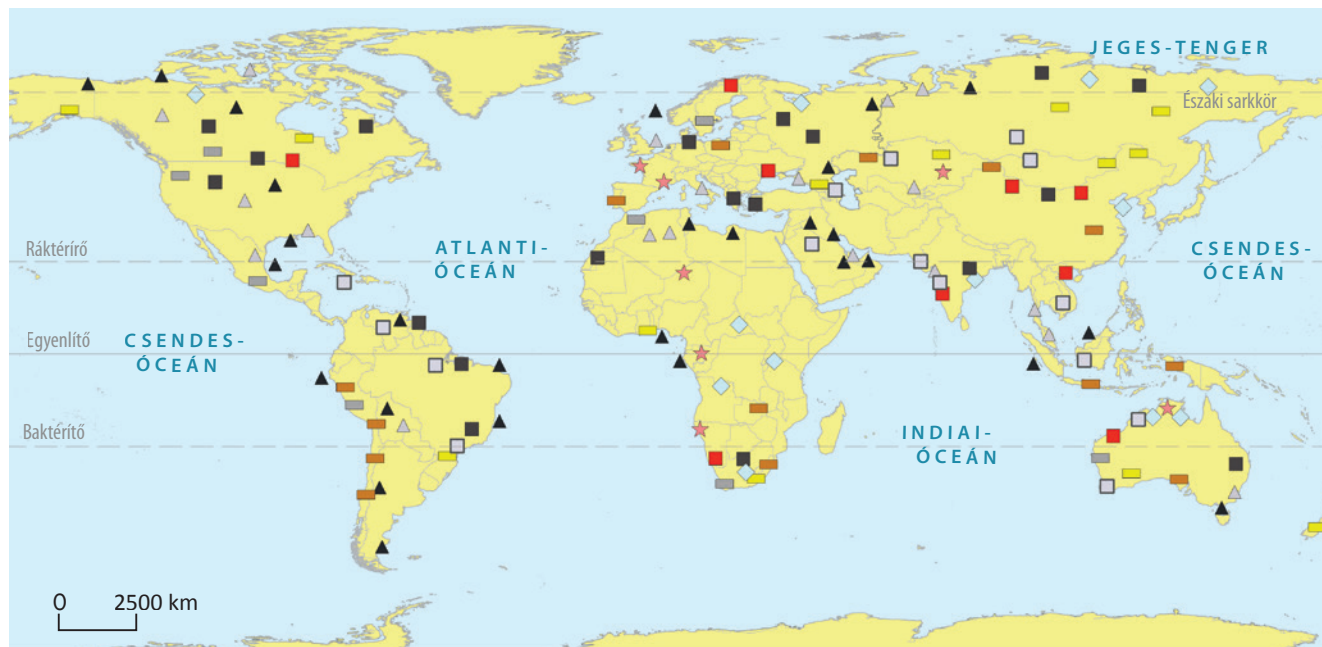
- 1 Keress az interneten három másik konurbációt! Jegyezd le a füzetbe az őket alkotó városok nevét!
- 2 A Google Maps vagy OpenStreetMap alkalmazások segítségével keresd meg a leckében szereplő megalopoliszokat!

3. A TERMÉSZETI ERŐFORRÁSOK ÉS HASZNOSÍTÁSUK

A **természeti erőforrások** az ásványkincsek, köztük az ércek, a megművelhető területek, az erdők, a vizek, a nap-, a szél-, a geotermális energia, a tengeráramlások, a hullámzás energiájának és másoknak az összessége. A természeti erőforrások nagyon fontosak, hisz ezeket használjuk mindennapi életünk során és az iparban is nyersanyagként.

Emlékezz vissza!

Mik a természeti erőforrások? Hány típusuk van?

▲ kőolaj ▲ földgáz ■ kőszén ■ vas ■ bauxit ■ arany ■ ezüst ■ réz ★ uránium ◆ gyémánt

1. ábra A világ legfontosabb természeti ásványkincsei

A természeti erőforrásokat a következőképpen osztályozzuk:

- ▶ **A geoszférák szerint, ahonnan származnak** – a legtöbb erőforrás a kőzetburokból (litoszférából) származik (kőolaj, földgáz, arany-, ezüst-, radioaktív ércek, kőszén, építőanyagok és mások), ezt követik a légkörből (atmoszférából) származók (a napsütés, a szél, a légköri nitrogén), a vízburokból (hidroszférából) származók (a folyóvizek, tavak, felszín alatti vizek, hullámzás, tengeráramlások), a pedoszférából származók (termőtalaj) és az élőburokból (bioszférából) származók (biomassza, hal és mások);
- ▶ **A megújulási képességük szerint**, léteznek megújuló erőforrások, amelyek hamar újraképződnek, kimeríthetetlen erőforrások és kimerülők, melyek nem újulnak meg, így egy adott idő alatt elfogynak.

A **nem megújuló erőforrások** közül világszinten a legtöbbet a kőolajból fogyasztunk. Ezt az emberek az ókor óta használják kötőanyagként az építkezésekben vagy az ellenséges állások felégetésére. Napjainkban a kőolajból benzint, gázolajat, kerozint, műanyagokat, műszálakat és műrostokat állítanak elő.

Alkalmazd!

Figyeld meg az ásványkincsek térképét (1. ábra), és sorold fel a kőolajban gazdag területeket!

SZÓMAGYARÁZAT

nyersanyag – feldolgozatlan vagy alig feldolgozott anyagok, melyekből más termékeket állítanak elő;
biomassza – a növényi és állati szervezetek teljes tömege.

Tudtad...?

A kőszén volt az első széles körben használt energiaforrás, ez jelentette a gőzgépek használatának az alapját. A gőzgépek forradalmasították a szállítást és az ipart.

3. ábra Kőszénkitermelés**SZÖMAGYARÁZAT**

energiaforrás – az energiatermelésre használt erőforrások összessége (kőolaj, kőszén, földgáz);

infrastruktúra – egy szolgáltatás használhatóságához szükséges feltételek összessége.

4. ábra Rézkitermelés**5. ábra** Aranyrög

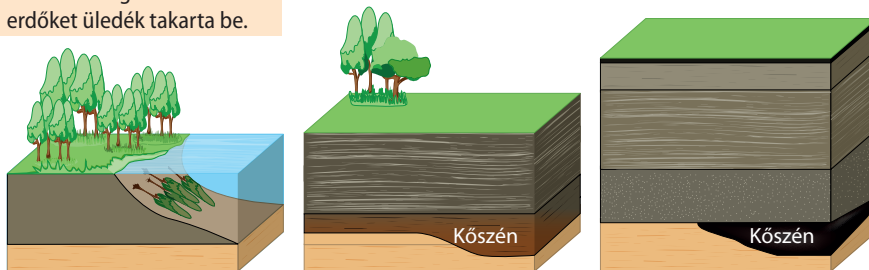
A kőszén (3. ábra) kimerülő erőforrás. Széntartalmuk szerint a kőszének lehetnek: *jó minőségűek* (antracit, fekete kőszén), magas tüzelőértékkel és *gyenge minőségűek* (lignit, tőzeg, barnaszén), melyeknek kisebb a tüzelőértéke. Villamos energia és hőenergia (lakások fűtése) előállítására használják. Mivel elégetéskor nagyon szennyező, az elmúlt 20 évben a fejlett országok áttértek a földgáz használatára a hőerőművekben a villamos és hőenergia előállítására. A földgázt a vegyipar is használja (műtrágyák, kozmetikai cikkek, gyógyszeripari termékek előállítására). Kiseb mértékben, de a szárazföldi szállításban is használnak földgázt.

Alkalmazd!

A következő képek (2. ábra) segítségével írd le a kőszén keletkezésének folyamatát!

A Világóceán szintjének megemelkedése és a tektonikus mozgások miatt az erdőket üledék takarta be.

Oxigén hiányában, magas hőmérsékleten és nyomáson a növényi anyag kőszénné alakul.

2. ábra A kőszén kialakulása

A *vasércből* ipari eljárással öntöttvasat és acélt állítanak elő, amelyek a maguk során más iparágak nyersanyagai. Ezt használják gépek (gépjárművek, hajók, mezőgazdasági gépek, szerszámgépek) gyártásához, építkezéseken (épületekben), az infrastruktúrában (villanyoszlopok, hidak, vasút) és háztartási gépekhez.

A *színesfémek* közé tartozik a réz (4. ábra), a cink, az ón, a bauxit, az arany (5. ábra), ezüst, platina, ólom. Ezeket a elektronikai és elektrotechnikai cikkek (számítógépek, laptopok, processzorok, órák, televíziók, pompák, motorok) előállításához használják. Bauxitból alumíniumot állítanak elő, ami repülőgépek, elektromos berendezések, szaniterek, kerti bútorok és mások alapanyaga.

A kősó nemfémes ásvány, amit a földkéregből (a felszínről vagy mélységi bányákból – sóbányákból termelnek ki) vagy a tengervíz elpárolgatásával nyernek. A vegyiparban (műtrágyák, kozmetikumok), az élelmiszeriparban vagy csúszásgátlónak használják az utakon.

Alkalmazd!

Nevez meg tíz tárgyat a háztartásotokból, ami részben vagy teljesen vasból készült!

Az *építőanyagok* jelentik az összes építkezésben használt kőzetet (homok, kavics, mészkő, díszítőkövek – travertin, márvány, bazalt és mások), ezek a legelterjedtebb erőforrások.

A **megújuló erőforrások** közé tartozik a *talaj*, különösképpen a termőtalaj, melyet a mezőgazdaság használ az emberek és állatok táplálékául szolgáló mezőgazdasági termékek előállításához. A legtermékenyebb talajok a mérsékelt égöv sztyeppterületein találhatók.

Az *erdő* egy másik megújuló erőforrás. A kitermelt fát (6. ábra) elsősorban az építkezéseken és tüzelőanyagként használják fel, de más termékek előállítására is, mint a bútort, a papírt, hangszereket, irodaszereket és másokat.

A *víz* az ember számára kiemelten fontos megújuló erőforrás. Ivóvízként, öntözésre, energiatermelésre és még fűtésre (a termálvizeket) is használják. Az iparban a vizet a hűtőrendszerekben használják (7. ábra).

A megújuló erőforrások egy külön csoportja a megújuló energiaforrásoké, ami az ún. zöldenergia előállítására szolgál. A hagyományos energiaelőállítási módoktól eltérően, ami nagyon szennyező, a zöldenergia sokkal kisebb hatást gyakorol a környezetre. A megújuló energiaforrásokat a következő táblázat mutatja be.

Megújuló energia	Az energia forrása	Hasznosítási terület	Elhelyezkedés
Geotermális energia (8. ábra)	A Föld belső hője	Geotermikus erőművek	Észak- és Dél-Amerika nyugati része, a Kelet-Afrikai-árok vidéke, a Földközi-tenger medencéje
Napenergia (9. ábra)	A Nap	Naperőművek	Magas besugárzású területek (a forró és a mérsékelt égövek)
Szélenergia (10. ábra)	Szél	Szélenergia-erőművek	Tengerpartok, hegyvidékek, magas földrajzi szélességű területek
Folyókák, folyamok	Szárazföldi vizek	Vízenergia-erőművek	Volga, Duna, Huang He, Chang Jiang, Indus, Gangesz, Kolumbia, Rio Grande, Parana, Nílus
Árapályenergia	Az árapály (6 m-nél nagyobb szintkülönbséggel)	Árapályenergia-erőművek	Franciaország, Kanada

6. ábra Fakitermelés

7. ábra Egy erőmű hűtővizének tárolására szolgáló tartály

8. ábra Geotermikus erőmű

9. ábra Napelemek

10. ábra Szélenergia-erőműpark

4. A VILÁG GAZDASÁGI TEVÉKENYSÉGEINEK TERÜLETEI. MEZŐGAZDASÁG, IPAR, SZOLGÁLTATÁSOK (ÁLTALÁNOS JELLEMZŐK)

SZÓMAGYARÁZAT

nomád – olyan személy, aki-
nek nincs állandó lakhelye,
évszakonként költözik egyik
helyről a másikra;
helyhez kötött/letelepedett –
állandó lakhellyel rendelkező

1. ábra Külterjes (extenzív)
mezőgazdaság

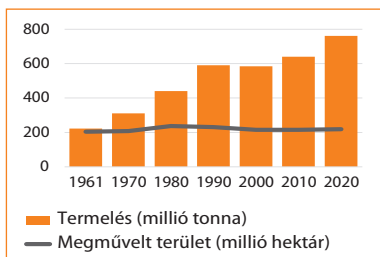

2. ábra Okos farm (belterjes/
intenzív mezőgazdaság)

SZÓMAGYARÁZAT

akvakultúra – a mezőgazda-
ságnak az az ága amely a vízi
növények és állatok (halak,
kagylók, csigák, algák) term-
esztésével foglalkozik

A búzatermelés világszinten-
1961–2020

(Forrás: [https://ourworldindata.org/
agricultural-production](https://ourworldindata.org/agricultural-production))

A gazdasági tevékenységeket több tevékenységi ágazatba csoportosíthatjuk: primer ágazat (mezőgazdaság és kitermelőipar), szekunder ágazat (feldolgozóipar és az építőipar), a terciér szektor (szolgáltatások, szállítás, kereskedelem, idegenforgalom) és a kvaterner szektor (kutatás, fejlesztés, innováció, IT).

A mezőgazdaság az emberi tevékenységekben megjelenő első gazdasági ág. Kezdetben a vadászat, gyűjtögetés és a halászat alkotta, amíg az emberek nomád életmódot folytattak. Később, az emberek letelepedtek, kezdték megművelni a környező területeket, és állatokat tartottak. A nomád életmódról a letelepedett életmódra való áttérés neve mezőgazdasági forradalom, és ez Kr. e. 10 000 és 8000 között zajlott.

Ma a mezőgazdaság fontos szerepet tölt be a fejlődő országokban, itt külterjes mezőgazdaságot folytatnak. A lakosság állandóan növekvő élelmiszerigényét a megművelt területek nagyságának és a tenyésztett állatok számának növelésével érik el. Nő a mezőgazdaságban dolgozó személyek száma is. A külterjes mezőgazdaság kevésbé gépesített, az emberek és az állatok erejét hasznosítja (1. ábra), hatékonysága alacsony.

A fejlett országokban a belterjes (intenzív) mezőgazdaságot gyakorolják. A termelés növekedése a mezőgazdaság gépesítésével (a gépek nagyarányú használatával), valamint vegyszerezéssel (műtrágya és növényvédő szerek használata) történik. Így sokkal kevesebb ember foglalkozik mezőgazdasággal (2. ábra).

Világszinten a legfontosabb termesztett növények a gabonafélék (a bolygó mezőgazdasági területének fele), a zöldségek (növekvő területeken, a kereslet növekedése miatt), az ipari növények (cukornád, cukorrépa, napraforgó, szója, textilnövények: gyapot, len, kender).

A gyümölcsstermesztés éghajlati jellemzők függvényében változik: a meleg övben kávé, kakaó, banánt termesztenek, a mérsékelt övben citrusféléket, olajbogyót, almát, körtét, szilvát, cseresznyét. A szubtrópusi éghajlatú területeken szőlőt termesztnek, ez nagy területeket foglal el a Földközi-tenger medencéjében. A tenyésztett állatok közül a legnagyobb arányban szarvasmarhát tenyésztnek, ezt követi a sertés-tenyésztés, juhtenyésztés, szárnyastenyésztés. A tengerpartokon jelen van a halászat és az akvakultúra. A kontinensek belső területein foglalkoznak méhtenyésztéssel, és egyes területeken, főként Kelet-Ázsiában selyemhernyótenyésztéssel.

Alkalmazd!

A mellékelt grafikonon a búzával bevetett földterületet és az elért hozamot ábrázolták 1961 és 2020 között. Osztálytársaidal közösen magyarázzátok a búzatermelés és a búzával bevetett területek arányának változását! Melyek az okai? Mik a hatásai?

3. ábra Ipari övezetek

4. ábra A gőzgép használata a vasúti közlekedésben

5. ábra Réz- és aranybánya

6. ábra Felszíni márványkitermelés

Az ipar a második gazdasági ág, amely az emberiség történelmében kialakult. (3. ábra) Fejlődése a gőzgép feltalálásával indult. Ez volt az alapja az emberek lecserélésének gépekre a gyárakban, és az ipari termelés növekedéséhez vezetett. Ugyanakkor a gőzgépet szállításban is használták (vonatok és hajók), ezzel elősegítették a nyersanyagok és a késztermékek egyre nagyobb távolságokra való szállítását. (4. ábra) Az ipar fejlődését a XVIII. sz. végén és a XIX. sz. első évtizedeiben ipari forradalomnak nevezzük. Ez kezdetben Angliában jelent meg, majd Franciaországban, Németországban és az Amerikai Egyesült Államokban.

Az ipar több ágát különítjük el, ezeket két csoportba sorolhatjuk: kitermelőipar és feldolgozóipar.

A kitermelőipar azokat a tevékenységeket és gépeket foglalja magában, amelyek segítségével kitermelik a nyersanyagokat a földkéregből. A kitermelés történhet a mélységből (bányából, 5. ábra) vagy külszíni kitermelés formájában (6. ábra). A feldolgozóipar magában foglalja az iparágakat, amelyek a mezőgazdaságban megtermelt és a kitermelőiparban kitermelt nyersanyagokat feldolgozza.

A feldolgozóipar magában foglalja:

- a. az **elektromos energiaipart** az elektromos energia előállításával foglalkozik, és magában foglalja a hőerőműveket, vízierőműveket, atomerőműveket valamint a szél-erőműveket, a geotermális erőműveket és a tengervíz mozgásait hasznosító erőműveket.
- b. **kohászat** – az ércek (vasérc, színesfémércek) feldolgozásával foglalkozik, és magában foglalja: a vaskohászatot (a vasércet dolgozza fel és acélt, öntvényt valamint fémlemezket, csöveket, drótot, szögeket gyárt), a színesfémkohászatot (réz, cink, arany, ezüst, alumínium nyerésével foglalkozik különböző ércekből) és a gépgyártást (autókat, hajókat, repülőgépeket, mezőgazdasági gépeket, szerszámgepeket, elektromos és elektronikai berendezéseket gyárt)
- c. **vegyipar** – változatos nyersanyagot hasznosít: kőolajat (petrolkémia), földgázt (műgumik, műanyagok, gyógyszerek, tisztítószerek gyártásában), sót (műtrágyák, kozmetikai termékek gyártásában) és fát (a cellulóz- és papírgyártásban)
- d. **építőanyagipar** – a kőzeteket hasznosítja a kötőanyagok, téglák, üvegek, kerámiák előállításában;

Alkalmazd!

Olvasd el az alábbi versrészletet, és válaszolj a követelményekre:

Nyomd a lapátot, fiú!

Rakd a salakot, rakd a vagonba, és

Indulj dübörögve, indulj ki

Ki a napfényre és a tavaszra!

Otilia Cazimir: *Bányaének*

- 1 Melyik iparágat mutatja be a versrészlet?
- 2 Hogyan hat a bemutatott iparág a környezetre?
- 3 Nevezd meg azt a földrajzi burkot, amelyet érintenek ezek a tevékenységek!

7. ábra A pánamerikai út – a Föld leghosszabb útja (kb. 48 000 km)

Alkalmazd!

- 1 Keress információkat az interneten, és írd le a Föld 10 legnagyobb repülőterét!
- 2 Melyik a lakhelyedhez legközelebb található repülőtér?

8. ábra Tengeri áruszállítás

Többet akarsz tudni!

A tengeri teherhajók egyre több árut szállítanak a világszintű kereslet növekedésével. Így a szállított árumennyiség több mint 400-szorosára emelkedett, az árut 10 m magas tömbházak szintjére is felrakodják. Mivel a szállítási idő lecsökkentésére törekednek, a hajók rövidebb utakat választanak, így jobban ki vannak téve a viharok és a 10-12 m magas hullámoknak. Ezért gyakoriak a balesetek. Csak 2020-ban több mint 3000 konténer került a tengerek fenekére.

- e. **faipar** – bútortokat, deszkát, préselt lemezeket, hangszereket, játékokat, deszkát, gyufát állít elő a fa feldolgozása során;
- f. **könnyűipar** – növényi és állati eredetű anyagokat dolgoz fel, két részre tagolhatjuk: a textilipar (természetes szálak) és a bőr-cipő és készruhaipar;
- g. **élelmiszeripar**.

A szolgáltatások magukban foglalják a szállításokat, a kereskedelmet és az idegenforgalmat (turizmust).

A szállítás fejlődése a történelem során több lépésben történt. A teherszállító állatok megszelídítésével kezdődött, a kerék feltalálásával folytatódott, és végül a belsőégésű motorok feltalálásával fejeződött be. Kezdetben nyersanyagok és késztermékek szállítása zajlott, később kialakult a személyszállítás is. A szállítási eszközök fejlődésével megnövekedett az áruforgalom, és nőtt a szállított személyek száma. A szállításokat a következőképpen csoportosíthatjuk:

- a. szárazföldi szállítások (vasúti és közúti, 7. ábra)
- b. vízi szállítások (folyami és tengeri, 8. ábra)
- c. légi szállítás.

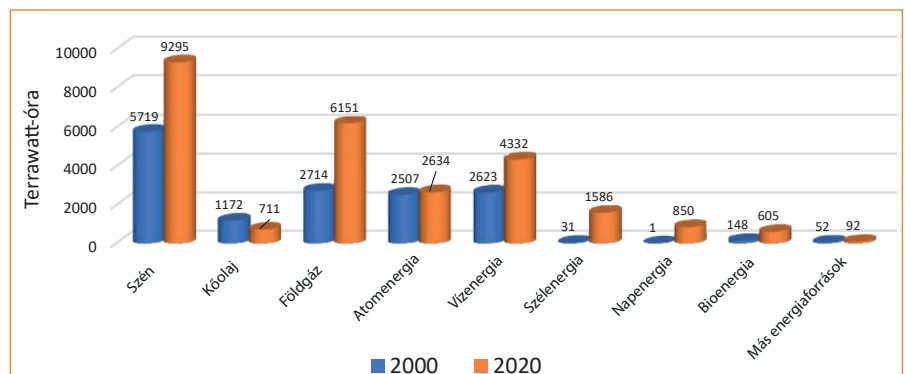
Ugyanakkor léteznek különleges szállítások: vezetékeken (kőolaj és földgáz szállítására), magasfeszültségű vezetékeken (elektromos áram szállítására), távközlés (posta, telefon, rádió, televízió, internet), turisztikai (drótkötélfelvonók), városi (villamosok, autóbuszok stb).

Alkalmazd!

Az alábbi ábra a 2000–2020-as időszakban a különböző források felhasználásával nyert elektromos energia termelését mutatja. Elemezd az ábrát és válaszolj a követelményekre:

- a. melyik az az energiaforrás, amelynek felhasználása a legjobban növekedett?
- b. Melyik az az energiaforrás, amelynek hasznosítása csökkent?
- c. Melyik az az energiaforrás, amelynek felhasználási mértéke nem változott a két időszakban? Mit gondolsz, mi az oka?
- d. Melyik a legjobban hasznosított energetikai erőforrás 2000-ben? És 2020-ban?

A különböző forrásokból nyert elektromos energia

(Forrás: <https://ourworldindata.org/grapher/electricity-production-by-source>)

A kereskedelem az emberek termékcseréjének igénye miatt alakult ki, ennek során elcserélték az általuk megtermelt javakat olyanokra, amelyeket nem tudtak előállítani. A kereskedelem első formája a barter volt, amikor árucseré történt. Később megjelent a pénz, és ezt használták. A kereskedelem élénküléséhez vezető döntő tényező a szállítások fejlődése volt (több árut lehetett szállítani, nagyobb távolságokra, jobb körülmények között – kisebb veszteségekkel), majd a bankok megjelenése, amelyek pénzt kínálnak kölcsön az áruk termelésére vagy vásárlására. A kereskedelem a kereslet és a kínálat „találkozásában” van (9. ábra).

Állami szinten minden más országból származó behozott termék alkotja az importot, valamint azokat a termékeket, amelyeket egy ország más országoknak ad el, az exportot. A kettő közötti különbséget kereskedelmi mérlegnek nevezzük.

Ez többlet is lehet (ha az export értéke magasabb, mint az import értéke), vagy hiány (amikor az import értéke meghaladja azt).

A turizmus szabadidős tevékenység, de ugyanakkor a bevétel-szerzés módja is. Ez feltételezi a lakóhely elhagyását változatos célból. A tevékenység történhet önállóan vagy szervezeten (10. ábra), utazási irodán keresztül. A turizmus a turisztikai potenciállal rendelkező területeken történik, azaz ahol turisztikai látványosságok vannak: természetes (hegyek, tengerparti területek, tavak, különleges tájak stb.) és antropogén (városok, templomok és kolostorok, különleges épületek, kertek és parkok, múzeumok, vásárok és kiállítások stb.). A turisták vonzásához azonban turisztikai infrastruktúrára is szükség van (jó állapotú bekötőutak, szálláshelyek – szállodák, panziók, kiadó apartmanok, vendéglátó egységek és mások). A turisztikai tevékenységet vendéglátásnak is nevezik.

A **kvaterner szektor** az utolsó gazdasági szektor, amely még mindig fejlődésben van. Egyesíti azokat a gazdasági tevékenységeket, amelyek az információ és az információtermelésen alapszanak. Ennek az ágazatnak néhány tevékenysége a következők: információs technológia, kutatás–fejlesztés–innováció (11. ábra), média, tanácsadás, tervezés és tartalomkészítés közösségi média platformokon stb.

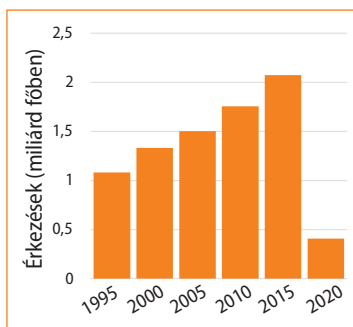
Ez a szektor jól képviselteti magát a magas fejlettségű államokban, mint pl: Japán, USA, Egyesült Királyság, Németország stb.

Minél magasabb a lakosság aránya az elsődleges és a másodlagos szektorban, annál kevésbé lesz fejlett az ország. A terciér és kvaterner szektorban foglalkoztatott lakosság arányának növekedésével az állam is fejlettebb.

Alkalmazd!

A mellékelt grafikonon az 1995–2020-as időszakban világszinten a célállomásra érkezők számát ábrázoltuk. Magyarázd meg a 2019 és 2020-ban bekövetkezett csökkenést!

Forrás: <https://worldpopulationreview.com>

Tudtad...?

A folyókön vagy öblökön a vasúti szállítást hidak, kompok és víz alatti alagutak segítségével történik.

9. ábra New York-i értéktőzsde

Beszéld meg!

- ▶ Milyen gazdasági következményekkel jár, ha egy ország kereskedelmi többlettel rendelkezik? És ha kereskedelmi hiánnyal? Melyik helyzetben van Románia?
- ▶ Melyek a turizmust előidéző okok?

10. ábra Csoportos turizmus

11. ábra Gyógyászati kutatás

5. AZ EMBERI TEVÉKENYSÉGEKNEK A KÖRNYEZETRE ÉS AZ ÉLETMINŐSÉGRE GYAKOROLT HATÁSAI

Emlékezz vissza!

Mi az erdőirtás?
Mi a gyeptelenítés?

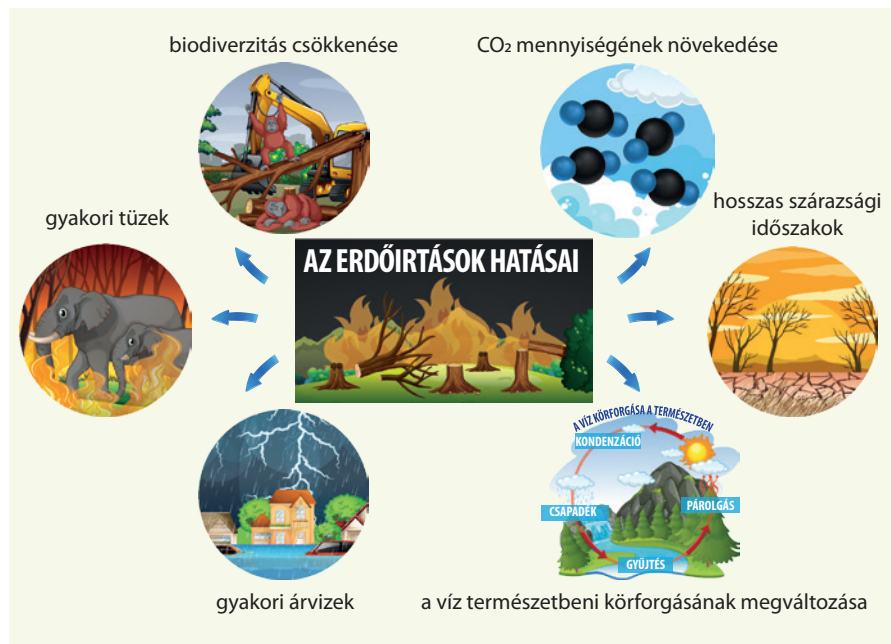
Portfólió

Írj egy maximum egy oldalas földrajzi szöveget, amelyben magyarázod az erdők fontosságát és az erdőirtások hatását a környezetre, felhasználva az 1. ábrát!

2. ábra A levegő szennyezése

Az emberi tevékenységek hatással vannak a környezetre. Többségük negatív hatású. A leggyakoribb a szennyezés, amely magában foglalja a levegő- (1. ábra), a víz- és a talajszennyezést. A levegőszennyezés legmérgezőbb eredménye a savas eső, amely a környezet minden elemére hat. Más emberi tevékenység, amely befolyásolja a környezetet: az erdőirtás és az ugarképződés.

1. ábra Az erdőirtások hatásai

Alkalmazd!

Másold le a füzetedbe az alábbi táblázatot! Minden gazdasági tevékenység mellé írd egy értéket 1-től 5-ig, ahol az 1 a környezetre gyakorolt jelentéktelen, az 5 pedig a jelentős környezeti hatásokat jelenti! Végül add össze az egyes gazdasági tevékenységek pontszámait! Melyik a környezetre legkárosabb gazdasági tevékenység? És melyik a legkörnyezetbarátabb tevékenység? Hasonlítsd össze pontszámaidat osztálytársaiddal!

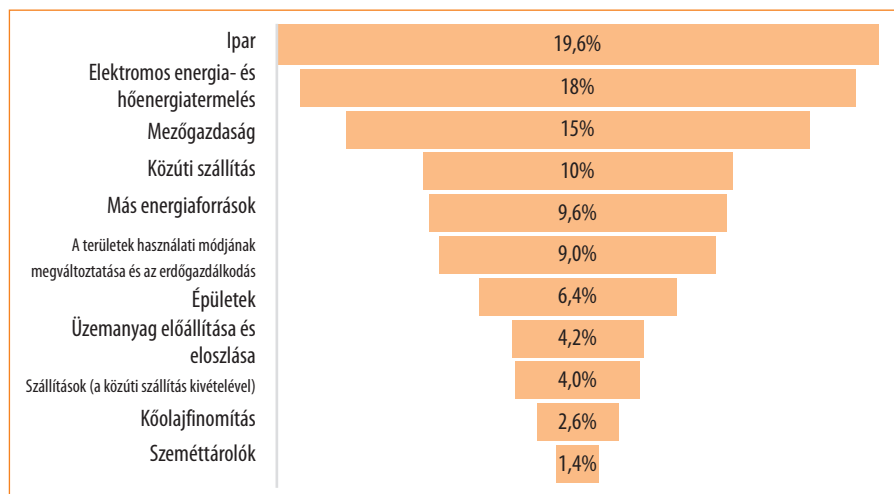
	Mezőgazdaság	Ipar	Kereskedelem	Szállítások	Idegenforgalom	Urbanizáció	Szeméttároló
levegőszennyezés							
vízszennyezés							
talajszennyezés							
erdőirtás							
gyeptelenítés							
ÖSSZESEN							

Az emberi tevékenység káros hatása a környezetre a **szén-dioxid- (CO₂) kibocsátás**. Ez **üvegházhatású gáz**, amelynek köszönhetően a Földnek optimális hőmérséklete van az élet megjelenéséhez és fenntartásához. Túl nagy mennyiségben azonban az éghajlat folyamatos felmelegedését okozza, és összetett hatással van minden környezeti összetevőre.

Mert minden emberi tevékenység felelős valamilyen mennyiségű CO₂ kibocsátásáért. A légkörben lévő szén-dioxid mennyiségére vonatkozóan megalkották az **ökológiai lábnyom fogalmát** (3. ábra). Ez egy tevékenység, egy személy vagy állam környezetre gyakorolt hatásának mérésére szolgál, az éghajlatváltozással kapcsolatban.

Idővel a szén-dioxid-kibocsátás nőtt. Az utolsó 25 évben olyan szabályozásokat vezettek be, amelyek csökkentik a szén-dioxid-kibocsátást, vagy lassítják a növekedését. Ezek bizonyították hatékonyságukat.

Számos állam, intézmény és vállalat vállalta **ökológiai lábnyomának csökkentését**, miközben az Európai Unió merész célt tűzött ki maga elé, hogy éghajlati szempontból „semleges” legyen 2050-re. Világszinten a legnagyobb ökológiai lábnyommal rendelkező országok: Kína, USA, India, Oroszország, Japán, Németország, Kanada, Irán, Dél-Korea és Indonézia.

3. ábra Az emberi tevékenységek részvétele az ökológiai lábnyomban

(Forrás: <https://www.shutterstock.com/ro/image-vector/carbon-footprint-infographic-co2-ecological-scheme-1918130138>)

Az életminőség szorosan összefügg a környezet minőségével. Egy tiszta, alacsony szennyezettségű környezet egészségesebb életet és magasabb várható élettartamot biztosít lakóinak. Ugyanakkor az életminőség függ a megélhetési szinttől, és így a gazdasági fejlődéstől is. Minél kevésbé fejlett gazdaságilag egy állam, annál jobban szenved az ott élők életminősége.

Az életminőség mérésére különböző mutatókat használnak, amelyeket folyamatosan felülvizsgálunk. Ezek figyelembe veszik a gazdasággal, demográfiával, klímával, szennyezéssel, egészségüggyel, biztonsággal stb. kapcsolatos számos szempontot. A legjobb életminőséggel rendelkező országok: Hollandia, Dánia, Svájc, Luxemburg, Finnország, Izland, Ausztria, Omán, Ausztrália és Norvégia. Románia a rangsor közepén helyezkedik el.

SZÓMAGYARÁZAT

üvegházhatású gáz – olyan légköri gáz, amely elnyeli a hő termeléséért felelős infravörös sugárzást, és a földfelszín közelében tartja, ezzel előidézi a légkör felmelegedését.

Tudtad...?

▶ Az Ipari Forradalom előtt a légköri szén-dioxid értéke 180 és 280 ppm között volt. Az ipari Forradalom kezdetén (1750-ben) az érték 50%-kal nőtt, ma pedig elérte a 410 ppm-et.

▶ Ha egy egykilométeres utat repülővel teszünk meg, akkor 285 g CO₂ képződik, autóval 104 g, míg vonattal 14 g.

Többet akarok tudni!

A személy étrendjétől, életmódjától, közlekedési módjától és a lakóhelyének típusától függően minden „nyomot” hagy a környezeten. Ez azért történik, mert a termékek és szolgáltatások előállítása és fogyasztása során CO₂ keletkezik. Léteznek online alkalmazások, amelyek lehetővé teszik, hogy kiszámítsa személyes ökológiai lábnyomát. Néhány közülük a következők: <https://sosclima.ro/index.php/index.php/calculator-amprenta-co2> és <https://www.generatiaverde.ro/co2/?p=1b>.

Töltsd ki a kérdőívet, és tudd meg, mekkora az ökológiai lábnyomod! Hasonlítsd össze a kapott értéket az osztálytársaidéval!

GYAKORLATI ALKALMAZÁSOK

A demográfiai és lakhatási jellemzők elemzése és értelmezése a helyi és közeli horizonton. Helyi kihívások a globális kontextusban. Turisztikai útvonalak érdeklődési területekre alkalmazva. Turisztikai régiók

A demográfiai és lakhatási jellemzők elemzése és értelmezése a helyi és közeli horizonton

- I** Készíts egy féoldalas földrajzi szöveget, amelyben bemutatod szülővárosodat, válaszolva az alábbi kérdésekre:
- Városban vagy faluban laksz?
  - Milyen alakú a falu? / Be tudod sorolni a várost egy geometriai alakzatba?
  - Kiterjedt a település? / Nagy a beépítettség a belterületen?
  - Milyen nagy a birtok? / Milyen nagy a külterület?
  - Több faluból áll a településed, vagy csak egyből? / Vannak-e körülötted más városok vagy hozzátartozó települések?

- II** A tanároddal együtt készíts egy demográfiai jellemzést a megyéről, ahol élsz, felhasználva a statisztikai adatokat, amelyek elérhetők a Tempo Online statisztikai adatbázisban, amelyet a Nemzeti Statisztikai Intézet készített (<http://statistici.insse.ro:8077/tempo-online/#/pages/tables/insse-table>)! A megye jellemzéséhez figyelembe kell venni:
- a lakosság számának, a természetes növekedésnek és a migrációs növekedésnek (végleges kivándorlók és bevándorlók) alakulását;
  - a lakosság teljes számát (az aktuális évben), a fiatalok számát (20 év alatt), az idősek számát (65 év felett), a nők és a férfiak számát.

Helyi kihívások a globális kontextusban

- I** Végezz egy kutatást a szénlábnyomról, tájékozódva enciklopédiákból, folyóiratokból és az internetről! Milyen intézkedéseket lehet tenni annak csökkentése érdekében?

Ezután a tanároddal és a többi diákkal készíttetek egy táblázatot a településekről, amelyben azonosítjátok azokat a tevékenységeket, amelyek hozzájárulnak a szénlábnyomhoz, és 1-től 5-ig (nagyon alacsony – nagyon magas) pontozzátok, hogy milyen hatással van mindegyik tevékenység a település szénlábnyomára! Javasoljatok intézkedéseket annak csökkentésére, minden tevékenységhez külön-külön! Használjátok az alábbi táblázat mintáját!

Tevékenység	Szénlábnyom	Csökkentési intézkedés

- II** A megye népességéről szóló információkat felhasználva, amelyeket az előző feladatban gyűjtöttél, végezz egy kutatást osztálytársaidal együtt arról, hogy milyen problémákkal fog szembenézni a megye a jövőben! Ezek vonatkozhatnak a következőkre: a népesség számának alakulása, a népesség korcsoportok szerinti szerkezete, a népesség nemek szerinti szerkezete. Írd le, hogy milyen következményei vannak az azonosított értékeknek, és magyarázd el a lehetséges okokat! Határozz meg intézkedéseket a negatív hatások csökkentésére a megye népességére és gazdaságára vonatkozóan!

Turisztikai útvonalak érdeklődési területekre alkalmazva

I Négy másik osztálytársaddal együtt készítsetek egy turisztikai útvonalat az alábbi témák egyikével: *kulturális turizmus; vallási turizmus; tengerparti turizmus; hegyi turizmus; gyógyturizmus.*

Az útvonal elkészítésénél legalább öt olyan turisztikai célpontot kell belefoglalnotok, amelyek illeszkednek a témához, meg kell említenetek, hogy milyen sorrendben kell meglátogatni a turisztikai célpontokat, valamint azt, hogy milyen közlekedési eszközzel lehet eljutni egyik célponttól a másikig. A turisztikai útvonal népszerűsítése érdekében készítsetek együtt egy szórólapot, amelyben leírájátok az útvonal minden turisztikai célpontját!

II Feltételezzük, hogy arra kérnek, hogy legyél idegenvezető egy külföldi diákokból álló csoportnak, akik meglátogatják az iskoládat. A külföldi diákok szeretnék megismerni a megyédet, két napjuk van a látogatásra, és mikrobusszal tudnak közlekedni.

Készítsetek egy turisztikai útvonalat a tanároddal együtt, amelyen bemutatjátok a megyéd legszebb turisztikai célpontjait, amelyeket két nap alatt be lehet járni! Az útvonal meghatározásához használhattok webes vagy mobil alkalmazást, mint például: Google Maps vagy OpenStreetMap.

Turisztikai régiók

I Csoportosítsd az alábbi képeket annak függvényében, hogy melyik turisztikai régióba tartoznak. A régiók a következők: Dél-Európa, Délkelet-Ázsia, Ausztrália és Óceánia, Afrika, Amerika.

1. ábra Saint-Tropez

2. ábra Szerengeti Nemzeti Park

3. ábra Nagy Korallzátony

4. ábra Machu Picchu

5. ábra Taj Mahal

6. ábra Fudzsi hegy

II Válassz egy turisztikai régiót a világon, és készíts róla egy plakátot! Mutasd be a plakátot a társaidnak!

ISMÉTLÉS ÉS FELMÉRÉS

I Jegyezd fel a füzetbe a helyes választ!

- A hajók és repülőgépek melyik iparág termékei:
  - gépgyártó;
  - vegyipari;
  - építőanyagok;
  - kohászati.
- Az indián-amerikai fajta lakóhelye:
  - Afrikában és Dél-Amerikában;
  - Alaszkában és Közép-Amerikában;
  - Közép-Ázsiában és Óceániában;
  - Európában és Ausztráliában.
- Megújuló erőforrások:
  - víz és vasérc;
  - szén és só;
  - olaj és földgáz;
  - szél és napfény.

II Másold le a mondatokat a füzetbe, majd egészítsd ki őket a helyes információkkal, a következő minta alapján: 1–naperőművek.

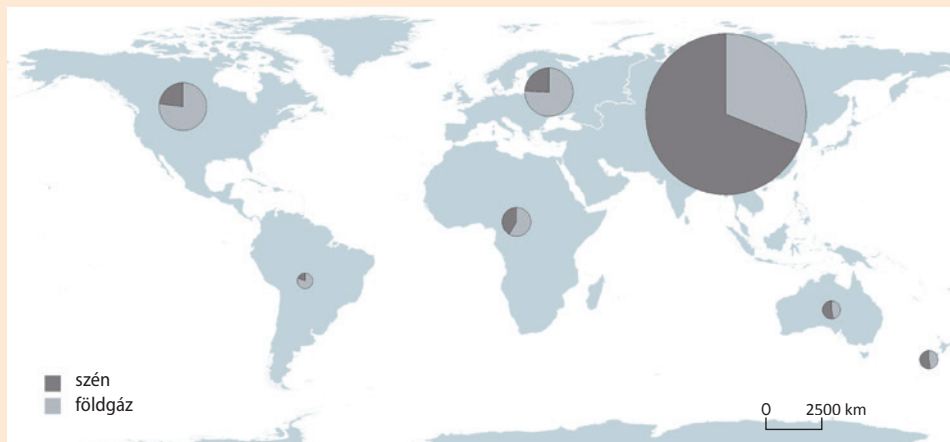
- Azokat az erőműveket, amelyek a napfényt használják fel az elektromos energia előállításához, (...) -nek nevezzük.
- Az emberi faj megjelenése az (...) kontinensen történt.
- A születési arányt (...) -ben mérjük.
- A libegő és a felvonó a (...) közlekedés kategóriájába tartoznak.

III Hozd létre az A oszlopban lévő nyersanyag és a B oszlopban lévő késztermék közötti megfeleltetést, a következő minta alapján: 1–b.

A	B
1. Só	a. Vasúti pályák
2. Fa	b. Műtrágyák
3. Olaj	c. Repülőgépek
4. Mészke	d. Papír
5. Vas	e. Műanyagok
6. Alumínium	

IV Elemezd a térképet, amelyen a világ szén- és földgázfogyasztása látható, majd nevezd meg:

- a kontinenst, amelynek a legnagyobb a szénfogyasztása;
- a kontinenst, amelynek a legkisebb a szénfogyasztása;
- a kontinenst, amelynek a legnagyobb a földgázfogyasztása;
- a kontinenst, amelynek a legkisebb a földgázfogyasztása!

JAVÍTÓKULCS

Hivatalból jár: 10 pont
Maximális pontszám: 100 pont

I. Feladat

3 × 10 p = 30 p

II. Feladat

4 × 5 p = 20 p

III. Feladat

5 × 4 p = 20 p

IV. Feladat

4 × 5 p = 20 p

III. FEJEZET

EURÓPA – FÖLDRAJZI IDENTITÁS

1. Európa – földrajzi helyzete, partvonala: öblök, szigetek, félszigetek, tengerszorosok
  2. A domborzat általános jellemzői. Nagy domborzati egységek
  3. Európa vízhálózata
  4. Éghajlati és biogeográfiai különbségek
  5. Európa politikai térképe – államok és régiók
  6. A népesség földrajzi eloszlása. Sokszínűségi elemek (etnikai, nyelvi, vallási és kulturális sokféleség)
  7. Európa nagyvárosai
  8. Ásványkincsek és hasznosításuk
  9. Gazdasági ágazatok: mezőgazdaság, ipar, szolgáltatások
  10. Az Európai Unió
  11. Egyes országok földrajzi jellemzése
- ISMÉTLÉS ÉS ÖNÉRTÉKELÉS

EURÓPA FÖLDRAJZI HELYZETE, PARTVONALA: ÖBLÖK, SZIGETEK, FÉLSZIGETEK, TENGERSZOROSOK

Emlékezz vissza!

Az európai földrész helyzete a földrészek méret szerinti rangsorában.

Alkalmazd!

1 Használva az iskolai földrajzi atlaszt és a mellékelt térképet (1. ábra), nevezd meg, mely országokban vannak Európa szélső pontjai!

2 Használva az iskolai földrajzi atlaszt, nevezd meg más szigeteket, félszigeteket és szorosokat is az európai kontinensen, amelyek nem jelennek meg a lecke szövegében!

Emlékezz vissza!

Mit nevezünk tengerpartnak? Nevezd meg pár domborzati formát a tengerpartról!

Tudtad...?

- ▶ Az európai földrész legnagyobb félszigete a Skandináv-félsziget.
- ▶ Az európai földrész legnagyobb vulkanikus szigete Izland (2. ábra).
- ▶ Az európai földrész legnagyobb tengeröble a Viscai-öböl.

2. ábra Izland (vulkánkitörés, 2021)

Az Európa kontinens szélességi szempontból az északi féltekén, hosszúsági szempontból pedig mindkét félgömbön, keleti és nyugati félgömbön található. Európát átszeli az Északi-sarkkör ($66^{\circ}33'$), az északi 45° -os szélességi kör és a 0° -os hosszúsági kör (Greenwich) (1. ábra). Körülbelül 10 millió km^2 -en terül el, ami a szárazföld körülbelül 7%-át teszi ki.

Európa északi részét a Jeges-óceán, déli részét a Földközi-tenger, nyugati részét az Atlanti-óceán határolja, keleti részén pedig az Urál-hegység, az Urál-folyó, a Kaszpi-tenger, a Kaukázus-hegység és a Fekete-tenger választja el Ázsiától.

Európa szélső pontjai: Nordkapp (északon), Tarifa/Marroqui-fok (délen), Roca-fok (nyugaton) és az Urál-hegység északkeleti része (keleten).

1. ábra Európa – öblök, szigetek, félszigetek és tengerszorosok

A kontinens partjai (1. ábra) kanyargósak, szigetek, félszigetek, öblök és szorosok tagolják. Európa legnagyobb szigetei: Izland, Írország, Nagy-Britannia, Korzika (Franciaország), Szardínia és Szicília (Olaszország), Málta, Kréta (Görögország), Ciprus és a Baleár-szigetek (Spanyolország). A kontinens északi részén három nagy félsziget található – Skandináv, Kola és Jütland, míg délen – Ibériai, Appenini és a Balkán.

Európa számos öböllel rendelkezik, mint például a Viscai-, a Botteni-, a Finn-öböl stb., és tengerszorosai – Boszporusz, Dardanellák, Gibraltár, Kercsi stb.

Európában találunk természetes és antropikus partokat is. Keletkezésük, magasságuk és fejlődésük alapján ezeket magas és alacsony partokra oszthatjuk.

A magas partok közé tartoznak a fjordos, a riás, a csatornás és a szigetes (dalmát típusú) partok.

A **fjordos partok** (3. ábra) a magas hegyvidéki területekre jellemzők, amelyeket jégpáncél borított. A jégpáncél olvadása és a tengerszint emelkedése után a gleccserek által kialakított völgyeket elárasztotta a tenger. A norvégiai, izlandi és skóciai északi tengerparti területekre jellemzők.

A **riás partok** (4. ábra) az Atlanti-óceán franciaországi és spanyolországi tengerpartjára jellemzők, ahol nagy az apály és a dagály közti szintkülönbség, megváltoztatva a folyók torkolatát. Dagálykor az óceánok/tengerek vizei behatolnak a folyók torkolatába, öblöket képezve, apálykor pedig, amikor a vizek visszahúzódnak, mocsaras strandokat alkotnak.

A **csatornás és szigetes** (dalmát típusú) **partok** (5. ábra) az Adria-tenger keleti partjára jellemzők (Horvátország), ahol a szigetek párhuzamosak a partvonallal, és csatornák választják el őket a parttól.

Az **alacsony partok** közé tartoznak a tölcséres, a deltás, a lagúnás, a limános és a polderes partok. A tölcséres partok (6. ábra) Nyugat-Európa folyóira jellemzők (Temze, Szajna, Loire, Garonne, Elba), amelyek tengerekbe vagy óceánokba ömlenek erős árapály mellett. A folyók torkolata „tölcsér” alakú.

A **deltás partok** olyan tengerparton jellemzők, ahol a folyók tengerekbe vagy óceánokba ömlenek gyenge árapály mellett (Volga, Duna, Pó – 7. ábra).

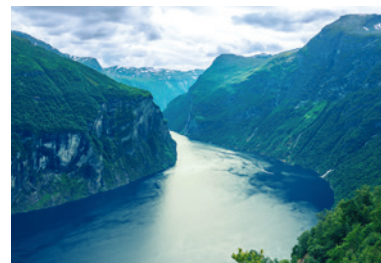
Lagúnás partok találhatóak a Fekete-tenger (Razim-Sinoe lagúnakomplexum) és a Balti-tenger (Vistula lagúna – 8. ábra) partján.

A **limános partok** a Fekete-tenger partján találhatóak (Techirghiol, Dnyeszter). A limánok a tengerparton keletkezett tavak, amelyek úgy jönnek létre, hogy a tengeráramlatok homoktúrással elzárják egy a tengerbe ömlő folyó torkolatát.

A **polderes partok** (9. ábra) az ember által átalakított, bonyolult lecsapolási, gátépítési és állandó vízvezetési munkálatok révén létrehozott partok. Európában ezek a holland partokra jellemzők.

Emlékezz vissza!

Mik a tölcsértorkolatok? És a deltatorkolatok?

3. ábra Fjordos part (Norvégia)

4. ábra Riás part (Spanyolország)

5. ábra Dalmát part (Horvátország)

6. ábra A Temze tölcsértorkolata (Nagy-Britannia)

9. ábra Polderek (Hollandia)

7. ábra Pó deltája (Olaszország)

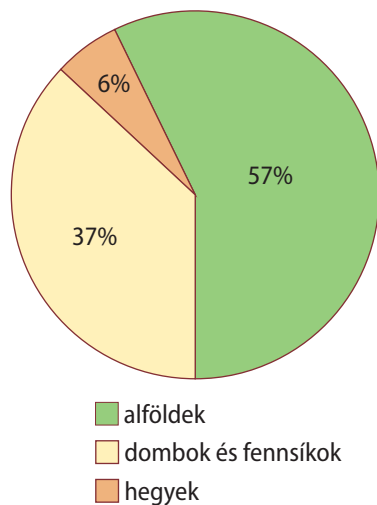

8. ábra A Vistula lagúnája (Lengyelország)

2. A DOMBORZAT ÁLTALÁNOS JELLEMZŐI. NAGY DOMBORZATI EGYSÉGEK

Beszéld meg!

Magyarázd a működő vulkánok jelenlétét Európa déli részén!

2. ábra A domborzati formák százalékos megoszlása Európában

3. ábra Elbrus-csúcs
(Orosz Föderáció)

4. ábra Kászpí-mélyföld
(Orosz Föderáció)

Az európai kontinensen megtalálható minden fontos domborzati egység (síkságok, dombok, fennsíkok és hegyek – 1. ábra). Ezeknek az elhelyezkedése nem egységes a földrész területén: a síkságok körülbelül 57%-át foglalják el, a dombok és fennsíkok 37%-át, míg a hegyek 6%-át (2. ábra).

1. ábra Európa – nagy domborzati egységek

Európa legmagasabb pontja (5642 m) a Kaukázus-hegységben található, az Elbrus-csúcs (3. ábra), míg a legalacsonyabb pont (-28 m) a Kászpí-tenger előtti síkságon (4. ábra). Az átlagos tengerszint feletti magasság 320 méter.

A terület földtani korára tekintettel, a legősibb szárazföldi felületek a keleti (Kelet-európai platform) és az északi (Balti-pajzs) részen találhatók.

A kaledón hegyek a legősibb hegyek (Skandináv-hegység, Skóciai-hegyek és Pennine-hegyek) a kaledón hegyképződés során alakultak ki. Ezt követte a hercini hegyképződés, amely a kontinens közepén és keleti részén fejlődött ki, és hozzájárult olyan hegyek kialakulásához, amelyek az idők során erodálódtak, és fennsík vagy elszigetelt tömbök formájában maradtak fenn (Spanyol-fennsík, Francia Középhegység, Fekete-erdő, Rajna-fennsík, Mecsek-hegység, Ural-hegység stb.). A legfiatalabb hegységek, amelyek az alpesi hegyképződés során alakultak ki, a kontinens déli részén találhatók (Alpok, Pireneusok, Appenninek, Dinári-hegység, Kárpátok, Balkán-hegység, Kaukázus stb.).

A fennsíkok kialakulhatnak erózióval (letarolódás következtében) a hercin hegységekből (Közép-orsz-fennsík, Donecki-fennsík, Valdaj-fennsík), vagy üledékek lerakódásából az alpesi hegységek lábánál (Bajor-fennsík – 5. ábra, Géta-fennsík).

A síkságok keletkezési módjától függően megkülönböztethetjük az eróziós síkságokat (Kelet-európai síkság), amelyek az idősebb fennsíkok eróziójából keletkeztek; folyó-gleccser síkságokat (Finn síkság, Észak-európai/Német–Lengyel síkság), amelyek a gleccserek által szállított üledékek lerakódásából alakultak ki; folyó-tavas síkságokat (Pó-síkság – 6. ábra, Pannon-síkság, Román-alföld), amelyek korábbi tavak feltöltéséből származnak, és folyó-tengerparti síkságokat (Fekete-tenger-síkság, Kaszpi-tenger előtti síkság), amelyek tenger vagy óceán és folyók találkozásánál keletkeznek.

5. ábra Bajor-fennsík

6. ábra Pó-síkság

7. ábra A Volga deltatorkolata

8. ábra Az Etna vulkán

Többet akarsz tudni!

- ▶ Európában az alpesi hegységképződés végén a vulkánkitörések következtében a domborzat jelentős változáson ment át. Így keletkeztek a vulkáni eredetű hegyek (a Vihorlat – Oaş – Hargita-lánc), a vulkánok a mediterrán térségben (Etna, Stromboli, Vezúv) és az izlandi vulkánok (pl. Hekla).
- ▶ A Volga folyó kialakította Európa legkiterjedtebb deltáját (7. ábra) a Kaszpi-tengerbe torkollásakor. Ennek a területe több mint 27 000 km², és több ágából áll.

Portfólió

Tájékozódj az interneten, és készíts egy rövid földrajzi szöveget az Etna vulkán 2021-beni kitöréséről (8. ábra)! Említsd meg legalább két következményét ennek a vulkáni kitörésnek! Mutasd be ezeket az információkat a társaidnak!

Alkalmazd!

- 1 A földrajzi iskolai atlasz és az 1. ábra segítségével válaszd ki a helyes sorrendet délről északra az alábbi európai domborzati egységek közül:
  - a. a. Pindosz-hegység, Pannon-síkság, Skandináv-hegység;
  - b. Pannon-síkság, Pindosz-hegység, Skandináv-hegység;
  - c. Skandináv-hegység, Pannon-síkság, Pindosz-hegység!
- 2 Hozd létre a megfeleltetést az **A** oszlopban található genetikai típusú síkság és a **B** oszlopban található domborzati egység között!

A

1. folyóvízi jégkorszaki síkság
2. folyóvízi-tavi síkság
3. eróziós alföld

B

- a. Román-alföld
- b. Kászpi-mélyföld
- c. Észak-Európai-síkság
- d. Kelet-Európai-síkság

SZÓMAGYARÁZAT

pajzs – a legősibb szárazföldi egység, amely körül később kialakult a kontinens;
orogenezis – olyan időszak, amely tíz- vagy százmillió évig tartott, és amelyben hegyek keletkeztek a tektonikus mozgások következtében.

3. EURÓPA VÍZHÁLÓZATA

Emlékezz vissza!

Melyek a szárazföldi vizek?

Beszéld meg!

Osztálytársaddal közösen, magyarázd el, hogyan befolyásolják Európa vízrajzát azok a tényezők, amelyeket az órán említettetek!

2. ábra Temze folyó (London)

Alkalmazd!

Elemezd az 1. ábrát, és válaszolj a követelményekre. Írd le:

- két folyó nevét, amelyek átszelik az Észak-Európai (Német–Lengyel) -síkságot;
- két folyó nevét, amelyek a Kaszpi-tengerbe torkollanak;
- két folyó nevét, amelyek a Földközi-tengerbe torkollanak;
- két folyó nevét, amelyek a Fekete-tengerbe torkollanak;
- két tenger nevét, amelyek határolják Európa kontinenszt a nyugati oldalon!

Európa vízrajzi hálózata nem egyenletes eloszlású. A legfontosabb tényezők, amelyek befolyásolják Európa vízrajzát, a következők: a földrajzi helyzet, a domborzat, a talajok, az éghajlat, a partvonal alakja, a kontinens kiterjedése stb.

Folyóvizek

Vízjárástípus alapján Európa folyói a következő csoportokba sorolhatók, amelyeket az alábbi táblázatba összesítettünk.

Vízjárástípus	Folyóvizek	Torkolat	Jellemzők
Északi	Pecsóra, Északi Dvina	Jeges-óceán	Magas vízhozam tavasszal és nyáron, és alacsony télen (bekövetkezik a fagy).
Nyugati/Atlanti	Elba, Temze (2. ábra), Rajna, Szajna, Loire, Tejo, Duero	Atlanti-óceán	Magas vízhozam egész évben.
Déli/Földközi-tengeri	Ebro, Rhone, Pó, Tevere, Marica	Földközi-tenger	Magas vízhozam télen és tavasszal, alacsony vízhozam nyáron.
Keleti	Volga, Urál	Kaszpi-tenger	Magas vízhozam tavasszal, alacsony nyáron és télen.
Közép-európai	Duna, Visztula, Odera	Fekete-tenger és Balti-tenger	Magas vízhozam tavasszal és ősszel, alacsony nyáron, összetett vízjárású folyók jellemzők.

1. ábra Európa vízhálózata

Többet akarok tudni!

A Duna (3. ábra) hosszúság és vízhozam szerint Európa második legnagyobb folyama. A Fekete-erdőben (Németország) ered, és a Fekete-tengerbe ömlik egy háromágú deltával: Chilia, Sulina és Szent György ágakon keresztül. Nyugatról keletre folyik, és számos mellékfolyója van: Inn, Száva, Tisza, Dráva, Olt, Szeret stb. A Dunának 2857 km a hossza, áthalad tíz országon (Németország, Ausztria, Szlovákia, Magyarország, Horvátország, Szerbia, Bulgária, Románia, Moldova, Ukrajna) és négy fővároson (Bécs, Pozsony, Budapest, Belgrád).

Beszéld meg!

Osztálytársaidal közösen beszélj meg a Duna folyam fontosságát az Európai földrész számára.

Többet akarok tudni!

Európa leghosszabb folyamai

Folyam	Hossz (km)
Volga	3700
Duna	2857
Urál	2428
Dnyeper	2200
Don	1870
Pecsóra	1809
Dnyeszter	1350
Rajna	1326
Északi Dvina	1302
Elba	1122

3. ábra A Duna vízgyűjtő területe

A tavak

A tómedencék eredetétől függően Európa tavai a következőképpen osztályozhatók:

a. természetes tavak:

- ▶ **tektonikus tavak:** Kaszpi-tenger (Oroszország), Balaton (Magyarország – 4. ábra), Ness (Nagy-Britannia), Ohrid (Észak-Macedónia és Albánia), Prespa (Albánia, Észak-Macedónia, Görögország);
- ▶ **gleccsertavak:**
  - **jégmezőkből:** Ladoga, Onega (Oroszország), Vänern, Vättern, Mälaren (Svédország), Mazuri-tavak (Lengyelország);
  - **hegyvidéki:** Genf / Lemán (Svájc), Konstanz (Németország határa, Svájc, Ausztria), Como, Garda, Maggiore (Olaszország), Bucura, Zănoaga, Bâlea (Románia);
- ▶ **vulkáni tavak:** Albano, Bolsena (Olaszország), Nemi (Franciaország), Szent Anna (Románia);
- ▶ **tengeri limánok:** Dnyeszter, Techirghiol (a Fekete-tengeren);
- ▶ **tengeri lagúnák:** Visztula (a Balti-tengeren), Razim-Sinoe (a Fekete-tengeren);

b. antropogén tavak:

- ▶ **hidroenergetikai:** Volgográd, Szamara, Novgorod (Volga mentén), Vaskapu (Dunán); különösen az elektromos energia előállítására épültek (hidroenergia).

4. ábra Balaton tó

Tudtad...?

- ▶ A Kaszpi-tenger a világ legnagyobb tava, 371 000 km²-es területtel és 1025 m-es maximális mélységgel. Ez egy nagyon régi tó, amely Európa és Ázsia határán található. Jelentős kőolaj- és földgázforrásokkal rendelkezik.
- ▶ A Ladoga-tó Európa legnagyobb tava, területét tekintve (17 700 km²), amely teljes egészében Oroszország területén található.

5. ábra Gejzír (Izland)

Emlékezz vissza!

Milyen két gleccsertípust ismersz?

Tudtad...?

Az Aletsch gleccser a Berni-Alpokban (Svájc) az Alpok hegység déli részén található. A legszélesebb pontján 1,5 km. A Jungfrau-Aletsch-Bietschhorn régió része, amelyet az UNESCO Világörökség részének nyilvánítottak (8. ábra).

8. ábra Aletsch gleccser

Beszéld meg!

Hogyan fogja befolyásolni az európai turizmust a jövőben, ha a hegyi gleccserek továbbra is olvadnak?

Felszín alatti vizek

A felszín alatti vizek kategóriájába tartoznak a gejzírek, az ásványvizek és a termálvizek. A gejzírek (5. ábra) Izlandon találhatóak, és fontos turisztikai látványosságot jelentenek. Az ásványvizek és a termálvizeknek különös jelentőségük van gyógyhatásuk miatt. Így Európa-szerte számos gyógyfürdő fejlődött ki az idők során, a legismertebbek közé tartoznak: Karlovy Vary (6. ábra), Mariancke Lazne (Csehország), Vichy (Franciaország), Baden-Baden (Németország), Abano Terme (Olaszország), Félix-fürdő, Herkulesfürdő – 7. ábra (Románia) stb.

6. ábra Karlovy Vary (Csehország)

7. ábra Herkulesfürdő (Románia)

A gleccserek

A jéghegyek fontos édesvízforrást képeznek az Európai kontinensnek. Ezek a sarkvidéki régiókban (Grönland – 9. ábra) és a hegyvidéki régiókban, 3000 m feletti magasságban találhatóak (az Alpokban – 10. ábra, a Pireneusokban). Az üvegházhatású gázok kibocsátásának növekedése miatt bekövetkezett éghajlatváltozás következtében a jéghegyek olvadása felgyorsult. Ez a jelenség érinti Grönland, Izland és Európa magas hegyvidéki területeinek jéghegyeit, amelyek területe évről évre csökken.

9. ábra Jégtábla (Grönland)

10. ábra Hegyvidéki gleccser (Alpok-hegység)

Alkalmazd!

Tanároddal vagy szüleiddel nézd meg a youtube csatornán a következő dokumentumfilmet: *Chamonix, Mont Blanc: Grosimea ghețarului Mer de Glace s-a micșorat cu 115 m în 35 ani (între 1985–2020)*! Nevezd meg azokat a tényezőket, amelyek hozzájárulnak a gleccser olvadásához! Javasolj két megoldást ennek a folyamatnak a lassítására!

4. ÉGHAJLATI ÉS BIOGEOGRÁFIAI KÜLÖNBSÉGEK

A földrajzi elhelyezkedés szerint Európa majdnem teljes egészében a mérsékelt égövben található, kivéve az északi régiót, amely hideg, **szubpoláris éghajlatot** mutat (3. ábra, 48. oldal). Az éghajlat fontos tényező, amely meghatározza és befolyásolja a növényzet, az állatvilág és a talajok eloszlását a kontinensen.

Az európai éghajlatot meghatározó és befolyásoló fő tényezők a következők: a földgömbön való elhelyezkedés, a kontinens alakja, a légtömegek általános mozgása, a határos tengerek és óceánok, az Északi-Atlanti-áramlat és a domborzat (a magasság és a hegyvonulatok elrendezése révén).

Ezeknek a tényezőknek a hatása a kontinentális szinten többféle éghajlattípus megkülönböztetését teszi szükségessé, mint például:

A mediterrán (szubtrópusi) éghajlat Dél-Európában található, és jellemző rá a meleg és száraz nyár, valamint az enyhe és csapadékos tél. Az éves átlaghőmérséklet 14–18 °C között van, az éves átlagos csapadék pedig 600–900 mm/év. Helyi szelek érzékelhetők, mint például a bora, a misztrál vagy a sirokkó.

A mérsékelt-óceáni éghajlat Nyugat-Európában található, és jellemző rá a hűvös nyár és az enyhe tél. Az éves átlaghőmérséklet 5–15 °C között van, az éves átlagos csapadék pedig 1000–2000 mm/év. Nyugati szelek érzékelhetők.

A mérsékelt-kontinentális éghajlat Kelet-Európában található, és jellemző rá a meleg nyár és a fagyos tél (2. ábra). Az éves átlaghőmérséklet 5–12 °C között van, az éves átlagos csapadék pedig 400–600 mm/év. Télen érzékelhető a crivăț.

A mérsékelt-kontinentális átmeneti éghajlat Közép-Európában található, és jellemző rá a meleg nyár és a hideg tél. Az éves átlaghőmérséklet 5–10 °C között van, az éves átlagos csapadék pedig 500–1000 mm/év. Nyugati szelek és télen crivăț érzékelhető.

A szélsőségesen mérsékelt-kontinentális (félszáraz) éghajlat a Kaszpi-tenger északnyugati részén található, és jellemző rá a nagy hőmérsékleti különbség nyár és tél között, valamint az alacsony csapadékmennyiség. Az éves átlaghőmérséklet 10–12 °C között van, az éves átlagos csapadék pedig 300 mm/év alatt van. Télen a crivăț érzékelhető.

A mérsékelt-kontinentális hideg (boreális) éghajlat Észak-Európában található (a Skandináv-félsziget, a Kelet-európai-síkság), és jellemző rá a hűvös nyár és a fagyos tél. Az éves átlaghőmérséklet 0–5 °C között van, az éves átlagos csapadék pedig 500 mm/év. Sarki szelek érzékelhetők.

A szubpoláris éghajlat Európa északi részén található (Izland, a Skandináv-félsziget északi része, az Orosz Föderáció északi része), és jellemző rá a rövid, hűvös nyár és a hosszú, fagyos tél. Az éves átlaghőmérséklet 0 °C és –4 °C között van, az éves átlagos csapadék pedig 500 mm/év alatt van. Nyáron nyugati szelek fújnak, télen pedig sarki szelek érzékelhetők.

Emlékezz vissza!

Milyen éghajlati területek vannak a mérsékelt övben?

Beszéld meg!

Nézd meg az alábbi képet (1. ábra)! Nevezd meg, hogyan befolyásolják az Alpok és a Kárpátok Európa éghajlatát!

1. ábra 3D felvétel Európa domborzatáról

2. ábra Tél Minszkben (Fehéroroszország)

SZÖMAGYARÁZAT

sirokkó – meleg, száraz szél, amely Észak-Afrika sivatagi területéről Európa mediterrán tengerpartja felé fúj, nagy mennyiségű port hoz.

Beszéld meg!

- Miért nagyobb a csapadékmennyiség Nyugat-Európában, mint a kontinens keleti részén?
- Mutasd be a hőmérsékletkülönbségek egy okát Európa déli és északi része között!

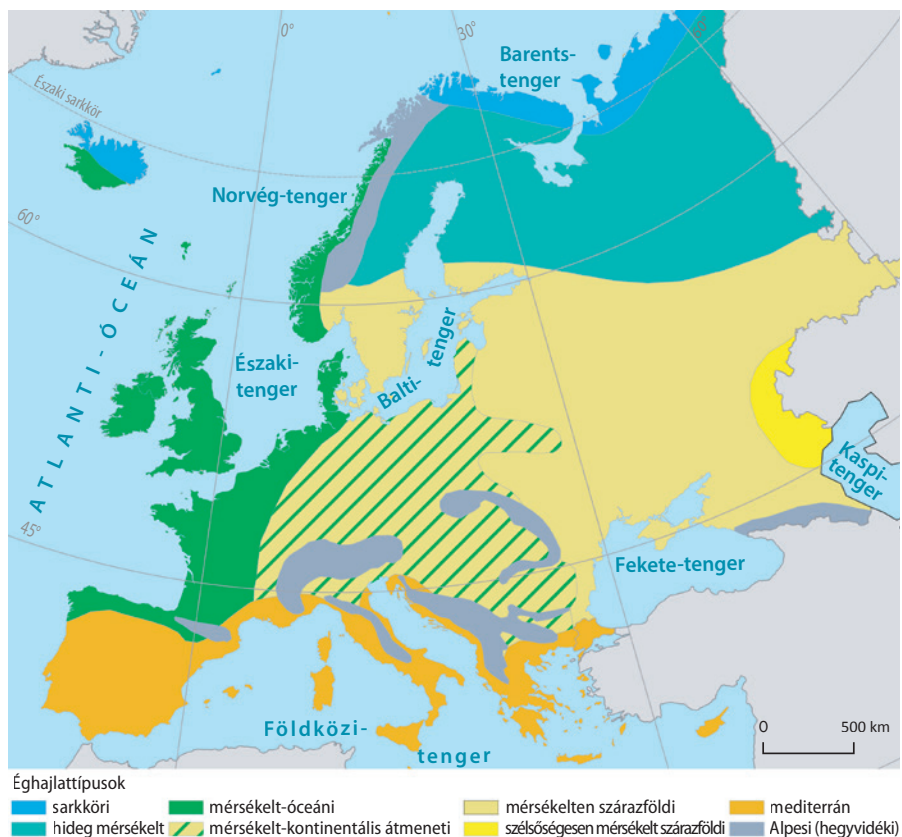
Többet akarok tudni!

Hőmérsékleti rekordok Európában (2022)

Terület	Hőmérséklet (°C)
Biarritz, Franciaország	42,9
Feldkirch, Ausztria	36,5
Slubice, Lengyelország	38,3
Beznau, Svájc	36,9
Husinec, Csehország	39,0

Forrás: <https://www.meteoradar.ro/>

Alpesi (hegyvidéki) éghajlat jellemző Európa közepes és magas hegyeire (Alpok, Kárpátok, Kaukázus, Dinári-hegység, Pireneusok stb.), és az éghajlati elemek emeletességével jellemezhető. A hőmérséklet csökken, a csapadék pedig nő a magassággal. Jelen vannak a hegyvidéki szelek.

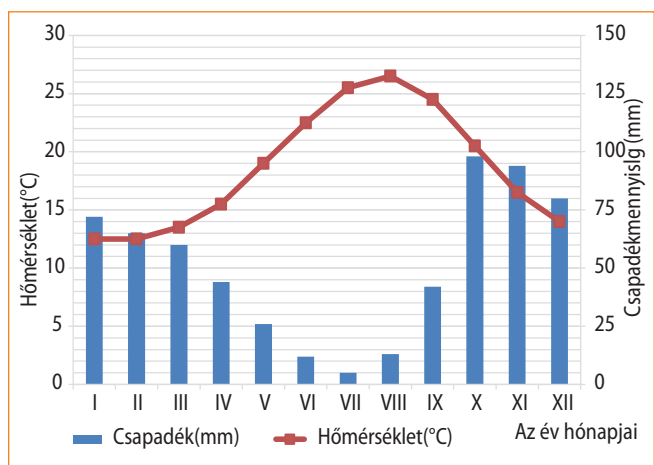

3. ábra Európa – éghajlati térkép

Alkalmazd!

- 1 Elemezd az 3. ábrát, és határozd meg:
  - a. az Ibériai-félsziget éghajlattípusait;
  - b. két különbséget az Appenini-félszigetre jellemző éghajlat és a Skandináv-félszigetre jellemző éghajlat között!
- 2 Elemezd a mellékelt grafikont (4. ábra), amely bemutatja a levegő hőmérsékletének és a havi átlagos csapadékmennyiségnek alakulását a palermói (Olaszország) meteorológiai állomáson! Határozd meg:
  - a. a legkevesebb csapadékmennyiséget mutató hónapot és ennek értékét
  - b. a legmagasabb havi átlaghőmérséklet mutató hónapot és ennek értékét ;
  - c. a meteorológiai állomásra jellemző éghajlattípust!

4. ábra A levegő hőmérséklete és a havi átlag csapadékvértékek a palermói meteorológiai állomáson (Forrás: <https://en.climate-data.org/europe/italy/sicily/palermo-1138/>)

A biopedogeográfiai elemek (növényzet, állatvilág, talajok) eloszlását több tényező befolyásolja, mint például: a kontinens szélességi elhelyezkedése, az éghajlattípusok változatossága, a domborzat és az ember. Így kontinentális szinten a következő biopedogeográfiai zónák különböztethetők meg: mediterrán, lombhullató erdők, vegyes erdők, tűlevelű erdők, sztyepp és erdős sztyepp, tundra, félsivatag és magas hegyvidéki (5. ábra).

5. ábra Európa – növényzeti térkép

A mediterrán övezet Dél-Európában található, és olyan növényzetet foglal magában, mint a parafa tölgy, a tengeri fenyő, a füge, az olajbogyó és különböző cserjék. A jellegzetes növénytársulások a következők: maquis és garriga (Franciaország), tomillares (Spanyolország), frigana (Görögország – 8. ábra). Az állatvilágot a következők képviselik: teknős, skorpió, szarvasmarha stb. A jellegzetes talajok a terra rossa.

A lombhullató erdők övezete Nyugat- és Közép-Európára jellemzők. A növényzetet bükk, tölgy, juhar stb. erdők alkotják. Az állatvilág magában foglalja a következőket: őz, szarvas, róka, vaddisznó stb. A jellegzetes talajok az erdőtalajok.

A **vegyes erdők** övezete jellemző az Egyesült Királyság északi részén, a Skandináv-félsziget déli részén, a Kelet-európai-síkság központi részén. A növényzetet lombhullató (bükk) és tűlevelű (fenyő, luc) fajok alkotják, az állatvilág pedig a következőkből áll: farkas, vaddisznó, róka stb. A talajokat az erdőtalajok képviselik.

Tudtad...?

A hermelin (6. ábra) egy hűsevő állat, amely hasonlít a menyétre, és Európában, Ázsiában és Észak-Amerikában honos. A bundája értékes, télen fehér, nyáron barna színű, és a szőrmeiparban hasznosítják.

6. ábra Hermelin

Gibraltár az egyedüli terület Európában, ahol majmok élnek (magot) – 7. ábra

7. ábra Magot (Gibraltár)

8. ábra Mediterrán növényzet (Görögország)

9. ábra Fürj
(Moszkva környéke, Oroszország)

10. ábra Félsivatagi növényzet
(a Kaszpi-tenger környékén)

11. ábra Tajga (Finnország)

12. ábra Vörösfenyő erdő
(Szlovénia)

13. ábra Tundra (Oroszország)

A sztyepp és az erdős sztyepp övezete Kelet- és Délkelet-Európában található, és szárazságtűrő füvekből áll, mint például a köles, a réti ecset, a csenkesz és a tölgy, a hárs, a szilfaerdők. Az állatvilág rágcsálókból (nyúl, hörcsög, ürge), madarakból (fürj – 9. ábra) és hüllőkből áll. A talajok nagyon termékenyek, és a csernozjom (fekete föld) osztályba tartoznak.

A félsivatagi övezet a Kaszpi-tenger északi és északnyugati részén található (10. ábra). A növényzet szárazságtűrő füvekből (üröm) áll, az állatvilág pedig a következőkből: menyét, róka, hüllők, kígyók. Itt homokos talajok (psamosolok) találhatók.

A túlevelű erdők – taiga (11. ábra) övezete Észak-Európában található (az északi 55°-os szélességi kör felett). A növényzetet fenyő, lucfenyő, boróka (12. ábra) alkotja. Az állatvilág medvéből, farkasból, rókából, jávorszarvasból stb. áll. A jellegzetes talajok a podzolok osztályába tartoznak.

A tundra övezet (13. ábra) jellemző Európa északi részére (Izland, a Skandináv-félsziget északi része, az Orosz Föderáció északi része), és mohából, zuzmóból, törpe nyírból stb. álló növényzetet mutat. Az állatvilág rénszarvasból, sarki rókából és jegesmedvéből áll. Itt tundratalajok találhatók.

A magas hegyek emelete a biopedogeográfiai elemeknek magassági elrendezését mutatja.

Portfólió

Készíts egy táblázatot, amelyben összesíted az egyes területek biogeográfiai jellemzőit Európában, a következő modellt követve! Csatold a táblázatot a földrajzi portfóliódhoz!

Sorszám	Biogeográfiai övezet	Növényzet	Állatvilág	Talajok

Tudtad...?

Finnország rendelkezik a legkiterjedtebb erdőségekkel Európában. (területének 65%-át erdőségek borítják)

Alkalmazd!

Társítsd az **A** oszlopban található biogeográfiai övezethez a **B** oszlopban található területet, amelyen található, és a **C** oszlopban található jellegzetes állatokat.

A	B	C
I. tajga	1. Ibéri-félsziget	a. vaddisznó
II. sztyepp	2. Észak-Európa	b. skorpió
III. túlevelű erdők	3. Izland	c. medve
IV. mediterrán növényzet	4. Nyugat-Európa	d. rénszarvas
V. tundra	5. Kelet-Európa	e. hörcsög

5. EURÓPA POLITIKAI TÉRKÉPE – ÁLLAMOK ÉS RÉGIÓK

Jelenleg Európában 47 független állam, 6 függő terület (Gibraltár, Man-sziget, Normandia-szigetek – Egyesült Királyság; Feröer-szigetek – Dánia; Spitzbergák, Jan Mayen-szigetek – Norvégia) és részben elismert államok (Koszovó) vannak - 1. ábra.

1. ábra Európa politikai térképe

Alkalmazd!

Elemzed Európa politikai térképét (1. ábra) és nevez meg:

- öt államot, amelyeknek kijárása van az Atlanti-óceánra;
- öt államot, amelyeknek kijárása van a Földközi-tengerre;
- két államot, amelyeket átszel a Sarkkör/0° hosszúsági kör;
- két-két államot a Skandináv-félszigetről, az Appenini-félszigetről és a Balkán-félszigetről;
- két szigetországot;
- három európai államot, amelyek Ázsia határán fekszenek!

Többet akarsz tudni!

A balti államok (Észtország, Lettország és Litvánia) kijáráttal rendelkeznek a Balti-tengerre. A skandináv országok (Norvégia, Svédország és Finnország) a Skandináv-félszigethez tartoznak. Az ibériai országok Spanyolország és Portugália. A balkáni országok Görögország, Észak-Macedónia, Albánia, Bosznia-Hercegovina, Montenegró, Szerbia, Bulgária, Horvátország és Szlovénia.

Az európai államokat több szempont szerint lehet osztályozni, mint például: terület, lakosság száma, kormányzati forma, földrajzi helyzet stb:

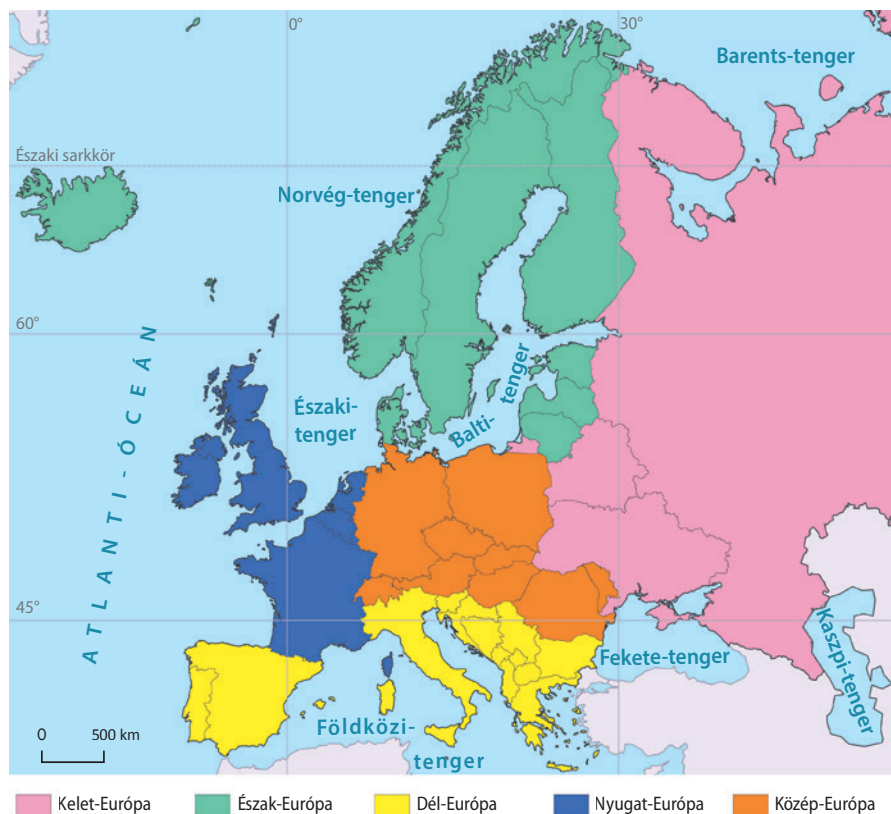
- ▶ terület szerint a legnagyobb államok: az Orosz Föderáció (a világ legkiterjedtebb állama, több mint 17 millió km²-rel, beleértve az ázsiai részt), Ukrajna, Franciaország, Spanyolország, Svédország, a legkisebbek pedig: Vatikán (Európa legkisebb országa terület és lakosság szempontjából is), Málta (Európa legkisebb szigetországa), Monaco, Andorra, San Marino, Liechtenstein;
- ▶ lakosság száma szerint a legnépesebb államok: az Orosz Föderáció, Németország, Nagy-Britannia, Franciaország, Olaszország, a legkevésbé népesekek pedig: Vatikán, San Marino és Monaco;
- ▶ kormányzati forma szerint az európai államok többsége: köztársaság (Olaszország, Románia, Németország), de vannak királyságok is (Nagy-Britannia, Norvégia, Svédország, Dánia, Hollandia, Belgium, Luxemburg, Spanyolország), egy direktorátus (Svájc) és egy vallási állam (teokrácia, Vatikán);
- ▶ fizikai-földrajzi, demográfiai és gazdasági sajátosságok alapján Európa öt nagy földrajzi régióra oszlik: Közép-Európa, Dél-Európa/Mediterrán térség, Kelet-Európa, Nyugat-Európa/Atlanti térség és Észak-Európa (2. ábra).

SZÓMAGYARÁZAT

direktorátus – olyan kormányzati forma, amelyben az államot egy tanács irányítja, amely mind az elnöki, mind a kormányzati hatalmat gyakorolja; a tanácsot a Parlament választja meg, de nem alárendelt annak a mandátuma alatt;

teokrácia – olyan kormányzati forma, amelyben a politikai hatalom alárendelt a vallási hatalomnak vagy annak nevében gyakorolják; az államfőt a bíborosok választják meg titkos szavazással;

enkláv állam – olyan állam, amelyet egy másik állam területe vesz körül (Vatikán és San Marino, mindkettő Olaszországban).

2. ábra Régiók Európában

Alkalmazd!

Másold le a füzetbe az alábbi táblázatot, és töltsd ki az egyes európai régiókhoz tartozó államokkal! Használd Európa politikai térképét és Európa régióinak térképét (2. ábra)!

Régió	Észak-Európa	Nyugat-Európa	Közép-Európa	Dél-Európa	Kelet-Európa
Államok					

Portfólió

Az idők folyamán Európa politikai térképe jelentős változásokon ment keresztül. Elemezd Európa politikai térképét 1920-ból (3. ábra), és készíts egy rövid földrajzi szöveget, legfeljebb 20 sorban, amelyben összehasonlítod ezt a térképet a jelenlegi politikai térképpel, bemutatva két hasonlóságot és négy különbséget! Mutasd be a kész anyagot a társaidnak, és csatold a földrajzi portfóliódhoz!

3. ábra Európa politikai térképe (1920)

Dolgozzunk csoportban!

Csoportosuljatok ötfős csapatokba! Jelöljete ki egy képviselőt minden csapatból! Minden csapatnak legyen egy földrajzi atlasza.

A tanárotok felírja papírdarabokra Európa államainak és függő területeinek a nevét. Minden államot egy-egy papírdarabra ír, majd összehajtja a papírdarabokat úgy, hogy ne látszódjon a rajtuk írt név, és összekeveri őket.

Minden csapat képviselője kihúz tíz papírdarabot. Minden csapatnak meg kell találnia a térképen a kihúzott országokat, és meg kell neveznie ezek fővárosát. Az a csapat nyer, amelyik először végzett.

6. A NÉPESSÉG FÖLDRAJZI ELOSZLÁSA. SOKSZÍNŰSÉGI ELEMEEK (etnikai, nyelvi, vallási és kulturális sokféleség)

Emlékezz vissza!

- ▶ Hány százalékát képviseli a világ népességének Európa népessége?
- ▶ Mi a természetes szaporulat?
- ▶ Hogyan számítjuk ki a természetes szaporulatot? És a migrációs egyenleget?

Tudtad...?

A legnagyobb népességcsökkenéssel jellemezhető országok: Litvánia, Lettország, Horvátország, Bulgária és Románia.

SZÓMAGYARÁZAT

termékenységi ráta – a nők által szült gyermekek átlagos száma;
demográfiai öregedés – az idős népesség részarányának növekedése a születési arány csökkenése és az élettartam növekedése miatt.

Beszéld meg!

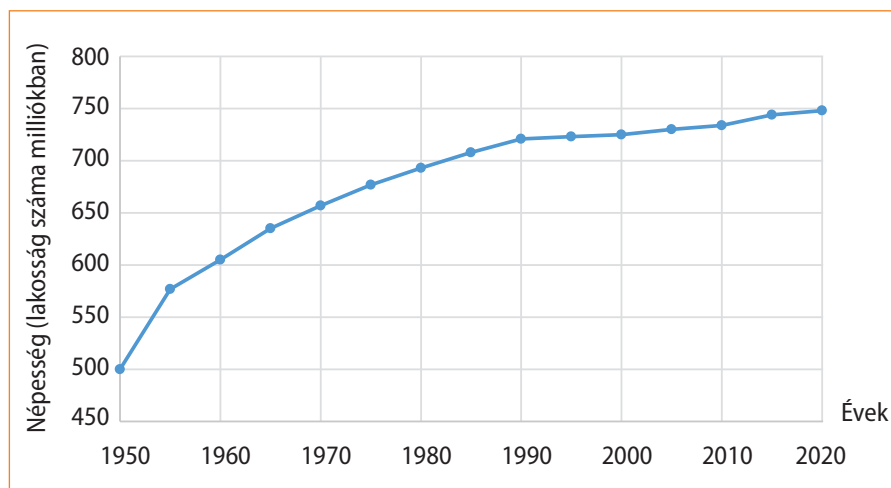
- ▶ Miért csökken a születési arány Európában? Javasolj két megoldást ennek a jelenségnek a leküzdésére!
- ▶ Magyarázd el, miért pozitív a migrációs egyenleg a fejlett országokban és negatív a fejlődő országokban!

Az Európai kontinens népessége 2022-ben kissé meghaladta a 747 millió főt. Európa a harmadik legnépesebb kontinens a Földön, Ázsia és Afrika után.

Alkalmazd!

Az alábbi grafikon (1. ábra) Európa népességének alakulását mutatja 1950 és 2020 között. Elemezd a grafikont, és válaszolj a következő kérdésekre:

- hogyan változott számszerűleg Európa népessége 1950 és 2020 között;
- mennyivel nőtt Európa népessége 1950-től 2020-ig;
- írj két okot, amelyek meghatározták Európa népességének folyamatos, de lassú növekedését 1950-től 2020-ig!

1. ábra Európa népességszámának alakulása 1950 és 2020 között
(Forrás: <https://www.worldometers.info/world-population/europe-population/>)

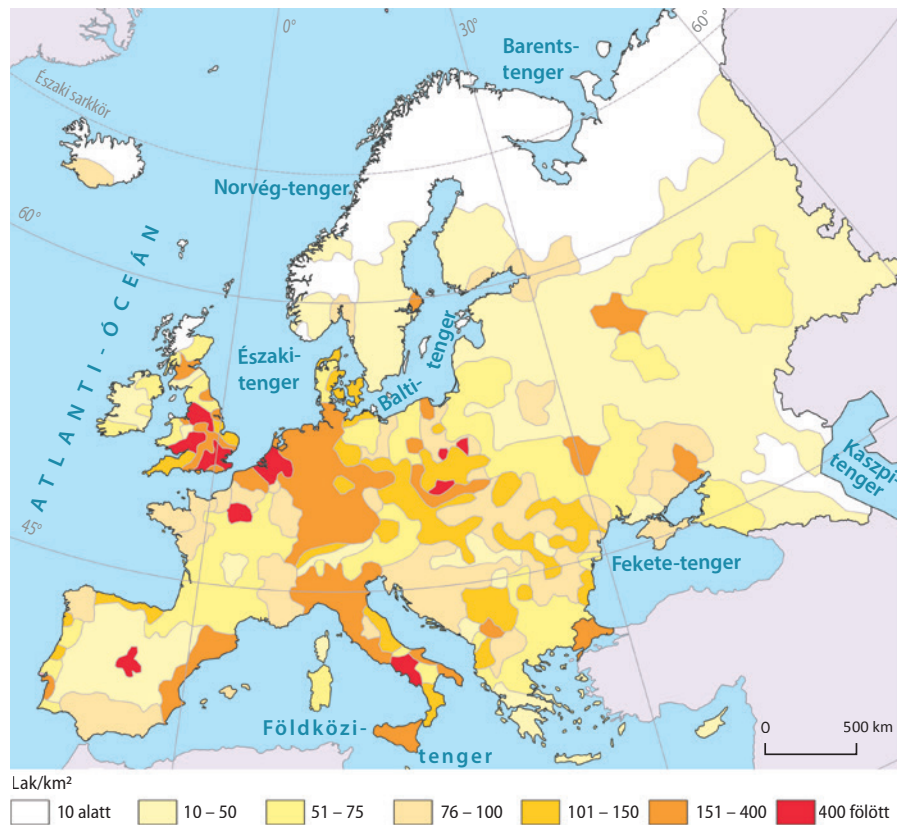
Európa népességét a következő demográfiai mutatók alakítják: a születési arány, a halálozási arány és a migráció.

Az európai országok népességének természetes növekedése negatív vagy 0 és 1‰ között van. Ennek oka a születési arány csökkenése, ami a demográfiai öregedés jelenségét eredményezi. A magas születési aránnyal rendelkező államok közül kiemelkednek: Izland (az európai államok közül a legmagasabb születési aránnyal rendelkezik – 17‰), Írország, Albánia, Ciprus. Alacsony születési arányt regisztrálnak: Bulgáriában, Ausztriában, Romániában, Németországban stb.

A migrációs egyenleg pozitív a nagyon fejlett államokban (Nagy-Britannia, Franciaország, Olaszország) és negatív a kevésbé fejlett országokban (Bulgária, Románia, Moldova Köztársaság).

Európa átlagos népsűrűsége (2. ábra) körülbelül 74 fő/km² (a második hely Ázsia után). Nagy népsűrűség a síkvidéki területeken, a mérsékelt éghajlatú és termékeny talajú területeken, a tengerparti területeken, a városi, turisztikai és kikötő-kereskedelmi koncentrációk területén, valamint a kis országokban (Monaco, Vatikán, Málta, Hollandia, Belgium, Spanyolország, Franciaország, Olaszország stb.) fordul elő. Az alacsony népsűrűséget a lakhatásra kedvezőtlen hideg éghajlat, a magas domborzat, a vízzel vagy növényzettel borított nagy területek, a vulkanizmus határozza meg. Így a legalacsonyabb értékeket az alábbi területeken találjuk: Izland, a skandináv országok, a balti államok, az Orosz Föderáció.

2. ábra Európa átlagos népsűrűsége (2022)

Nemzetiségi szerkezet. Az európai kontinens nagyon sokszínű, minden államban él egy domináns nemzetiség és mellette több nemzeti kisebbség.

Az öt leggyakoribb nemzeti kisebbség az európai képviselők száma szerint a következő: az orosz, a német, az angol, a francia és az olasz kisebbség. Ehhez hozzáadódik a migráció révén néhány idegen eredetű kisebbség: a roma (Indiából), a tatár (Ázsiából – 3. ábra), etnikai csoportok a Közel-Keletről és Észak-Afrikából (Szíria, Algéria, Tunézia).

A gazdasági okokon alapuló migráció (olcsó munkaerő) miatt nemrégiben megjelent néhány kisebb etnikai csoport is Dél-Ázsiából (Nepál, Banglades, Pakisztán, Vietnam).

Tudtad...?

A legnagyobb a népsűrűség Monacóban (a világon az 1. helyen van, több mint 18 000 lak/km²), a legkisebb a népsűrűség Izlandon (kb. 3 lak/km²).

Portfólió

Felhasználva az Európa átlagos népsűrűsége térképet (2. ábra), írd egy rövid földrajzi szöveget amelynek címe: Európa népességének megoszlása 2022-ben! Követelmények:

- ▶ sorold fel három tényezőt, amelyek befolyásolják Európa népességének egyenlőtlen eloszlását;
- ▶ nevezd meg két területet, amelynek népsűrűsége meghaladja a 151 lak/km²-en;
- ▶ nevezd meg három területet, amelynek népsűrűsége 51-75 lak/km²-en;
- ▶ nevezd meg két területet, amelynek népsűrűsége kisebb, mint 10 lak/km².

Mutasd be munkádat osztálytársaidnak és csatold a portfóliódhoz.

SZÓMAGYARÁZAT

születésserkentő politika – demográfiai politika, amely a népesség számának növelését célozza a születési arány befolyásolásával, annak érdekében, hogy megakadályozza a népességcsökkenési tendenciát; *idegen eredetű* – más földrajzi régiókból származó.

3. ábra Tatár nők

Emlékezz vissza!

Melyik a Föld legnépesebb nyelvcsaládja?

Portfólió

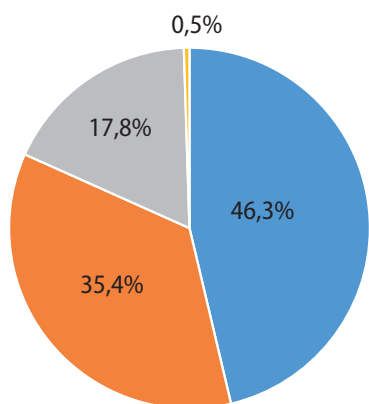
Alkoss egy, legtöbb 10 sorból álló földrajzi szöveget, amelyben felhasználod az alábbi megnevezéseket! Adj címet, majd csatold a portfóliódhoz!

A megnevezések: nyelvcsalád, szláv nyelvek, lengyel, finnugor nyelvek, Magyarország, nyelvi változatosság, portugál, Ibéri-félsziget.

Alkalmazd!

Elemezd az alábbi grafikon (5. ábra), és írd le a füzetbe az európai keresztyén vallások részarányát csökkenő sorrendben!

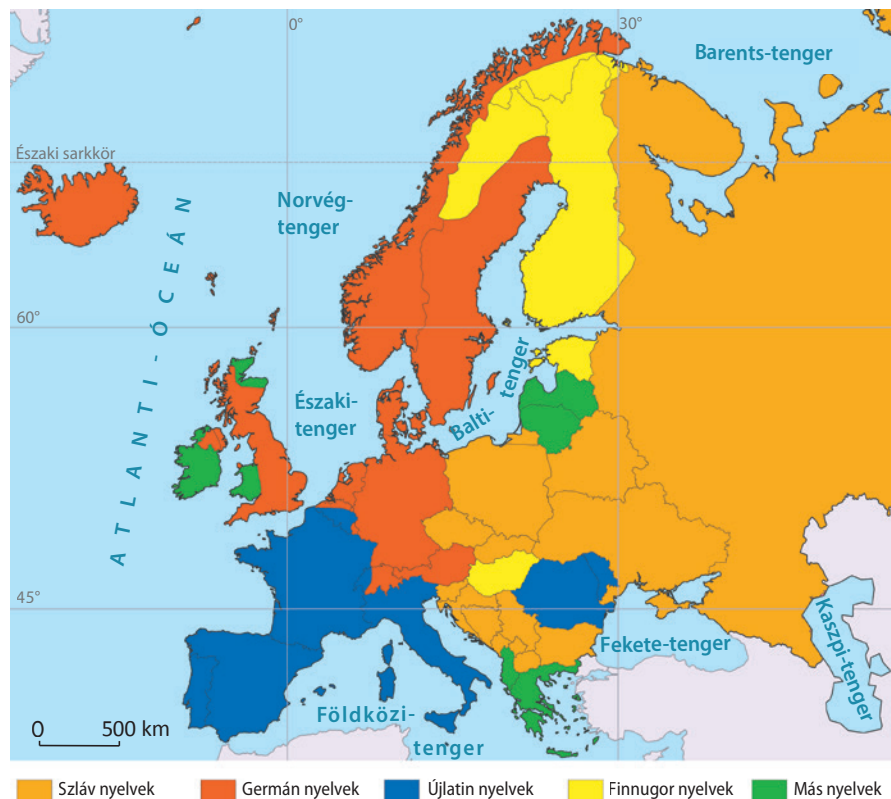

- római katolikus
- ortodox
- protestáns
- más keresztyén vallások (baptista, adventista, pünkösdista stb.)

5. ábra A keresztyén vallások százalékos megoszlása Európában
(Forrás: <https://www.pewresearch.org>)

A nyelvi szerkezet (a beszélt nyelvek). Európában három nagy indoeurópai nyelvcsalád különböztethető meg (4. ábra): újlatin (amelyet franciák, portugálok, spanyolok, olaszok és románok beszélnek); germán (amelyet németek, angolok, norvégok, dánok stb. beszélnek) és szláv (amelyet oroszok, bolgárok, ukránok stb. beszélnek). Ezenkívül Európában még finnugor nyelveket (Finnország, Észtország, Magyarország), görögöt (Görögország, Ciprus), albánt (Albánia), lettet (Lettország), litvánt (Litvánia) és kelta nyelveket (Skócia és Írország) is beszélnek.

Ugyanakkor vannak olyan államok is, ahol több hivatalos nyelvet is elismertek, például Svájc, Belgium, Németország, Franciaország stb.

4. ábra Európa nyelvi szerkezete

A vallási szerkezet (a vallások) tükrözi a kereszténység dominanciáját, a következő felekezeteken keresztül: a római katolikus (a kontinens legelterjedtebb felekezete; Dél- és Nyugat-Európában gyakorolják – Vatikán – a katolikus vallás központja, Olaszország, Franciaország, Portugália, Spanyolország stb.), az ortodox (Kelet- és Délkelet-Európában – Oroszország, Románia, Moldova, Ukrajna, Bulgária, Görögország stb.) és a protestáns vallások (Közép-, Nyugat- és Észak-Európában – Németország, Nagy-Britannia, Norvégia, Svédország, Dánia). A három felekezeten kívül Európában még vannak újprotestáns keresztény vallások (baptista, adventista, pünkösdista), valamint ateisták (akik nem tartoznak egyetlen vallási felekezethez sem).

Ezenkívül Európában jelen van az iszlám vallás is, amely Albániában uralkodó, és követőinek száma növekszik a migráció miatt a fejlett nyugati országokban (Franciaország, Nagy-Britannia, Németország).

A korcsoportok és nemek szerinti szerkezet kiemeli a népesség előregedésének jelenségét a csökkent termékenység, a negatív természetes szaporulat és a népesség mozgásának hátterében. Európában az idős korcsoport magas értéket mutat (60 év felett), így ez a kontinens a legöregebb népességgel rendelkezik. A legöregebb népességgel rendelkező országok közül kiemelkednek: Olaszország, Svédország, Belgium, Görögország, Németország stb. A legmagasabb arányban fiatal népességgel (0–20 év között) rendelkező országok: Albánia, Írország, Izland, Ciprus (ez nagyrészt a vallásnak és a születésserkentő politikáknak köszönhető).

A népesség lakóhely szerinti szerkezete (vidéki/városi). Európában a falvakon él a kontinens lakosságának 23%-a, és a városokban 77% (6. ábra). Bár jelentős regionális különbségek vannak, az európai kontinens a legkisebb arányú vidéki népességgel rendelkezik.

 Olvasmány

Olvasd el figyelmesen az alábbi szöveget, majd válaszolj a szöveg végén található követelményekre!

Egy Európa, amely előregszik: demográfiai előrejelzések 2050-ig

„A következő 35 évben jelentős előregedés várható Európa népességében. [...] A becslések szerint a népesség előregedésének demográfiai tendenciája azt eredményezné, hogy a legalább 65 éves korú népesség aránya 18,2%-ról, 2013 elején, 28,1%-ra nőne 2050-re, miközben az aktív népesség aránya 66,2%-ról 56,9%-ra csökkenne.

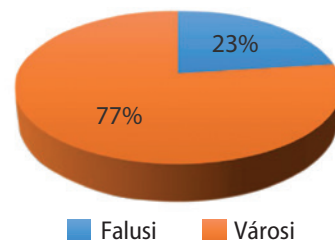
[...] A nagyon idős emberek száma (legalább 80 éves korúak) még gyorsabban nőne, több mint kétszeresére, elérve a 57,3 milliót 2050-re. Ennek eredményeként a különböző korcsoportokban eltérő tendenciák miatt az időskori függőségi arány (a legalább 65 éves korúak száma a 15 és 64 év közöttiekhez viszonyítva) 27,5%-ról, 2013 elején, körülbelül 50%-ra nőne 2050-re. Ez azt jelenti, hogy az EU-ban, ahol jelenleg négy munkakorú ember jut minden legalább 65 éves korú emberre, kevesebb mint 40 év alatt két munkakorú emberre jutna minden legalább 65 éves korú ember.”

(Forrás: Eurostat – <https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained>)

- 1 Mekkora lesz az idős lakosság (65 év feletti) részaránya 2050-ben 2013-hoz képest az Eurostat adatai alapján?
- 2 Milyen irányban változik az aktív (munkakorú) lakosság részaránya? Növekedik vagy csökken? Mennyivel?
- 3 Magyarázd meg, miért gondolják a szakemberek úgy, hogy a népesség erőteljes előregedési folyamata a jövőben nyomást gyakorol az aktív lakosságra!

Emlékezz vissza!

Hogy nevezzük azt a grafikus ábrázolást, amelyen a népesség kor és nem szerinti megoszlását ábrázoljuk?

6. ábra A népesség lakóhely szerinti megoszlása – városi/falusi (Forrás: <https://statisticstimes.com/demographics/world-urban-population.php>)

Beszéld meg!

Az alábbi táblázatban feltüntettük két európai ország idős lakosságának részarányát az 1980 és 2020-as években.

- ▶ Miért magasabb az idős korcsoportú lakosság részaránya Olaszországban Írországhoz képest? Mennyivel nőtt az idős lakosság részaránya Olaszországban 2020-ban 1980-hoz képest? És Írországhoz képest?
- ▶ Melyek a hosszú távú társadalmi és gazdasági következmények?

Ország	Olaszország	Írország
1980	13,5%	10,7%
1990	14,9%	11,4%
2000	18,2%	11,2%
2010	20,4%	11,3%
2020	23,3%	14,4%

Forrás: <https://data.oecd.org/pop/elderly-population.htm#indicator-chart>

7. EURÓPA NAGYVÁROSAI

Emlékezz vissza!

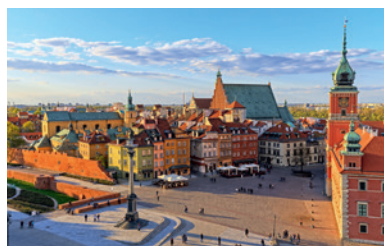
Mi a város? Melyek egy város alkotóelemei?

1. ábra Athén

2. ábra Lisszabon

3. ábra Varsó

Tudtad...?

Rejkjavik (4. ábra) Európa és a világ legészakibb fővárosa.

4. ábra Rejkjavik (Izland)

Európában magas az urbanizációs szint, de jelentős területi különbségek figyelhetők meg. Vannak tehát olyan országok, ahol a lakosság több mint 90%-a városi környezetben él (Nagy-Britannia, Belgium, Málta), és olyan országok, ahol az összlakosság kevesebb, mint 50% a városi lakosság (Moldova Köztársaság, Bosznia-Hercegovina, Albánia).

A városokat a következők szerint osztályozzák: kialakulási idő, demográfiai méret, gazdasági szerep stb.

A kialakulási idő szerint Európában különböző korú városok vannak, az ókortól a középkorig és a modern korig. A legősibb ókori városokat a görög időkben építették a Földközi-tenger és a Fekete-tenger partján (Athén – 1. ábra, Tomis – a mai Constanța városa, Callatis – a mai Mangalia) és a római időkben (London – Londinium, Párizs – Lutetia, Róma, Bécs – Vindobona, Lisszabon – Olissipona – 2. ábra stb.). A középkorban fejlődtek olyan városok, mint Moszkva, Kijev, Madrid, Prága, Varsó (3. ábra), Budapest, Bukarest, a modern időkben pedig Manchester, Liverpool, Rotterdam, Szentpétervár stb.

A demográfiai méret szerint Európa legnagyobb városai (5. ábra), amelyeknek a lakossága több mint 10 millió fő (beleértve a metropolisz területét): Moszkva, London és Párizs. A legtöbb nagyvárosnak 1 és 10 millió fő közötti lakossága van, például: Berlin, Madrid, Róma, Bécs, Bukarest.

5. ábra A legfontosabb európai városok

A **gazdasági funkciók** szerint megkülönböztethetünk: kikötővárosokat – Rotterdam Hamburg, Liverpool; kereskedelmi városokat – London (6. ábra), Párizs, Madrid, Genova; ipari városokat – Krivoj Rog, Birmingham, Katowice, Torino; turisztikai városokat – Nizza, Chamonix (7. ábra), Innsbruck, Kalovy Vary (Csehország); pénzügyi-banki városokat – London, Zürich, Párizs, Frankfurt; komplex funkciójú városokat – a legtöbb nagyváros (a fővárosok).

Párizs (10. ábra) Franciaország fővárosa. A város a Szajna folyón, az ország közép-északi részén fekszik. Több mint 2,2 millió lakosa van (12,26 millió lakos – a metropolisz területe).

Eredetileg kelta település volt, majd római város, *Lutetia* és *Parisiorum* nevekkel. A XVII–XIX. században Európa kulturális metropoliszává vált, és a Fények Városának nevezték el.

Franciaország legnagyobb közlekedési csomópontja, amelyet két repülőtér szolgál ki: Roissy-Charles de Gaulle és Orly. A nagy sebességű TGV vonat összeköti Párizst Franciaország nagyvárosaival, de Európa városaival is (Amsterdam, Brüsszel, London – a Csalagúton keresztül a La Manche csatorna alatt).

Emellett folyami kikötő is. Párizs igazi metropolisz, híres egyetemekkel (Sorbonne), múzeumokkal (Louvre – 8. ábra), emlékművekkel (Diadalív), templomokkal (Notre-Dame székesegyház – 9. ábra). A város szimbóluma az Eiffel-torony. Ez a világ leglátogatottabb városa.

10. ábra Párizs – látkép (az Eiffel-torony és a Szajna)

Róma Olaszország fővárosa. A Tiberis /Tevere folyón, hét dombon épült város az Appenini-félsziget középső részén fekszik. Az Örök Városnak, a Hét Domb Városának vagy a Szent Városnak is nevezik. Több mint 2,7 millió lakosa van (4 millió lakos – a metropolisz területén).

A legenda szerint Róma alapítói Romulus és Remus voltak, i. e. 753-ban. Fokozatosan a Nyugat-Római Birodalom fővárosa, majd a pápai állam fővárosa lett. Itt jelent meg a reneszánsz, és 1871-től az egységes Olaszország fővárosa.

6. ábra London

7. ábra Chamonix

7. ábra Louvre múzeum

Tudtad...?

A Notre-Dame székesegyház egy lenyűgöző gótikus építészeti emlékmű, ahol Napóleon koronázta meg magát. Jelenleg újjáépítés alatt áll egy 2019-ben történt tűzvész miatt.

9. ábra Notre-Dame katedrális

11. ábra Trevi-kút

12. ábra A királyi palota

Tudtad...?

A berlini televíziótorony (13. ábra) 368 m magas, és panorámás kilátást nyújt a városra. A torony belsejében, 203 m magasságban egy forgó étterem található.

13. ábra A TV-torony Berlinben

14. ábra A parlament épülete

Róma fontos kulturális, pénzügyi, banki és közlekedési csomópont (közúti, vasúti, légi - repülőterei: Leonardo da Vinci – Fiumicino és Ciampino). A várost a legnagyobb „szabadtéri múzeumnak” tartják, mivel a világon a legtöbb történelmi és művészeti emlékművel rendelkeznek: a Colosseum, a Trevi-kút (11. ábra), a Panteon – amelyet minden isten templomának is neveznek stb.

Madrid városa Spanyolország központjában, a Mezeta-fennsíkon, 650 m tengerszint feletti magasságban fekszik. A Manzanares folyó, a Tajo folyó mellékfolyója szeli át. 3,2 millió lakosa van (6,7 millió lakos – a metropolisz területén). 1561-ben II. Fülöp spanyol király Madridba helyezte át a királyi udvart, így vált a mai kulturális metropolisszá. A város a legfontosabb politikai, gazdasági és kulturális-tudományos központja az országnak. Madrid városa vasúti és közúti csomópont, valamint átszállóhely a Latin-Amerikába tartó transzatlanti járatokon (Barajas repülőtér). A város fő turisztikai látványosságai: a Királyi Palota (12. ábra), a Prado Múzeum, a Santiago Bernabeu stadion, a Cibeles kút, a Plaza Mayor, a Puerta Alcala stb.

Berlin Németország fővárosa, az ország legnagyobb városa, körülbelül 3,7 millió lakossal (4,5 millió lakos – a metropolisz területén). Az Észak-Német alföldön fekszik, és a Spree és a Havel folyók szelik át.

Berlin városát a XIII. században említették először írásban, sorban Poroszország és a Német Birodalom fővárosa volt. A második világháború után a várost a Berlini Fal kettéosztotta Kelet- és Nyugat-Berlinre, majd 1990-ben, Németország újraegyesítése után ismét Németország fővárosa lett. Ez egy világváros, amelyet az építészetéért, a műemlékekért, a kortárs művészetért látogatnak (a Brandenburgi Kapu, a Parlament épülete – Reichstag, a Berlini Dóm, a Televíziós Torony stb.).

London Nagy-Britannia és Észak-Írország Egyesült Királyságának fővárosa, az ország legnagyobb városa, több mint 9 millió lakossal (14,26 millió lakos – a metropolisz területén). A Londoni-medencében fekszik, a Temze folyón, 60 km-re attól a ponttól, ahol a Temze az Északi-tengerbe ömlik.

Kr. u. 43-ban a rómaiak alapították Londinium városát, amely fokozatosan fejlődött, majd később a királyság fővárosa lett.

London a harmadik legnagyobb európai kikötő, több repülőtérrel rendelkezik (Heathrow – a legnagyobb), a legnagyobb hosszúságú föld alatti vasútvonalakkal (381 km) és 275 metróállomással. A város a világon fontos politikai, gazdasági, kulturális és tudományos központ. A Londoni Értéktőzsdével a világ egyik legnagyobb pénzügyi központja. Kultúrák, vallások és etnikumok mozaikja. A város fő turisztikai látványosságai közül kiemelkednek: a Big Ben (a Parlament Palotájának óratornya – 14. ábra), a British Museum, a Tower Bridge, a Londoni Óriáskerék (London Eye), a Westminster Apátság.

Moszkva az Orosz Föderáció fővárosa, az ország és Európa legnagyobb városa, több mint 13 millió lakossal (21,5 millió lakos – a metropolisz területén). A Smolenszk-Moszkva alacsony dombokon (253 m tengerszint feletti magasságban) fekszik, a Moszkva folyón.

Az első írásos említése 1147-ből származik. Az idők során több orosz államalakulat fővárosa volt.

Az ország legnagyobb közlekedési csomópontja, 11 vasúti és 13 közúti főúttal. Négy repülőtérrel és három folyami kikötővel rendelkezik, amelyek összekötik a Fekete-tengerrel, az Azovi-tengerrel, a Kaszpi-tengerrel, a Balti-tengerrel és a Fehér-tengerrel. A város központjában található a Kreml (15. ábra), egy erődített komplexum, amely palotákat és katedrálisokat foglal magában, és az ország kormányának és elnökének hivatalos rezidenciája. A közelben van a Vörös tér, Lenin mauzóleumával (itt van elhelyezve a volt vezető teste), a Szent Vazul-székesegyház, a Kazanyi-székesegyház, a Nemzeti Történelmi Múzeum (16. ábra). A város fontos politikai, gazdasági, kulturális, vallási és tudományos központja a világnak.

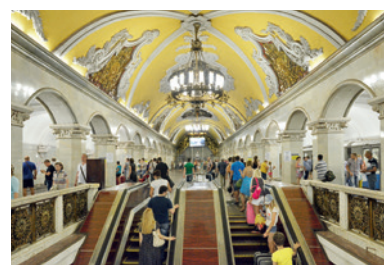
15. ábra A Kreml

16. ábra A Nemzeti történelmi múzeum

17. ábra A Bolsoj színház

18. ábra Moszkvai metróállomás

19. ábra A Westminsteri apátság

Alkalmazd!

- 1 A földrajzi atlaszod vagy a falitérkép segítségével azonosítsd a leckében bemutatott városokat!
- 2 Hasonlíts össze két tetszőleges európai várost, megemlítve két hasonlóságot és két különbséget! A hasonlóságok és a különbségek írásánál vedd figyelembe a következőket: a város kialakulási ideje, népességszáma vagy gazdasági szerepük!

Portfólió

Az internet és az enciklopédiák segítségével készíts egy táblázatot, amelyben összesíted az alább felsorolt városok jellemzőit a megadott minta alapján! Csatold a táblázatot a portfóliódhoz!

A városok: *Amsterdam, Lisszabon, Szentpétervár, Kiev, Szófia, Bukarest, Varsó, Athén, Budapest, Prága.*

Sorszám	Város	Ország	Domborzati egység	Folyó/ Folyam	Lakosság- szám	Kialakulási idő	Turisztikai látványosság (min.2)

Tudtad...?

- ▶ A moszkvai Bolsoj Színház (17. ábra) világszerte ismert a híres balett, a *Hattyúk tava* előadásairól, amelyet Pjotr Iljics Csajkovszkij írt.
- ▶ A moszkvai metró (18. ábra) az egész világon híres a 10 luxusosan díszített állomásáról.
- ▶ A Westminster Apátság egy gótikus stílusú katedrális, ahol a brit királyság királyainak koronázása zajlik (19. ábra).

8. ÁSVÁNYKINCSEK ÉS HASZNOSÍTÁSUK

Emlékezz vissza!

- ▶ Melyek a legfontosabb altalajkincsek? Hát a felszíniek?
- ▶ Mit értesz az energiahordozók/energiaforrások alatt?

Alkalmazd!

Elemezd az európai földrész ásványkincseit ábrázoló térképet, és írd!

- a. három széntartalékkal rendelkező országot;
- b. három kőolajtartalékkal rendelkező országot;
- c. három vasérc-tartalékkal rendelkező országot;
- d. két uránérc-tartalékkal rendelkező országot;
- e. két rézérc-tartalékkal rendelkező országot;
- f. két olyan országot, ahol legkevesebb öt típusú természeti kincset tudunk azonosítani!

Tudtad...?

Oroszország rendelkezik a világ legnagyobb földgázkészletével, és az uránérc-készlet tekintetében a tizedik helyen áll a világranglistán.

2. ábra Kőolajkitermelő-platform (Északi-tenger)

Az európai földrész változatos ásványkincsekkel (altalajkincsek és felszíni ásványkincsek) rendelkezik, azonban jelentős tartalékok csak néhány típusból állnak rendelkezésre. A földrészen az ásványkincsek földrajzi eloszlása egyenetlen (lásd 1. ábra), egyes országok adottságai kielégítik a saját gazdaságuk szükségleteit, míg mások ennek hiányában vagy szegényes készletei miatt kénytelenek behozatalra szorulni más európai országokból vagy földrészekről.

1. ábra Európa legfontosabb ásványkincsei

Altalajkincsek. Az európai földrész legfontosabb ásványkincsei között megtaláljuk: az energiahordozókat/ fosszilis tüzelőanyagokat (szén, kőolaj és földgáz), egyes színesfémérceket (réz, ólom, cink, bauxit, arany, ezüst), az építőanyagiparban felhasznált kőzeteket (márvány és gránit) és a kősót.

Jelentős széntelepekkel rendelkezik: Németország (Ruhr- és Saar-szénmedencék), Ukrajna (Donyecki-medence), Lengyelország (Felső-Sziléziai-medence), Oroszország (Moszkvai-hátság, Pecsora-medence), Egyesült Királyság (Walesi- és Yorkshire-medence). Jelentős kőolaj- és földgázmezők vannak az Északi-tenger – lásd 2. ábra (kitermelő országok: Norvégia, Egyesült Királyság, Hollandia, Belgium, Dánia, Németország) és a Norvég-tenger kontinentális talapzatában, a Volga-Ural térségében, a Kaszpi-tenger térségében stb.

Az energiahordozókat/fosszilis tüzelőanyagokat, a villamosenergia-termelésben és a közlekedésben használt üzemanyagok előállításában hasznosítják.

A **vasércet** a vaskohászati iparág hasznosítja. Jelentős tartalékokkal rendelkezik Svédország (Kiruna és Gällivare térsége – legnagyobb

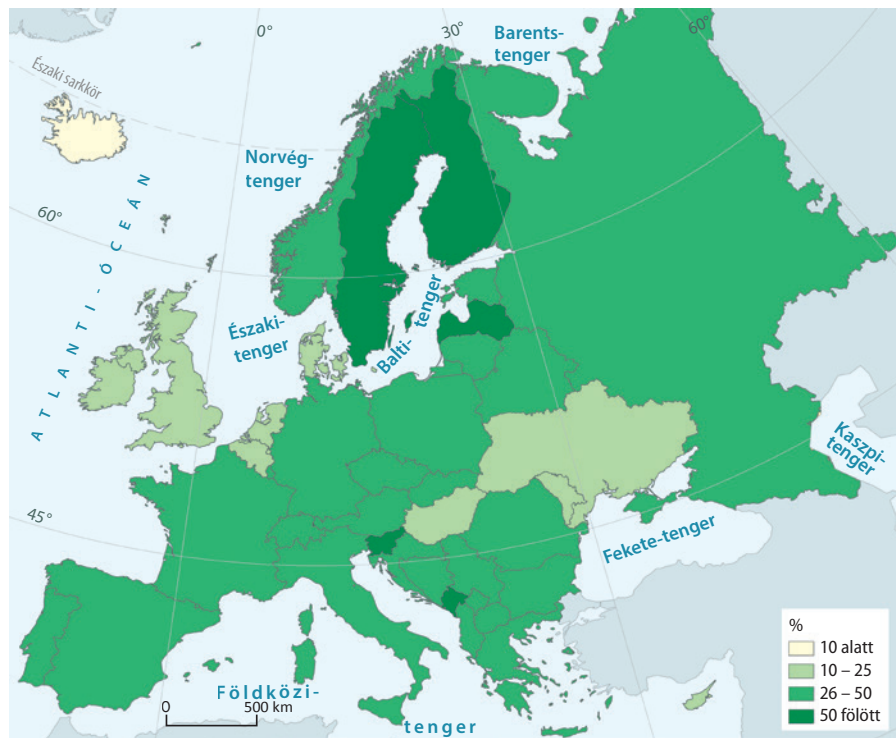
vastartalmú), Ukrajna (Krivoj Rog-medence) és Oroszország (Kurszk-Belgorod térsége – lásd 3. ábra).

A vasérc mellett, Európa jelentős **színesfémérc készletekkel** is rendelkezik. Ilyenek a/réz (Oroszország, Lengyelország), ólom és cink (Svédország, Spanyolország), arany és ezüst (Oroszország, Svédország, Románia – lásd 4. ábra), bauxit (Franciaország, Görögország, Magyarország, Szerbia, Oroszország). Ezeket különböző iparágakban hasznosítják (színesfémkohászat, repülőgépgyártás, elektronika és elektrotechnika).

A **nemfém ásványkincsek** közül, nagy mennyiségben találunk kősótelepeket olyan országokban, mint: Franciaország, Spanyolország (5. ábra), Olaszország, Románia, Németország, Ukrajna, Oroszország. A kősót az élelmiszeripar és a vegyipar hasznosítja.

Az **építőanyagipari** ágazatban felhasznált **ásványkincsek** közül a legértékesebbek a márvány és a gránit. Jelentős márványlelőhelyekkel rendelkezik Olaszország (carrarai márvány – lásd 6. ábra), Görögország, Portugália, Spanyolország, Románia, valamint gránitlelőhelyekkel az Egyesült Királyság, Finnország, Olaszország, Románia stb.

A **felszíni természeti kincsek**. Ezek közül földrészünkön fontos szerepet játszanak az erdők, a termékeny talajok és a vízkészletek. Bár földrészünk arculata az emberi beavatkozások során erősen átalakult, mégis még mindig nagy kiterjedésű erdőkkel borított területeket (7. ábra) sikerült megőrizni az utókor számára. A legnagyobb erdős területekkel rendelkező országok: Svédország és Finnország (területük több mint 60%-át erdők borítják), Oroszország, illetve Szlovénia és Ausztria (ez utóbbi kettő esetében magas hegyvidéki országok). Az erdők hasznosítása nagyon sokrétű (építőipar, bútorigar, papírgyártás, fűtés stb.).

7. ábra Európa erdős borítottsága

3. ábra Külszíni vasércfejtés (Kurszk)

Portfólió

Felhasználva a világháló és a különböző enciklopédiák ismeretanyagát, készíts egy földrajzi elemzést a következő témával: *A Kurszki mágneses anomália – a Föld legnagyobb mágneses anomáliája!* Írd le a jelenséget, majd azt, hogy hol nyilvánul meg és milyen hatásai lehetnek! Mutasd be a munkádat az osztálytársaidnak, és csatold be a portfóliós mappádba!

4. ábra Verespataki aranybánya (Románia)

5. ábra Cardona sóbánya (Spanyolország)

6. ábra Márványbánya (Carrara – Olaszország)

8. ábra Termékeny talajok a Kelet-európai síkságon

9. ábra Vízzerőmű a Volgán (Oroszország)

Emlékezz vissza!

- ▶ Mit jelent a zöldenergia?
- ▶ Sorold fel a megújuló energiaforrásokat!

10. ábra Szélpark (Németország)

11. ábra Árapályerőmű – La Rance (Franciaország)

A termékeny talajok nagy területeket foglalnak el Közép-, Kelet- és Délkelet-Európában, amely kedvező feltételeket biztosít a növénytermesztési ágazatok számára (8. ábra).

Európa gazdag víziergia potenciállal rendelkezik, azonban ennek eloszlása a földrészen egyenetlen. E tekintetben élen jár Oroszország (számos vízzerőmű a Volgán – 9. ábra), Ukrajna, a skandináv országok (főként Norvégia, amely villamosenergia szükségletének több mint 90 %-át vízzerőművek adják) és néhány kiterjedt hegyvidékekkel rendelkező ország (Románia – Kárpátok), Olaszország, Svájc – Alpok).

Az utóbbi évtizedekben azonban, az európai országok egyre nagyobb hangsúlyt fektetnek a megújuló alternatív energiaforrások hasznosítására. Ilyenek a napenergia, a szélenergia, az árapályenergia és a geotermális energia. Ezek az energiaforrások, szemben a hagyományos fosszilis tüzelőanyagokkal, számos előnyt élveznek: korlátlan készletek, magas hatékonyság, és nem károsak a környezetre nézve.

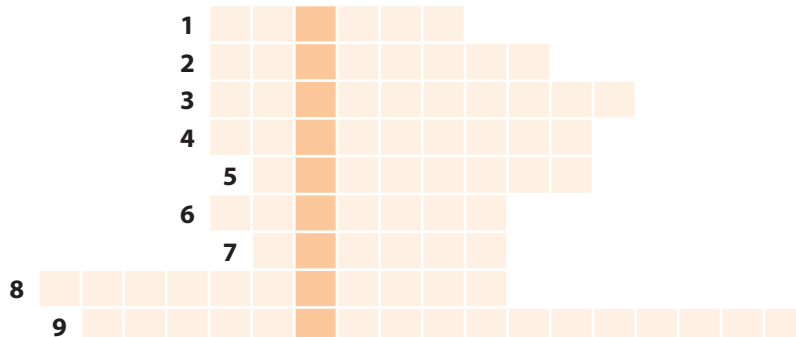
Megújuló energiaforrások	Országok
Napenergia	naphőerőmű – Odeillo (Franciaország) fotóvillamos naperőmű – Németország
Szélenergia	Egyesült Királyság, Dánia, Németország (10. ábra), Hollandia, Svédország
Árapályenergia	árapályerőmű – Franciaország (La Rance, az első a világon – 11. ábra), Egyesült Királyság, Oroszország
Geotermális energia	Izland, Olaszország, Magyarország, Románia

Alkalmazd!

Töltsd ki az alábbi rejtvényt az utasítások alapján, és a kiemelt függőleges oszlopban megtalálod a szél energiájának hasznosítására épített létesítményt!

1. A Donyecki-medence legfontosabb altalajkincse.
2. A folyóvizekre épült, víz energiáját hasznosító ipari létesítmény.
3. Jó minőségű vasérckészletekkel rendelkező ország.
4. A szélmalmaidról és szélparkjairól híres európai ország.
5. A kősót hasznosító egyik iparág.
6. Kemény, metamorf kőzet, amelyet az építőanyagipar hasznosít.
7. A Kaszpi-tenger térségének egyik legfontosabb altalajkincse.
8. Főként ezt az energiát hasznosítja Izland.
9. Itt található a Walesi-szénmedence.

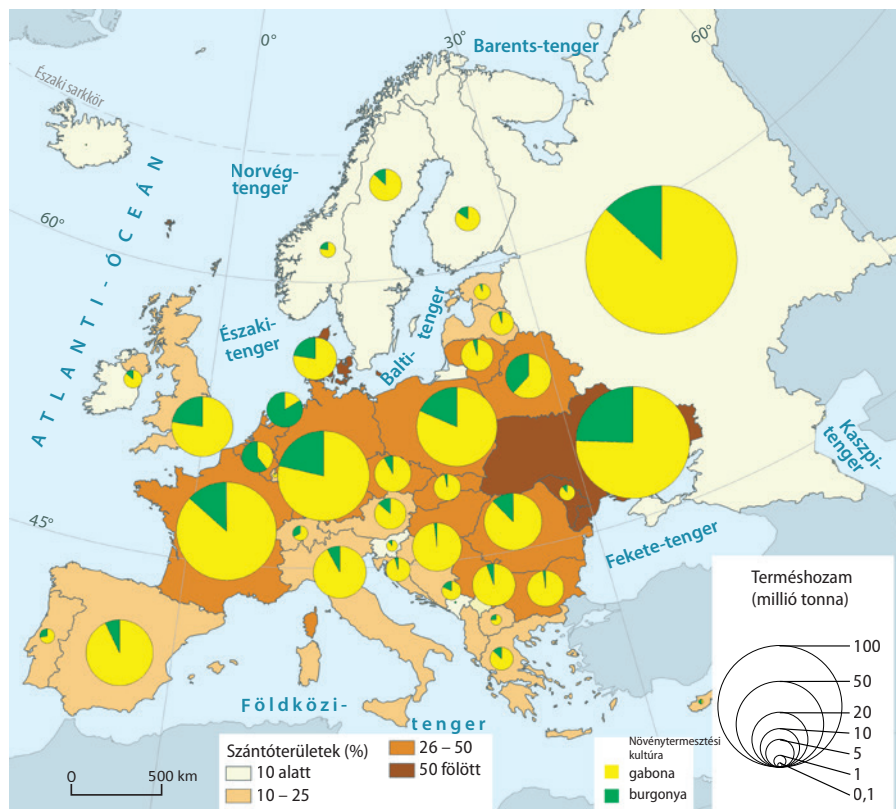
9. GAZDASÁGI ÁGAZATOK: MEZŐGAZDASÁG, IPAR, SZOLGÁLTATÁSOK

Európa fejlett gazdasággal rendelkezik, beleértve minden gazdasági ágazatot. Különösen kiemelt szerep jut a szolgáltatásoknak, de nem elhanyagolható a különböző iparágak és a mezőgazdaság fejlettsége sem.

A **mezőgazdaság** belterjes és nagyon fejlett a nyugati, északnyugati és a közép-európai országokban, ahol a magas szintű gépesítésnek és a vegyipari fejlettségnek köszönhetően, az aktív lakosságnak csak csekély hányada (3–5%) foglalkoztatott ebben az ágazatban.

Mivel a mezőgazdaságot befolyásoló legfontosabb tényezők az éghajlat, a domborzat és a talaj, ennek következtében földrészünk különböző térségein sajátos növénytermesztési kultúrák alakultak ki. Ennek alapján, **Dél-Európában** főként szőlőt, olivát és citrusféléket (narancs, citrom) termesztnek; **Nyugat- és Közép-Európában** uralkodó a gabonatermesztés (búza, árpa, zab, rozs, kukorica), a burgonya és az ipari növények termesztése. **Kelet-Európában** főként gabonaféléket (1. ábra) és ipari növényeket, míg **Észak-Európában** a kedvezőtlen éghajlati tényezők miatt csak kisebb területeken termesztnek burgonyát és takarmánynövényeket, illetve zöldségféléket a melegházakban (2. ábra).

Növénytermesztés szempontjából az európai földrész jelentős terméshozammal bír a gabonafélék (főként búza), illetve a burgonya és a repce termesztésében.

3. ábra A szántóterületek részaránya, illetve a gabona- és burgonyatermesztés hozama Európában (2020)

Emlékezz vissza!

Milyen gazdasági ágazatokat ismersz?

1. ábra Búzatermesztés (Oroszország)

2. ábra Melegházas zöldségtermesztés (Svédország)

Alkalmazd!

- 1 A 3. ábrán levő térkép alapján írd:
  - a. két olyan országot, ahol a szántóterület meghaladja az összterület 50%-át;
  - b. három olyan országot, ahol a szántóterület kevesebb, mint az összterület 10%-a;
  - c. három olyan országot, ahol nagyon magas a gabonatermesztés részaránya;
  - d. két olyan országot, ahol nagyon magas a burgonyatermesztés részaránya!
- 2 Magyarázd meg, hogy miért elenyésző a terméshozam az olyan országokban, mint Ausztria, Svájc, Albánia, Horvátország és Görögország!

Tudtad...?

▶ Európában találjuk három növénykultúra termesztési területének északi határát: az oliva (a Földközi-tenger térsége, körülbelül a 40-45°-os északi szélességi körig), a szőlő (a 47°-os északi szélességi körig) és a gabonafélék (a 62°-os északi szélességi körig).

▶ Európában kis területeken ugyan, de magas terméshozammal természetesen rizset, főként a Pó-alföldön (4. ábra).

▶ A spanyol Alicante tartomány az egyetlen olyan hely Európában, ahol datolyát (ez a növény az arab sivatagok oázisaira jellemző) természetesen.

4. ábra Rizstermesztés (Olaszország)

5. ábra Champagne régió (Franciaország)

6. ábra Szarvasmarha-tenyésztés (Hollandia)

Szőlőtermesztésre berendezkedett nevezetes térségeket találunk olyan országokban, mint: Franciaország (ilyen a Champagne régió, amely az UNESCO Világörökség része – 5. ábra), Olaszország, Spanyolország, Portugália, Románia és Moldova Köztársaság).

Az **állattenyésztési** ágazat esetében, Európában uralkodó szerepet játszik a szakszerű és modern állattenyésztési farmokban történő belterjes állattenyésztés. Ennek ellenére, a magas hegyekben még megtaláljuk a hagyományos pásztorkodó-legeltető állattenyésztést is. A legfontosabb tenyészállatok a következők: szarvasmarha (Hollandia – 6. ábra, Franciaország, Németország), sertés (Lengyelország, Oroszország, Németország), juh és kecske (Spanyolország, Franciaország, Románia), ló (Oroszország, Lengyelország). Jelentős még a haltenyésztés (Izland, Norvégia, Svédország), illetve földrészünk északi részén a rénszarvastenyésztés. A baromfityenyésztés az egész földrészén elterjedt, míg a selyemhernyó-tenyésztés Dél-Európára jellemző.

Az utóbbi évtizedekben, az európai országokban egyre inkább teret hódít a fenntartható ökológiai mezőgazdaság, amelynek legfontosabb célkitűzése, hogy környezetkímélő technológiák mellett, természetes és egészséges táplálékot (biotermékek) állítsanak elő. Az ökológiai mezőgazdasági termékek értékesítése jelentős az olyan országokban, mint Németország, Franciaország, Egyesült Királyság, Olaszország és Svájc. Az Európai Unióban az ökológiailag megvizsgált mezőgazdasági termékek egy hivatalos védjeggyel vannak ellátva (8. ábra).

7. ábra Rénszarvastenyésztés (Finnország)

8. ábra Hivatalos ökológiai védjeggyel ellátott termék az Európai Unióban.

Többet akark tudni!

A *Spitzbergák Nemzetközi Magbunker* egy magtároló a norvégiai Spitzbergákon, Longyearbyen településen. Egy tudósokból álló csoport hozta létre 2008-ban, abból a célból, hogy teljes biztonságban megőrizze a Föld minden szegletéből származó élelmiszernövények magvait egy föld alatti magtárolóban (a magtár több mint 1,5 millió magmintának ad otthont).

9. ábra A Spitzbergák magtároló bejárata

Ipar. Napjainkban az európai országok egyre inkább a csúcstechnológiai iparágakat részesítik előnyben, és fokozatosan leépítik a szennyező és fosszilis tüzelőanyagokra épülő iparágakat.

Európában a legfontosabb iparágak a következők:

- a. villamosenergia-ipar:** villamos energiát állít elő, hőerőművek (Oroszország, Németország, Lengyelország, Ukrajna), vízerőművek (Volográd, Szamara – a Volgán; Vaskapu I – a Dunán; számos vízerőmű Norvégiában), atomerőművek (Franciaország – 10. ábra, Svédország, Belgium), árapályerőművek (Franciaország, Egyesült Királyság), geotermikus erőművek (Izland, Olaszország, Oroszország), szélerőművek (Németország, Hollandia, Franciaország, Dánia, Egyesült Királyság), naperőművek (Franciaország, Spanyolország) révén.
- b. gépipar:** legfontosabb ágazatai: gépjárműgyártás (Németország, Franciaország, Olaszország, Egyesült Királyság), repülőgépgyártás (Németország, Franciaország, Egyesült Királyság), hajógyártás (Németország, Egyesült Királyság, Franciaország, Norvégia), vasútjárműgyártás (Németország, Ukrajna, Lengyelország, Oroszország);
- c. vegyipar:** Németország, Olaszország, Franciaország, Oroszország;
- d. faipar:** Svédország, Finnország, Norvégia, Oroszország, Olaszország, Románia;
- e. textilipar:** Egyesült Királyság, Olaszország, Németország, Románia;
- f. élelmiszeripar:** *boripar* (Franciaország, Olaszország, Spanyolország, Moldova Köztársaság, Románia, Portugália), *sajttermelés* (Franciaország 350-400 sajtfélét termel – 11. ábra, Németország, Görögország, Svájc), *olivaolaj* (Olaszország, Görögország, Spanyolország), *halászat és halfeldolgozás* (Norvégia – 12. ábra, Görögország, Izland).

Emlékezz vissza!

- ▶ Mit jelent az ipari forradalom? Melyik országban jelent meg?
- ▶ Melyek a legfontosabb iparágak?

10. ábra Atomerőmű (Franciaország)

11. ábra Sajtfélék (Franciaország)

12. ábra Halfeldolgozás (Norvégia)

13. ábra Európa legfontosabb ipari övezetei (2020)

Portfólió

Nevezd meg Európa legfontosabb ipari övezeteit, felhasználva a földrajzi atlaszt és a 13-as ábrán levő térképet! Minden azonosított övezetre vonatkozóan, sorolj fel két ipari központot és két jellemző iparágat!

SZŐMAGYARÁZAT

expressz út (gyorsforgalmi út) – olyan közút, ahol a közlekedési sebesség az 50–120 km/h között megengedett;
TGV (Train a Grande Vitesse) – nagy sebességű vonat Franciaországban;
AVE (Alta Velocidad Espanola) – nagy sebességű vonat Spanyolországban;
ICE (Intercity-Expres) – nagy sebességű vonat Németországban.

14. ábra A Csalagút (Csatorna-alagút) térképe

15. ábra Autópálya Németországban

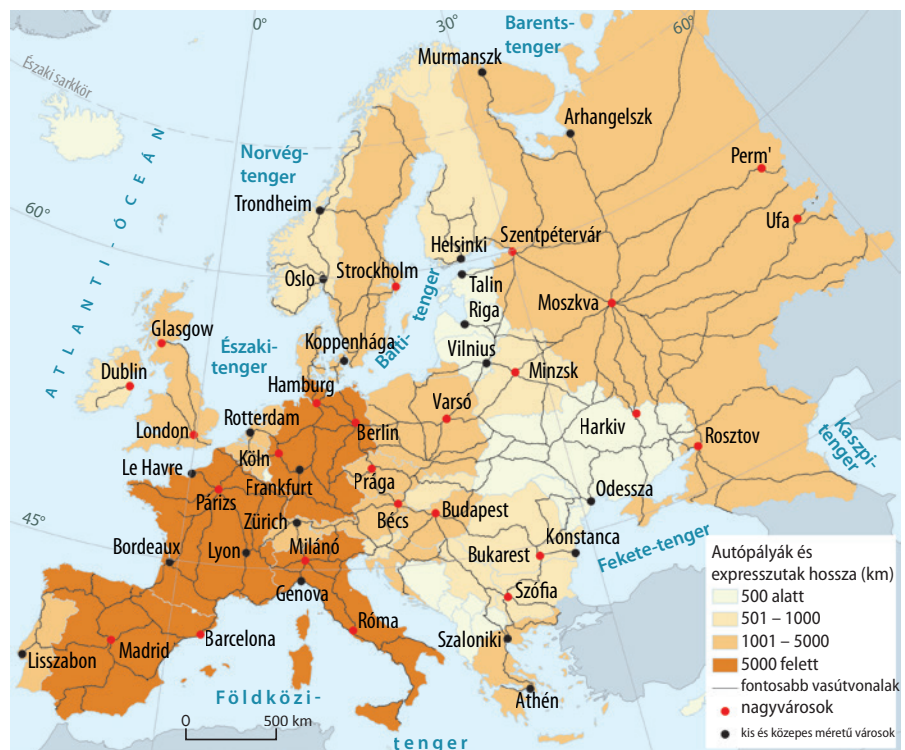
16. ábra Rotterdam kikötője (Hollandia)

17. ábra A Heathrow repülőtér (London)

Szolgáltatások. Az aktív dolgozók aránya ebben az ágazatban meghaladja a 80%-ot a következő hét európai országban: Hollandia, Egyesült Királyság, Belgium, Málta, Franciaország, Dánia és Luxemburg. A legfontosabb ágazatai a következők: közlekedési útvonalak és szállítás, kereskedelem és idegenforgalom. A közlekedési útvonalak és a szállítás kapcsolatot teremt az európai térségek között, és kulcsszerepe van a földrész társadalmi és gazdasági tevékenységeinek alakulásában.

Szárazföldi közlekedés és szállítás (vasúti és közúti). Európában kiemelkedő szerepe van a nagy sebességű vonatoknak, mint például a francia TGV, a spanyol AVE, a német ICE és a vasúti alagutaknak (a leghosszabb az 57 km hosszú Szent-Gothárd-alagút Svájcban, ezt követi az 50 km hosszú Csalagút vagy Csatorna-alagút Franciaország és az Egyesült Királyság között – lásd 14. ábra). A közúti szállítási útvonalak eloszlása egyenetlen (18. ábra). Nyugat- és Közép-Európa autópályákból és expressz (gyorsforgalmi) utakból álló közúti hálózata nagyon fejlett. Európában Németországnak van a leghosszabb autópálya hálózata (15. ábra).

18. ábra Az európai autópályák és expressz (gyorsforgalmi) útvonalak hossza

Vízi szállítás (folyami és tengeri). A folyami szállítás nagyon intenzív az olyan folyamokon, mint a Rajna, Duna, Szajna, Volga, Temze, Dnyeper. A legnagyobb áruforgalom a Rajnán zajlik, míg a legnagyobb folyami kikötő Duisburg (Németország). Európa legnagyobb tengeri kikötője Rotterdam (Hollandia) – 16. ábra. Jelentős tengeri kikötők még: Konstanca, Hamburg, London, Barcelona, Marseille, Genova.

Légi szállítás. Európa legnagyobb repülőtere (utasok száma szerint) a Heathrow (London) – 17. ábra. Más európai nagy repülőterek: Charles de Gaulle (Párizs), Schiphol (Amszterdam), Frankfurt am Main (Németország – legnagyobb áruszállítás), Sheremetyevo (Moszkva), Leonardo da Vinci (Róma).

19. ábra Európa legfontosabb kikötői

Különleges szállítások. Ide tartoznak a: csővezetékes szállítás (földgáz, kőolaj), távközlés, magasfeszültségű villanyvezetékek stb.

Kereskedelem és idegenforgalom. Az európai országok legfontosabb behozatali cikkei között találjuk: ásványi anyagok, kőolaj, elektromos és elektronikai berendezések, gépek és gépezetek, gépjárművek. A kiviteli cikkek között találjuk: gépek és berendezések, gépjárművek, gyógyszeripari és vegyipari termékek, számítógépek, optikai és elektronikai termékek. Az európai országok legfontosabb kereskedelmi partnerei a következők: A.E.Á. (USA), Kína és Törökország.

Európa gazdag idegenforgalmi potenciállal rendelkezik, úgy természeti, mint társadalmi téren. Ez az ágazat számottevő jövedelmet eredményez számos európai országnak (20. ábra). Európa leglátogatottabb országai a következők: Franciaország, Spanyolország, Olaszország, Németország, Egyesült Királyság, Ausztria, Görögország, Oroszország és Portugália.

Alkalmazd!

Másold le a füzetedbe az alábbi táblázatot, és számítsd ki a táblázatban szereplő országok kereskedelmi mérlegét! Többlet vagy hiány jellemzi az illető országok mérlegét?

Az áruk és szolgáltatások behozatali és kiviteli értékei, amerikai dollárban (2020)

Ország	Németország	Svédország	Svájc	Görögország	Fehéroroszország
Behozatal (import)	1 420 000	221 110	356 490	73 220	37 490
Kivitel (export)	1 590 000	248 390	448 200	61 000	36 680
Kereskedelmi mérleg					

Forrás: ourworldindata.org

Alkalmazd!

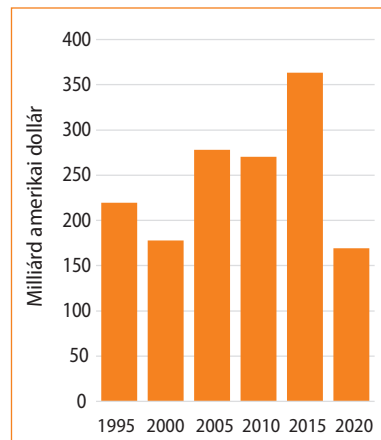
Egy áruval tele konténert el kell küldened az Egyesült Királyságból Törökországba. Válassz ki egy vízi és egy vasúti útvonalat a konténer célba juttatásához! Milyen kikötőket és útvonalat választasz? Használd a 68. és 69. oldalon levő térképeket! Hasonlítsd össze munkádat a padtársadéval!

Beszéld meg!

Értelmezd az alábbi kijelentést: az áruszállítás forgalmának növekedése, egyre nagyobb terhet jelent a környezetre nézve, és közvetlenül kapcsolódik az éghajlati változások, valamint a biodiverzitás elvesztésének folyamatához. Hogyan befolyásolja a szállítás az éghajlatot? Hát a biodiverzitást?

Emlékezz vissza!

Mi a kereskedelmi mérleg? Milyen típusokat ismersz?

20. ábra Bevételek az idegenforgalmi ágazatból (2020)

Forrás: Világbank

10. AZ EURÓPAI UNIÓ

Tudtad...?

Egyes országok, amelyek nem tagjai az Európai Uniónak, mint Norvégia, Izland, Liechtenstein és Svájc, olyan szervezetekben vesznek részt (Európai Gazdasági Térség – EGT, Európai Szabadkereskedelmi Társulás – EFTA, Schengeni Térség), amelyek szabályozzák az áruk és személyek áramlását és mozgását az Európai Unió országaival.

2. ábra Európai Bizottság

Alkalmazd!

Elemezd a mellékelt térképet (1. ábra) és nevezd meg:

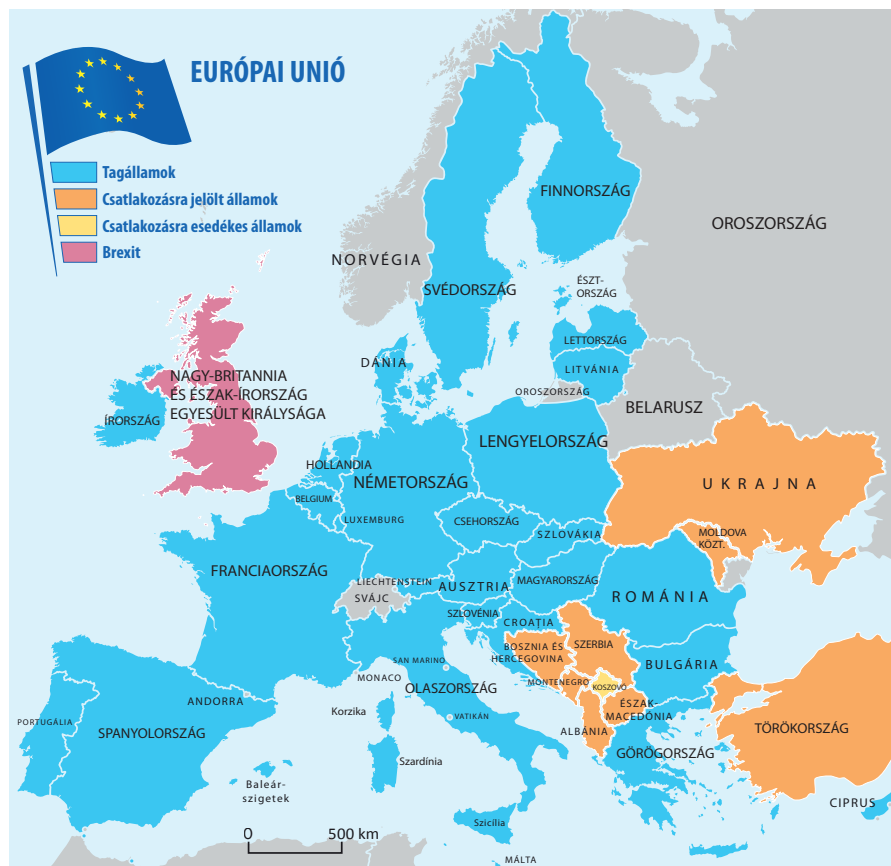
- az Európai Unió tagállamait;
- a csatlakozás folyamatában levő országokat;
- a csatlakozásra esedékes országokat;
- az országot, amely kilépett az Európai Unióból (Brexit)!

3. ábra Robert Schuman

Az Európai Unió (EU) egy egyedi gazdasági és politikai szervezet, amelynek céljai között megemlítjük a következőket: egységes belső piac, személyek, áruk, tőke és szolgáltatások szabad mozgása és áramlása, fenntartható fejlődés, gazdasági, társadalmi és területi kohézió, gazdasági és pénzügyi együttműködés stb. Az Európai Unió jelenleg 27 tagállamból áll (1. ábra), és székhelye Brüsszel (Belgium – 2. ábra).

Az Európai Unió egy olyan egyedi szervezet, amelyben az államok megtartják saját szuverenitásukat, de bizonyos döntésekben egységesen lépnek fel, annak érdekében, hogy kiemelt fontosságban érvényesüljenek a nemzetközi porondon.

1. ábra Európa és az Európai Unió tagállamai

Az Európai Uniót a második világháború után alapították, amikor a háború sújtotta földrész gazdasági és társadalmi helyzete teljesen kilátástalanná vált. Annak dacára, hogy 1941-ben az európai földrész fejlettsége csúcspontján állt, a háború végén (1945), földrészünk politikai, gazdasági és katonai helyzete az összeomlás szélére sodródott. Világszinten már csak két nagyhatalom maradt: az AEÁ (USA) és a Szovjetunió.

Az Európai Unió „születését” 1950. május 9-ére datálják. Ekkor hangzott el Robert Schuman (3. ábra) francia külügyminiszter híres beszéde, amelyet ma Schuman-nyilatkozatként ismerünk, amelyben hangsúlyozta

Európa újjáépítési tervének szükségességét és egy közös intézmény létesítését. Ez lesz az Európai Szén- és Acélközösség. Az Európai Unió megalapítása és fejlődése több szakaszban zajlott le.

1. szakasz: Európai Szén- és Acélközösség (ESZAK)

A Schuman-nyilatkozat eredményeként, Párizsban megalakul 1951-ben az ESZAK, amelynek célja egy közös szén- és acélipar kialakítása, előbb Franciaország és Németország között (az egymás közötti hosszú válságos időszak után ez egy gazdasági megbékélést jelentett a két állam között), fenntartva a lehetőséget más csatlakozni kívánó országok számára is. Így csatlakozik később a szervezethez Olaszország, Hollandia, Belgium és Luxemburg. A párizsi szerződés során megalakult ESZAK az európai újjáépítés kezdetét jelentette.

2. szakasz: Európai Gazdasági Közösség (EGK) és az Európai Atomenergia Közösség (Euratom)

1957. március 25-én az Európai Szén- és Acélközösség tagállamai két újabb szerződést kötöttek, amelyek során megalakult az Európai Gazdasági Közösség (EGK) és az Európai Atomenergia Közösség (Euratom). Az EGK célja az volt, hogy megerősítse a tagállamok közötti gazdasági együttműködést, míg a EURATOM célja, hogy a nukleáris iparágat csak kizárólag villamosenergia-termelésre és nem hadászati célra hasznosítsák.

3. szakasz: Európai Unió (EU)

Az Európai Unió alapjait 1992. február 7-én fektetik le, a maastrichti szerződés (Hollandia) alapján. A szerződés alapján a gazdasági integrációt követi a politikai integráció. Az európai országok az egyesülés egy újabb szakaszába lépnek, a kimondottan csak gazdasági együttműködést tovább fejlesztik előbb a kül- és biztonságpolitika terén, majd a tagállamok közötti igazságügyi és belpolitikai téren is.

Az alábbi táblázat tartalmazza az Európai Unió tagállamait, csatlakozási sorrendben.

Csatlakozás éve	Ország	Megjegyzések
1951	Franciaország, Németország, Olaszország, Belgium, Hollandia, Luxemburg	Alapító országok
1973	Egyesült Királyság (2020-ban kilépett az EU-ból), Írország, Dánia	Csatlakozik az EU-hoz
1981	Görögország	Csatlakozik az EU-hoz
1986	Spanyolország, Portugália	Csatlakozik az EU-hoz
1995	Svédország, Finnország, Ausztria	Csatlakozik az EU-hoz
2004	Észtország, Lettország, Litvánia, Ciprus, Málta, Lengyelország, Csehország, Szlovákia, Szlovénia, Magyarország	Csatlakozik az EU-hoz
2007	Románia, Bulgária	Csatlakozik az EU-hoz
2013	Horvátország	Csatlakozik az EU-hoz

Forrás: https://european-union.europa.eu/principles-countries-history/history-eu/1945-59_ro

Többet akark tudni!

Az igazságügyi és belügyi együttműködés egyik példája az 1985-ben aláírt Schengeni Megállapodás (4. ábra). Ez egy belső határellenőrzés nélküli térség létrehozására vonatkozó rendelkezés, amelyet olyan európai országokra is kiterjesztettek, amelyek nem tagjai az Európai Uniónak (Norvégia, Izland és Liechtenstein).

4. ábra Schengen település

Tudtad...?

▶ A Maastrichti Szerződést 12 ország képviselőjében írták alá: Belgium, Dánia, Franciaország, Németország, Görögország, Írország, Olaszország, Luxemburg, Portugália, Spanyolország, Egyesült Királyság és Hollandia. Utólag minden ország parlamentje jóváhagyta a szerződést.

▶ A Maastrichti Szerződés aláírásának megörökítése céljából, egy kőből készült emlékművet (5. ábra) állítottak fel Maastrichtban a limburgi tartomány kormányépülete elé.

5. ábra A Maastrichti Szerződés emlékműve

6. ábra Az Európai Parlament
(Strasbourg)

7. ábra Az Európai Unió Bírósága
(Luxemburg)

8. ábra Európai Központi Bank
(Frankfurt)

Tudtad...?

1999-ben megalakult az euróövezet és 2002. január 1-től, 19 tagállam bevezette az eurót hivatalos fizetőeszközként, az addigi pénznemük helyett.

9. ábra Euróbankjegyek és -érmék.

Az **EU intézményes kerete** közé tartozik 7 európai intézmény, 7 európai uniós szervezet és több mint 30 decentralizált ügynökség. A közigazgatás terén más 20 európai uniós ügynökség és szervezet működik, amelyeknek sajátos jogi szerepkörük van, és továbbá 4 intézményközi szolgáltatás segíti az intézmények működését. Az EU vezetését 4 fontos döntéshozó intézmény látja el: **Európai Parlament** (Brüsszel/Strasbourg – 6. ábra), **Európai Tanács** (Brüsszel), **Európai Unió Tanácsa** (Brüsszel/Luxemburg) és **Európai Bizottság** (Brüsszel/Luxemburg és képviseltek az egész EU-ban). Ezek tevékenységeit kiegészítik más intézmények és szervezetek, amelyek közül megemlíthjük a következőket: **Európai Unió Bírósága** (Luxemburg – 7. ábra), **Európai Központi Bank** (Frankfurt – 8. ábra), **Európai Számvevőszék** (Luxemburg), **Európai Ügyészség** (Luxemburg).

Többet akarok tudni!

Az Európai Unió legfontosabb **jogi iratai** a következők: rendeletek (egységesen érvényesek minden tagállamra), irányelvek (minden tagállamnak megvan a joga, hogy maguk dolgozzák ki azokat a törvényeket, amelyek meghatározzák, hogyan fogják megvalósítani a kitűzött célokat) és határozatok (minden tagállam számára kötelező betartani).

Az **Unió költségvetésében** megkülönböztetünk egy hosszú távú (5-7 év) és egy egyéves költségvetést. A hosszú távú költségvetésben előírják a kiemelt területeket és a lehívható költségeket. Az európai uniós források lehívása pályázatok és finanszírozási eszközök segítségével történik.

Az **Európai Unió Népesége** körülbelül 450 millió fő, míg a területe több mint 4 millió km². Az **EU gazdasága** világviszonylatban jelentős szerepet tölt be, a termelt javak és szolgáltatások becsült értéke 14,5 ezer milliárd euró. Kína és az AEÁ mellett, az EU az egyik legjelentősebb szereplő a nemzetközi kereskedelemben, a világ áruforgalmának 14%-át bonyolítja le.

Az Európai Uniónak van néhány **jelképe** is, amelyek a megalakulását, értékeit és céljait tükrözik. Ilyenek a következők: Európa-nap (május 9.), az EU himnusza (Örömóda), zászló, az euró (pénznem) és a mottó: „egyesülve a sokféleségben”.

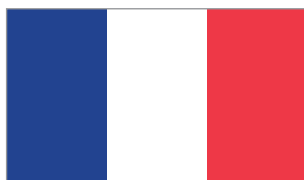
Alkalmazd!

- 1 Kattints rá az Európai Unió hivatalos honlapján (<https://european-union.europa.eu/>) az Elvek és értékek mappára. Válassz ki tetszőlegesen, az Európai Unióban támogatott, három olyan elvet/célt és értéket, amelyeket a legfontosabbnak tartasz, és indokold meg válaszaidat!
- 2 A világháló segítségével nevezd meg az Európai Unió tíz legnagyobb országát, népességük, valamint területük alapján! Készíts egy listát, növekvő sorrendben a két kritérium alapján!

11. EGYES ORSZÁGOK FÖLDRAJZI JELLEMZÉSE

FRANCIAORSZÁG

- ❖ Fővárosa: Párizs
- ❖ Területe: 551 500 km²
- ❖ Népessége: kb. 68 millió fő (2022)
- ❖ Hivatalos nyelve: francia
- ❖ Kormányzási formája: elnöki köztársaság

1. ábra Franciaország fekvése Európában

Franciaország Nyugat-Európában helyezkedik el, nyugaton az Atlanti-óceánra, északon az Északi-tengerre és délen a Földközi-tengerre van kijárata (1. ábra).

A. Természetföldrajzi jellemzők

Domborzata (2. ábra) változatos, felszínét alföldek (Párizsi-medence, Loire-medence, Aquitániai-medence), fennsíkok (Ardennek-fennsík, Normandiai-fennsík, Armorikai-röghegység), Hercyn/Variszkuszi hegységek (Francia-középhegység, Jura-hegység, Vogézek) és alpi/harmadidőszaki hegységek (Alpok – Mont Blanc csúcs – 4807 m, Pireneusok) alkotják.

Éghajlatát több tényező is befolyásolja, ilyenek például: kijárat az Atlanti-óceánra, az észak-atlanti meleg tengeráramlat, a Földközi-tenger, nyugati szelek, a felszínformák elhelyezkedése stb.

Tudtad...?

Franciaországon áthalad a 0°-os (Greenwichi) délkör, ezáltal az ország területe kiterjed úgy a keleti, mind a nyugati féltekére.

Alkalmazd!

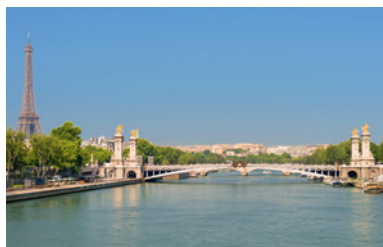
- 1 Keresd meg a világ természetföldrajzi térképén a következő szigeteket: Korzika, Reunion, Martinique, Új-Kaledónia, Guadeloupe és Francia Polinézia!
- 2 Említsd meg legalább két előnyét Franciaországnak, amiért ezeket a területeket birtokolja!
- 3 Elemezd Európa természetföldrajzi térképét, és nevezd meg:
  - a. Franciaország két olyan szomszédját, amelyeknek kijárata van a Földközi-tengerre;
  - b. Franciaország három olyan szomszédját, amelyeknek nincs tengeri vagy óceáni kijárata;
  - c. Franciaország és Spanyolország határán húzódó hegységet!

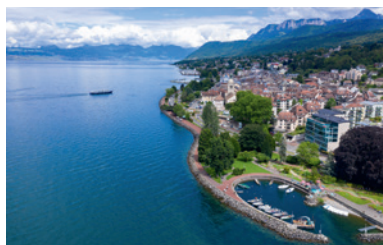
2. ábra Franciaország természetföldrajzi térképe

Emlékezz vissza!

- ▶ Nevezd meg Franciaország éghajlati típusainak két-két jellemzőjét!
- ▶ Milyen típusú a Genfi-tó, keletkezése szerint?
- ▶ A lecke szövege alapján nevezd meg két állatfajt, minden növényzeti típusra vonatkozóan!

3. ábra A Szajna

4. ábra Genfi-tó

5. ábra Gépjárműgyár

6. ábra Bőripari termékek

Franciaország északi és nyugati részén mérsékelt óceáni éghajlat, keleten mérsékelt szárazföldi éghajlat és délen mediterrán éghajlat jellemző. A hegységekre jellemző a hegyvidéki éghajlat, amely eltéréseket mutat a tengerszint feletti magasság és a hegyvonulatok iránya függvényében.

Vízrajza (2. ábra) gazdagon képviselve van az egész éven át tartó magas vízhozamú folyóvizekkel, mint a Szajna (3. ábra), Loire, Garonne, Rajna, Rhône, Dordogne stb. Legjelentősebb tava a Genfi-tó (4. ábra), amely a svájci határvidéken fekszik.

Növényzete lombhullató erdőkből (tölgy, bükk), a hegyvidéken tűlevelű erdőkből és délen mediterrán növényzetből (macchia/maquis és gariga növénytársulások) áll.

Többet akarok tudni!

A Földközi-tengeren található Korfika-sziget mellett, Franciaországnak még számos tengeren túli területei és megyéi vannak. Ilyenek például: Francia Guyana (Dél-Amerika), Réunion-sziget (Indiai-óceán), Guadeloupe- és Martinique-sziget (Karib-tenger), Új-Kaledónia és Francia Polinézia (Csendes-óceán) stb. Franciaország összterülete, ezekkel együtt 674 843 km².

B. Népeség, települések és gazdaság

A **népeség** többsége francia nemzetiségű, de jelentős a bevándorlók száma is, akik főként Afrika északi térségéből származnak. Magas népsűrűségű térségeket találunk Párizsban és környékén, az ország északi részén és a déli mediterrán térségben. A magas hegyvidéki térségben a népsűrűségi ráta alacsony. Az ország lakosainak megközelítőleg háromnegyed része *városi környezetben* él. A legjelentősebb **városok**: Párizs, Lyon, Marseille, Toulouse, Lille, Bordeaux, Nizza, Nantes, Rennes stb.

Franciaországnak fejlett és sokszínű **gazdasága** van, amely részben a saját erőforrásaira és részben a behozatali cikkekre épül. Változatos altalajkincsei között megtaláljuk a következőket: *kőszén* (Lotaringia és Provence régiók), *vasérc* (Lotaringia, az ország északkeleti részén), *uránérc, bauxit* (Provence, az ország déli részén), *kőolaj és földgáz*. Franciaország jelentős méretű erdővel borított és mezőgazdasági területekkel rendelkezik.

A legfontosabb gazdasági ágazat az *ipar*. A változatos iparágak között megtaláljuk a/an: *energetikai ipart* (atomerőművek, hőerőművek, árapályerőművek – La Rance), *fémkohászatot* (Lotaringia régió), *gépgyártóipart* (Párizs – gépjárművek – 5. ábra), *repülőgépgyártást* (Toulouse), *tengeri hajógyártást* (Marseille, Le Havre), *mozdonygyártást, elektronikai iparágat, textilipart* (Lyon, Lille), *bőripari termékeket* (6. ábra), *élelmiszeripart* (Párizs) és *vegyipart* (kozmetikai termékek – Párizs) stb.

Mezőgazdasága változatos és gépesített, Franciaország az Európai Unió legnagyobb mezőgazdasági termelője és exportőre. Termesztenek *búzát, kukoricát, napraforgót, árpat, cukorrépat, gyümölcsféléket és szőlőt*. Tenyésztenek *szarvasmarhát, juhot és sertést*. Jelentős még a *horgászat*.

Franciaországban minden típusú szállítást megtalálunk, a *közlekedési és szállítási útvonalak* fejlettek és sokfélék. A közúti szállítást a több mint 1 00 000 km összhosszúságú közutak (amelyből kb. 12 000 km autópálya) segítik, amelyek gyakorlatilag összekötik a fontosabb városokat. A *vasúti szállításban* kiemelkedő szerepe van a nagy sebességű vonatoknak, mint a TGV (több mint 300 km/h) – 7. ábra. A Csatorna-alagút biztosítja a közúti és vasúti kapcsolatot az Egyesült Királysággal. Fejlett a *folyami és tengeri szállítás* is. A legfontosabb folyami kikötők Párizs (a Szajnán) és Lyon (a Rhône folyón), míg a tengeri kikötők közül megemlítjük Marseille, Le Havre és Dunkerque kikötőit. A legfontosabb *repülőtereket* Párizsban (Charles de Gaulle, Orly), Nizza, Marseille, Strasbourg és Toulouse városokban találjuk.

A magasan fejlett közlekedési útvonalak és szállítás pozitívan befolyásolja az *idegenforgalom* fejlődését is, amely a rendelkezésre álló természeti és társadalmi potenciáljának eredményeként, Franciaország a világ leglátogatottabb országa, az első helyen áll a turisták száma szerint. A legvonzóbb idegenforgalmi célpontok a következők: a főváros – Párizs (Eiffel-torony, Notre-Dame katedrális, Louvre stb.), Párizs környéke (a híres kastélyok: Versailles, Fontainebleau stb. és a Disneyland szórakoztató központ), a mediterrán tengerpart (Francia Riviéra/Azúr-part – 8. ábra, híres üdülővárosaival: Cannes, Nizza, St. Tropez stb.), az Alpok üdülőközpontjai (hegyvidéki központok: Chamonix, Mont Blanc és gyógykezelési központok: Aix-les-Bains, Evian-les-Bains), a Pireneusok üdülőközpontjai (Lourdes), az atlanti tengerpart (Deauville, Trouville üdülőközpontok), a Loire völgye (híres várak és kastélyok, mint az Amboise – 9. ábra, Chinon, Loches stb.). A természetes turisztikai erőforrások esetében megemlítjük: a Pilat-dűnét, a Verdon-kanyont, a lascaux-i barlangot stb.).

Beszéld meg!

Osztálytársaiddal együtt, említsd meg legalább három sajátos francia élelmiszeripari terméket!

7. ábra TGV

8. ábra A Francia Riviéra/Azúr-part

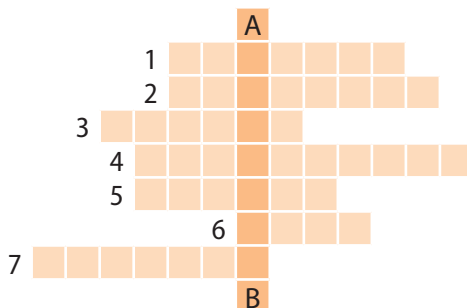
Portfólió

Felhasználva a világhálót, készíts egy esszét öt olyan francia idegenforgalmi látványosságról, amelyek részei az UNESCO világörökségnek!

Alkalmazd!

- 1 A világháló felhasználásával nevezd meg öt világhírű francia szimbólumot!
- 2 Töltsd ki az alábbi rejtvényt az utasítások alapján, és a kiemelt függőleges A-B oszlopban egy francia eredetű gépjármű márka nevét találsz meg.

1. Francia sziget a Földközi-tengerben.
2. Fél-sziget Franciaország nyugati részén.
3. Folyó, amely átszeli Párizst.
4. Város, amely az Európai Parlament székhelye.
5. Franciországra jellemző, tüskés-bozótos mediterrán növénytársulás neve.
6. Francia nagyváros a Rhône folyó partján.
7. Francia eredetű gépjármű márka neve.

Tudtad...?

A pezsgőt csak Franciaország Champagne (innen ered a neve) nevű tartományában állítják elő. A más térségekben előállított hasonló termékeket pezsgős italoknak nevezik.

9. ábra Az Amboise-kastély

1. ábra Németország fekvése Európában

2. ábra A Zugspitze-csúcs

Tudtad...?

Hogy lerövidítsék az Északi- és Balti-tengerek közötti 460 km-es távolságot (elkerülve ezáltal a Jütland-félsziget körüli hajózást), Németországban megépítették a Kieli-csatornát (3. ábra).

3. ábra A Kieli-csatorna

Alkalmazd!

- 1 Elemezd Németország természetföldrajzi térképét, és nevezd meg Németország szomszédait!
- 2 Keresd meg Németország természetföldrajzi térképén, a lecke szövegében említett tájegységeket!

NÉMETORSZÁG

- ❖ Fővárosa: Berlin
- ❖ Területe: 357 376 km²
- ❖ Népessége: kb. 83 millió fő (2022)
- ❖ Hivatalos nyelve: német
- ❖ Kormányzási formája: parlamentáris köztársaság

Németország Közép-Európában helyezkedik el, északon kijárata van az Északi- és a Balti-tengerre, ahol az ország területe kiterjed a partközeli szigetsorokra is (1. ábra). Szövetségi (föderális) köztársaság, 16 tartománnyal (land-ok).

A. Természetföldrajzi jellemzők

Domborzata változatos, felszíne lépcsőzetesen emelkedik észak-déli irányban. Felszínformái között megtaláljuk az alpi/harmadidőszaki hegységeket (Bajor-Alpok – Zugspitze-csúcs – 2. ábra), a hercín/variszkuszi hegységeket (Fekete-erdő, Bajor-erdő, Érchegység, Harz-hegység), fennsíkokat (Sváb-Bajor-medence, Rajnai-palahegység) és alföldeket (Germán-alföld) – 4. ábra.

4. ábra Németország természetföldrajzi térképe

Németországnak mérsékelt átmeneti éghajlata van a mérsékelt óceáni (nyugaton) és a mérsékelt kontinentális (keleten) éghajlat között. A hegyvidéken alpesi éghajlat jellemző.

Vízrajza (2. ábra) gazdagon képviselve van olyan folyókkal és folyamokkal, mint a Rajna (5. ábra), Duna, Majna, Elba, Weser, Odera stb. Számos tavat találunk a Germán-alföldön és a Bajor-Alpokban (a német, svájci és osztrák határon húzódó Boden-tó – 4. ábra).

Többet akarok tudni!

Németországban több olyan hajózható csatornát találunk, amelyek kapcsolatot teremtenek a fontosabb vízi útvonalak között. Ilyenek például a: *Duna-Majna-Rajna-csatorna*, *Mittelland-csatorna* (összeköti a Rajna, Weser, Elba és Odera folyókat), *Kieli-csatorna* (kapcsolatot teremt az Északi- és a Balti-tenger között). A Duna-Majna-Rajna-csatorna kapcsolatot teremt a Fekete- és az Északi-tenger között. Az országban található hajózható útvonalak hossza körülbelül 7000 km.

Növényzete lombhullató erdőkből (tölgy, bükk – 7. ábra), tűlevelű erdőkből (*jegenyefenyő*, *erdeifenyő*) és természetes havasi rétekből áll. Az ország északi részén találjuk az úgynevezett *fenyér növényzetet* (terméketlen homokos puszta). Állatvilága között megemlítjük a/az: őzet, vaddisznót, nyestet, közönséges hörcsögöt stb.

B. Népeség, települések és gazdaság

Németország az Európai Unió **legnépesebb** országa; Európában a második helyen áll (Oroszország után). A népesség többsége *német nemzetiségű*, de vannak *bevándorlók* is, akik főként Törökországból, Görögországból, Olaszországból, Romániából és más országokból származnak. A népsűrűség értéke körülbelül 230 fő/km². A legnépesebb térségek a Rajna völgye, a Ruhr-vidék és a nagyvárosok környéke, míg a kevésbé sűrűn lakott térségek közé soroljuk a Germán-alföld északi részét és a Bajor-Alpokat. A lakosság nagy része (körülbelül 85%-a) városi környezetben él. A legjelentősebb **városai** a következők: Berlin, München (8. ábra), Hamburg, Bréma, Drezda, Dortmund, Rostock, Duisburg, Frankfurt (9. ábra), Bonn, Köln, Stuttgart stb.

8. ábra München

9. ábra Frankfurt

Alkalmazd!

- 1 Keresd meg a térképen Németország legfontosabb városait!
- 2 A történelemből tanult ismeretek segítségével említsd meg Németország egyesülésének évét!

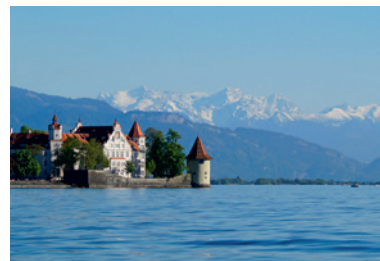

Alkalmazd!

Nevez meg két olyan tényezőt, amelyek befolyásolják Németország éghajlatát!

5. ábra A Rajna

6. ábra A Boden-tó

7. ábra Lombhullató erdő (Fekete-erdő)

SZÓMAGYARÁZAT

fenyér növényzet – cserjékből és örökzöld fűfélékből álló másodlagos növénytakaró; megjelenése az eredeti tölgyerdők kipusztulásához köthető, amihez a következő tényezők járultak hozzá: áradások vagy éppen a víz hiánya, erdőtüzek, homokos vízáteresztő vagy agyagos vízzáró talajok és az erdőirtások.

10. ábra Energetikai ipar

11. ábra Gépjárműgyár

12. ábra A Siemens-gyár (elektronika és elektrotechnikai cikkek)

Tudtad...?

Európa legnagyobb gépjárműgyártója Németország.

Beszéld meg!

Magyarázd meg, hogy miért tartják Németországot az európai gazdaság motorjának!

Tudtad...?

A németországi autópályák teljes hossza megközelítőleg 13 000 km. Itt nincs sebességhatár, de az ajánlott közlekedési sebesség maximális értéke 130 km/h.

Németország Európa legfejlettebb országa, fejlett és szerteágazó **gazdasága** részben a saját erőforrásaira és részben a behozatali cikkekre épül. Változatos *altalajkincsei* között megtaláljuk a következőket: *magas fűtőértékű szén* (lignit és feketeszén a Ruhr- és Saar-medencében), *vasérc* (Harz-hegység), *arany- és ezüstérc, kőszén, kőolaj és földgáz* (az Északi-tenger kontinentális talpzata). Németország fontos természetes erőforrásai közé tartoznak az erdők és a mezőgazdasági területek. A német gazdaság „szívét” az ipar jelenti. Fejlett iparágai között megemlíthetjük a következőket: *energetikai ipar* (10. ábra), *vaskohászat, színesfémkohászat, gépjárműgyártás* (Stuttgart – 11. ábra, München), *tengeri hajógyártás* (Hamburg), *vegyipar és petrokémia* (Drezda), *elektronika és elektrotechnika* (11. ábra), *textilipar, élelmiszeripar* stb.

Az éghajlati, domborzati és talajviszonyok tényezői által befolyásolt **mezőgazdasága** belterjes és erőteljesen gépesített. Németország legfontosabb növénytermesztő kultúrái a következők: *gabonafélék* (búza, kukorica, rozs), *ipari növények* (komló, napraforgó, cukorrépa), *burgonya és gyümölcsök*. Tenyésztnek szarvasmarhát és sertést, míg az ország északi részén a *horgászat* ősi foglalkozásnak számít.

A **közlekedési és szállítási útvonalaknak** fontos szerepük van az ország gazdaságának alakulásában, itt minden típusú szállítást megtalálunk (közúti, vasúti, folyami, tengeri és légi szállítás).

A tengeri kereskedelmi kapcsolatokat az Északi- és Balti-tenger *kikötővárosai* (Bréma, Hamburg, Kiel) bonyolítják le. Frankfurtban találjuk a világ egyik legnagyobb repülőterét – Frankfurti Nemzetközi Repülőtér.

A legvonzóbb idegenforgalmi célpontok a következők: *kastélyok* (Neuschwanstein), *múzeumok* (Bode), *paloták* (Charlottenburg), *székesegyházak* (Kölni dóm – 13. ábra), az ország fővárosa – Berlin, a Bajor-Alpok hegyvidéki üdülőközpontjai, *fürdővárosok* (Baden-Baden – 14. ábra) stb. A legismertebb természetes turisztikai erőforrások közül megemlíthetjük: a Bodentavat, a Duna forrásvidékét, a Rajna vízeséseit, a Zugspitze-csúcsot stb.

13. ábra A kölni dóm (székesegyház)

14. ábra Fürdőváros, Baden-Baden

Alkalmazd!

- 1 A világháló felhasználásával nevezz meg öt világhírű német szimbólumot!
- 2 A 76. oldalon (4. ábra) található térképen (Németország természetföldrajzi térképe) keresd meg a kikötővárosokat (folyami és tengeri kikötők), és indokold meg szerepüket!

OLASZORSZÁG

- ❖ Fővárosa: Róma
- ❖ Területe: 302 073 km²
- ❖ Népessége: kb. 60 millió fő (2022)
- ❖ Hivatalos nyelve: olasz
- ❖ Kormányzási formája: parlamentáris köztársaság

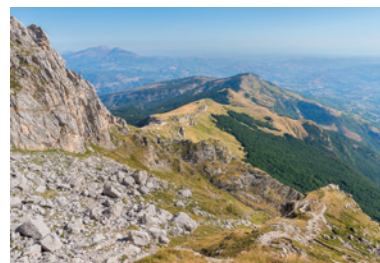
Olaszország Dél- vagy Mediterrán-Európában (1. ábra), az Appenin-félszigeten fekszik, amely mélyen benyúlik a Földközi-tengerbe, ahol még számos hozzá tartozó szigetet számlálunk.

A. Természetföldrajzi jellemzők

Domborzata változatos és összetett, felszínét többnyire hegységek és dombságok alkotják. Az ország északi részén találjuk az alpi/harmadidőszaki hegységet, az Alpokat, amelynek legfontosabb felszíni jellemzői a glaciális domborzat és a csekély tagoltság, kőzetösszetételét tekintve pedig metamorf és üledékes kőzetek alkotják. Olaszország felszínének gerincét az *Appenin-hegység* (2. ábra) képezi, amely végighalad az Appenin-félszigeten, elérve a Szicíliai-szigetet is. F fiatal korú harmadidőszaki hegység, amely gyűrődéssel és vulkanizmus során keletkezett. A legnagyobb tengerszint feletti magasságot a Gran Sasso-csúcson éri el, amelynek értéke 2914 m.

4. ábra Olaszország természetföldrajzi térképe

1. ábra Olaszország fekvése Európában

2. ábra Az Appenin-hegység

Alkalmazd!

Elemezd Olaszország természetföldrajzi térképét (4. ábra), és nevezd meg:

- a. az Olaszországgal szomszédos országokat;
- b. Olaszország két enklávéját;
- c. két olyan szigetet a Földközi-tengeren, amely Olaszországhoz tartozik!

Tudtad...?

Olaszországnak van egy svájci területen található exklávéja, amelynek neve Campione d'Italia (3. ábra). Ez egy község, Ticino kantonban.

3. ábra Campione d'Italia exklávé

Alkalmazd!

- 1 Keresd meg Olaszország természetföldrajzi térképén a lecke szövegében említett tájegységeket!
- 2 Nevezd meg két olyan tényezőt, amelyek befolyásolják Olaszország éghajlatát!

5. ábra A Pó folyó

6. ábra A Comói-tó

7. ábra A Vezúv

SZÖMAGYARÁZAT

piemont – heglábvidék, a domborzatokhoz kapcsolódó felszínforma, amely a magas hegységek és az alacsony medencék vagy alföldek találkozási övezetében alakul ki.

A *domborzatok* az Alpok és az Appeninek lábánál húzódnak, és átmenetet képeznek az *alföldek* felé. Olaszország északi részén, az Alpok és az Appeninek között találjuk a Pó-alföldet, amelyet nyugat-kelet irányban az azonos nevű folyó szeli át. A Pó-alföld az ország legfontosabb mezőgazdasági térsége. Az Appeninek keleti és nyugati szegélyén keskeny tengerparti síkságok húzódnak.

Olaszország *éghajlata mérsékelt szárazföldi* északon, a félsziget többi részén pedig *mediterrán*. A nagy magasságú övezetben az éghajlat *hegyvidéki*. Az ország területén éreztetni hatását az afrikai kontinens északi térsége felől érkező forró és száraz szél, a *sirokkó*.

Vízrajzát (4. ábra) az Alpokból és az Appeninekből eredő folyók képezik, előbbieket a Pó (5. ábra) és az Adige folyók, utóbbiakat a Tevere és az Arno. Tavai között megkülönböztetünk gleccsertavakat (Garda-, Maggiore- és Comói-tó – 6. ábra), vulkanikus eredetű tavakat (Bolsenai-, Trasimeno-tó) és lagúnákat (Venece).

Növényzetét főként mediterrán fajok alkotják, olyanok, mint a/az: tengerparti fenyő, szelídgesztenye, olajfa, citrusfélék, közönséges mirtusz, rozsmaring stb. A hegyekben túlevelű erdőket és havasi legelőket találunk. Jellemző talajtípusa a terra rossa (vörös föld).

Többet akarsz tudni!

Olaszország két nagy tektonikus kéreglemez (Eurázsia- és Afrikai-lemezek) találkozási övezetében fekszik, amelynek következtében gyakoriak a vulkanikus és földrengéses jelenségek. A legismertebb aktív tűzhányók a következők: Vezúv, Etna, Stromboli és Vulcano. A Nápolyi-öbölben (Nápoly városától 10 km-re) fekszik a Vezúv (7. ábra). Tengerszint feletti magassága 1270 m, hírnevét a Kr. u. 79-ik évben történt kitörésének köszönheti, amelynek során két híres római várost (Herculanium és Pompei) temetett be a vulkáni hamu és láva. Szicília szigetén fekszik az Etna, amelynek megközelítőlegesen tengerszint feletti magassága 3350 m, és egyben Európa legmagasabb aktív tűzhányója. A szintén aktív Stromboli tűzhányó az azonos nevű szigeten fekszik, Sziciliától északra. A szintén aktív Vulcano tűzhányó az azonos nevű szigeten fekszik a Tirrén-tengerben, a Lipari-szigetek legdélebbi tagja.

B. Népeség, települések és gazdaság

Gazdasági szempontból Olaszország a világ egyik legfejlettebb országa. Az Európai Unió harmadik legnépesebb országa, és e tekintetben Európában az ötödik helyen áll. A népesség többsége olasz nemzeti-ségű, de jelentős a bevándorlók száma is, akik úgy a földrészünkről, mint a földrészen kívülről vándoroltak be.

A legnépesebb térségek az alföldek (Pó-alföld, parti síkságok) és a nagyvárosok környéke, míg a gyéren lakott térségek között megemlíthetjük a magas hegyvidéket. Az össznépesség több mint 70%-a városi lakos, ezek többsége az ország északi részén él.

A legfontosabb városai: Róma (8. ábra), Milánó, Torino, Nápoly, Bologna, Firenze, Velence (9. ábra) stb.

Alkalmazd!

- 1 Keresd meg a térképen azokat az olasz városokat, amelyek a lecke szövegében megjelennek!
- 2 Felhasználva a lecke ismeretanyagát, számítsd ki Olaszország népsűrűségét!

Többet akarok tudni!

Vatikán állam (enklávé – 10. ábra) Róma központjában, a Tevere folyó jobb oldali partján fekszik. 0,44 km²-es területével és a megközelítőleg 453 főt számláló lakosával a világ legkisebb országa. Vatikán vezetője a pápa, akit egy életre választanak meg. Az ország hivatalos nyelve a latin.

Olaszország **gazdaságának** legjelentősebb ágazata az ipar. Nyersanyagkészlete viszonylag szegényes, ezért többnyire behozatalra kényszerül. A kitermelő ágazat keretén belül megemlítjük a következőket: vasérc, színesfémérc, kén, higany, márvány, kőolaj, földgáz (Pó-alföld, az Adriai-tenger kontinentális talpzata).

A legfejlettebb **iparágak** a következők: energetikai ipar, fémkohászat, gépgyártóipar, mezőgazdasági felszerelések, tengeri hajógyártás (Genova), vegyipar és petrokémia, elektronika és elektrotechnika, textilipar, élelmiszeripar stb.

A korszerű gépesítéseknek és a kedvező természeti adottságoknak köszönhetően, Olaszország **mezőgazdasága** belterjes és a gazdaság egy húzó ágazata. Termesztenek gabonaféléket (búza, kukorica), szőlőt, olivát, citrusféléket, zöldségeket stb. Olaszország legfontosabb kiviteli termékei között megemlítjük a következőket: olívaolaj, paradicsom, bor, citrom, szőlő stb. Termesztenek szarvasmarhát, kecskét, juhot és sertést, jelentős még a horgászat.

Jól kiépített **közlekedési** és **szállítási útvonalak** hálózják be az ország területét, Olaszországban minden típusú szállítást megtalálunk (közúti, vasúti, folyami, tengeri és légi szállítás – Leonardo da Vinci Nemzetközi Repülőtér, Rómában). A más országokkal való kereskedelmi kapcsolatokat szárazföldi, tengeri (olyan kikötővárosok, mint Genova, Palermo) és légi útvonalon bonyolítják le.

Olaszországot évente nagy számú turista látogatja, köszönhetően a társadalmi és természeti látványosságok gazdag felhozatalának. Az előbbieik közé tartoznak a következők: a Colosszeum, a pisai ferde torony, kastélyok (Sforzesco), a múzeumok (Tudományos és Technológiai Leonardo da Vinci Múzeum), az Alpok üdülőközpontjai, Velence városa. A természeti látványosságok között megemlítjük a következőket: a Földközi-tenger partvidéke, a Smaragd-barlang, a Toirano-barlangok, a Comói-tó, a Vezúv és az Etna tűzhányók, a Velencei-lagúna stb.

8. ábra Róma

9. ábra Velence

10. ábra Vatikán

Tudtad...?

Milánót a divat fővárosaként tartják számon, a városban működő híres divatcégeknek köszönhetően.

Alkalmazd!

A világháló felhasználásával nevezz meg öt világhírű olasz gépjárműmárkát!

Beszéld meg!

Magyarázd meg, hogy miért fejlett Olaszország északi részén az ipar és a déli részén a mezőgazdaság!

1. ábra Oroszország fekvése

Alkalmazd!

- 1 Elemezd Európa természetföldrajzi térképét, és nevezd meg Oroszország szomszédait!
- 2 Keresd meg a térképen a lecke szövegében elhangzott szigeteket és félszigeteket!

Tudtad...?

▶ Oroszország területe egykoron három földrészre is kiterjedt: Európa, Ázsia és Észak-Amerika. Az észak-amerikai földrész északnyugati részén található Alaszka állama, amely egykoron Oroszország része volt. Ezt az államot vásárolta meg 1867-ben az A.E.Á. Oroszországtól, 7,2 millió dollár ellenében.

▶ Oroszországnak van a leghosszabb országhatára és a legtöbb szomszédja.

Alkalmazd!

- 1 Keresd meg Oroszország természetföldrajzi térképén (2. ábra) a lecke szövegében említett tájegységeket!
- 2 Nevezd meg két olyan tényezőt, amelyek befolyásolják Oroszország éghajlatát!

OROSZORSZÁG

- ❖ Fővárosa: Moszkva
- ❖ Területe: kb. 302 073 km²
- ❖ Népessége: kb. 146 millió fő (2022)
- ❖ Hivatalos nyelve: orosz
- ❖ Kormányzási formája: elnöki köztársaság

Oroszország Kelet-Európában helyezkedik el, és kiterjedés szempontjából a világ legnagyobbországa. Oroszország két kontinensen is fekszik (Európa és Ázsia), nyugaton kijárata van a Balti-tengerre, dél-nyugaton a Fekete- és a Kaszpi-tengerre, északon a Jeges-tengerre, míg keleten a Csendes-óceánra (1. ábra). Fontosabb szigetei között megemlíthetjük a következőket: Novaja Zemlja, Szevernaja Zemlja és Új-szibériai-szigetek (Jeges-tenger), illetve a Kuril-szigetek és Szahalin-sziget (Csendes-óceán). Litvánia és Lengyelország között van egy exklávéja (Kalinyingrád). Legnagyobb félszigetei: Kola-félsziget (Európában), Tajmir-félsziget, Csukcs-félsziget és Kamcsatka-félsziget (Ázsia).

A. Természetföldrajzi jellemzők

Oroszország **felszínét** (2. ábra) hegységek, fennsíkok és alföldek alkotják. Az európai földrészen találjuk a Kaukázus- (Elbrusz-csúcs – 5642 m) és az Ural-hegységet, a Volgamenti-, a Valdaj- és a Közép-orosz-hátságokat, illetve a Kelet-európai-alföldet és Kaszpi-mélyföldet. Az ázsiai földrészen találjuk az Altaj-, Szaján-, Sztanovoj-, Szihote-Alin- és Verhojanszki-hegységeket, a Közép-szibériai-fennsíkot és a Nyugat-szibériai-alföldet.

2. ábra Oroszország természetföldrajzi térképe

Nagyon nagy kiterjedésének köszönhetően, Oroszországban számos éghajlattípust különböztetünk meg: szélsőségesen kontinentális, szubpoláris és poláris éghajlat (északon), félsivatagi (a Kaszpi-tenger északnyugati térsége), mérsékelt óceáni (Csendes-óceán partvidéke) és hegyvidéki éghajlat.

Számos bővíző és hosszú folyóvíz szeli át az országot, amelyek a partokon található tavakba, tengerekbe és óceánokba ömlenek. Így a Volga- és az Urál folyók a Kaszpi-tengerbe, a Peczora, az Ob, a Jenyiszsej és a

Léna folyamok a Jeges-tengerbe, míg az Amúr folyam a Csendes-óceánba ömlik. A folyóvizeket főként a villamos energia előállításában, az öntözésben és folyami szállításban hasznosítják. A legfontosabb tavak a következők: Bajkál-tó, Ladoga-tó, Onyega-tó és Ribinszki-víztározó.

Növényzetét elsősorban az éghajlati tényezők befolyásolják. Ennek eredményeképpen, a Kaszpi-tenger térségében egy sajátos félsivatagi növényzet alakult ki, a Kelet-európai-síkság déli részén jellegzetes a sztyepp növényzet, amely északi irányban haladva átadja helyét a lombhullató (bükk) és a tűlevelű erdőknek (jegenyefenyő, erdeifenyő). A távoli északon megjelenik a tundra és az erdős tundra (mohák, zuzmók – 3. ábra és törpecserjék).

3. ábra Zuzmók

4. ábra A szibériai tajga

Többet akarok tudni!

Oroszországban nagy területeket borítanak be a tajgának (4. ábra) nevezett tűlevelő erdők, amelyek a Balti-tengertől (nyugaton) a Csendes-óceánig (keleten) húzódnak. Ezek az erdők képezik Földünk legkiterjedtebb biómját, és ugyanakkor fontos oxigénforrást is jelentenek az élővilág számára. A fafélék között megtaláljuk: a jegenyefenyőt, az erdeifenyőt, a lucfenyőt; míg az állatvilágát olyan fajok alkotják, mint a jávorszarvas, barnamedve, szirti sas, siketfajd stb. Jellegzetes talajai a podzolok.

Tudtad...?

A Bajkál-tó Földünk legmélyebb tava (1637 m) és egyben a bolygó legnagyobb mennyiségű édesvízkészletét képezi. Körülbelül 800 állatfajnak és 245 növényfajnak ad otthont. Körülbelül 15-20 milliárd éve alakult ki egy tektonikus medencében.

5. ábra Bajkál-tó

B. Népeség, települések és gazdaság

Oroszország Európa legnépesebb országa. Népeségének túlnyomó része (több mint 75%) az európai földrészen él. Oroszország viszonylag gyéren lakott, átlagos népsűrűsége alacsony. A **népeség** többsége orosz nemzetiségű (több mint 80%), de vannak más nemzetiségek is, mint például: baskírok, fehéroroszok, jakutok, tatárok, ukránok stb. Az ország népességének több mint 70%-a városi lakos. Jelentős népességtömörülési térségeket találunk az európai rész **nagyvárosainak** (Moszkva, Szentpétervár, Kazán – 6. ábra, Volgográd, Szamara, Ufa, Perm stb.) környékén és hasonlóképpen az ázsiai rész nagyvárosainak (Novoszibirszk – 7. ábra, Jekatyerinburg, Cseljabinszk, Omszk, Krasznojarszk) térségében. A legtöbb város fejlődése szorosan összefonódott a környék ásványkincseinek adottságaival.

6. ábra Kazán

7. ábra Novoszibirszk

Alkalmazd!

- 1 Keresd meg a térképen a lecke szövegében említett orosz városokat!
- 2 Számítsd ki Oroszország átlagos népsűrűségét, felhasználva a lecke elején közölt adatokat!

SZÓMAGYARÁZAT

biom – ökológiai szempontból hasonló jellegű életközösségek együttese;
baskírok – török eredetű és muszlim vallású népcsoport, akik Oroszország hegyvidéki térségében élnek.

Tudtad...?

▶ Szentpétervár (11. ábra) várost Nagy Péter cár alapította 1703-ban, és az 1703–1918-as időszakban az Orosz Birodalom fővárosa volt. A városnak, amely a Néva-folyó és a Balti-tenger partján fekszik, körülbelül 5 millió lakosa van.

11. ábra Szentpétervár (télien)

▶ A Transzszibériai vasútvonal (12. ábra) a Föld leghosszabb vasútvonala. A Moszkva és Vlagyivosztok végpontokat összekötő vasútvonal hossza 9288 km. Megépítésére az 1891–1916-os évek közötti időszakban került sor. A fővonalnak számos elágazása van olyan országokba, mint például Kína és Kazahsztán.

12. ábra A Transzszibériai vasútvonal

Oroszország fejlett és sokoldalú **gazdasággal** rendelkezik, amely főként a saját természetes erőforrásait hasznosítja. A kitermelési ágazat legjelentősebb természetes ásványkincsei a következők: *kőolaj és földgáz* (Kaszipi-mélyföld, Volga-Ural térsége), *kőszén* (Pecsora-medence, Kuzbassz régió), *vasérc és színesfémérc* (Ural térsége, Szibéria), *arany- és ezüstérc, gyémánt, uránérc* (Közép-szibériai-fennsík), *építőanyagok* stb. A fejlettebb iparágak között megemlíthetjük a következőket: *energetikai ipar* (hőerőművek, vízerőművek, atomerőművek), *vaskohászat, fémkohászat, gépgyártás* (8. ábra), *mezőgazdasági gépezetek, mozdonyok, tengeri hajógyártás* (Szentpétervár – 9. ábra), *repülőgépgyártás, vegyipar és petrokémia, elektronika és elektrotechnika, faipar, textilipar, élelmiszeripar* stb.

8. ábra Lada, orosz gépjármű

9. ábra Hajógyár Szentpéterváron

Az éghajlati tényezők által befolyásolt **mezőgazdasága** fejlett, főként az ország európai részének déli térségében. A legfontosabb természetesen növények a következők: *gabonafélék* (búza, kukorica, árpa, rozs), *ipari növények* (napraforgó, dohány, cukorrépa), *zöldségek és gyümölcsök*. Tenyésztenek *szarvasmarhát, juhot, sertést*. Jelentős még a *horgászat*, és az ország északi részén *tenyésztenek rénszarvast*.

A **közlekedési és szállítási útvonalak** fejlettek és változatosak. A közúti, vasúti, folyami, tengeri és légi szállítás kielégíti az ország igényeit, és elősegíti a más országokkal való kereskedelmi kapcsolatokat.

A *kiviteli cikkek* között megemlíthetjük a *kőolajat, földgázt, kőszént, vasérc és színesfémércet* stb., míg a *behozatalnál* a mezőgazdasági termékeket, ipari gépeket stb.

Természetes idegenforgalmi látványosságai közül megemlíthetjük a következőket: *Fekete-tenger partvidéke, Kaszipi-tenger, Bajkál-tó, Urál-hegység, Altáj-hegység, Kamcsatka-félsziget* stb., míg a *mesterséges látványosságok* közül fontosabbak a *székesegyházak* (Boldog Vazul-székesegyház Moszkvában) *múzeumok* (Ermitázs – 10. ábra Szentpéterváron), *paloták* (a Kreml Moszkvában).

10. ábra Az Ermitázs múzeum

Beszélj meg!

Oroszország területének egynegyede van az európai földrészen, azonban itt él az ország népességének háromnegyed része. Az ázsiai földrészen találjuk az ország területének háromnegyed részét és az össznépesség egynegyedét. Magyarázd meg Oroszország népességének egyenetlen eloszlását!

IZLAND

- ❖ Fővárosa: Reykjavik
- ❖ Területe: 103 000 km²
- ❖ Népessége: kb. 365 000 fő (2022)
- ❖ Hivatalos nyelve: izlandi
- ❖ Kormányzási formája: elnöki köztársaság

1. ábra Izland fekvése Európában

Izland egy észak-európai szigetország az Atlanti-óceánon, az Északi-sarkkörtől délre (1. ábra). Egy terjedelmes szigetből (Izland) és néhány kisebb szigetből áll (Grimsey-, Heimaey-, Surtsey-szigetek).

A. Természetföldrajzi jellemzők

Izland **felszínét** (2. ábra) nagyrészt egy 600–700 m tengerszint feletti magasságban kiterjedt vulkáni plató képezi. Az ország déli részén gleccsek által borított hegyeket találunk. Több mint 100 vulkánjából körülbelül 30 működő tűzhányó van (Hekla, Askja, Laki). A vulkáni tevékenységhez kapcsolódik a gejzírek és hévizek jelenléte is. A déli partvidéken keskeny parti síkságot, míg az északi partoknál fjordokat találunk.

2. ábra Izland természetföldrajzi térképe

Alkalmazd!

Keress meg az atlaszban vagy az európai falitérképen a lecke szövegében elhangzott szigeteket!

Tudtad...?

- ▶ Izland a Föld legnagyobb vulkanikus szigete.
- ▶ Az Északi-sarkkör áthalad az Izlandtól északra fekvő Grimsey-szigeten.

3. ábra Közép-Atlanti-hátság

4. ábra A tektonikus lemezek közötti törésvonal

Többet akarsz tudni!

Izland a Közép-Atlanti-hátság (3. ábra) repedésvölgyében (rift övezet) helyezkedik el, az észak-amerikai- és az eurázsiai-kéreglemezek találkozásánál. A repedésvölgy két egymástól távolodó részre osztja a szigetet, és itt áramlik fel a felszínre a köpeny magmája.

Alkalmazd!

Keress meg Európa természetföldrajzi térképén, a lecke szövegében említett izlandi városokat!

5. ábra Reykjavik

Tudtad...?

- ▶ Izland írástudási aránya 100%.
- ▶ Izlandon nincs vasúti személyszállítás.

6. ábra Gejzír

7. ábra Sarki fény

Portfólió

Készíts egy kutatást az izlandi gleccserek oladásáról! Keress rá a világhálón és olvasd utána a szakirodalomban, majd írd le röviden a jelenséget, említsd meg a lehetséges kiváltó okokat, és próbáld meg megoldásokat találni a jelenség megfékezésére!

Izland **éghajlata** többnyire szubpoláris. A déli és a nyugati peremeken, a meleg Észak-atlanti-áramlat (Golf-áramlat) hatására az éghajlat mérsékelt óceáni, emiatt a téli hőmérsékleti értékek is $-1\text{ }^{\circ}\text{C}$ körül alakulnak. A csapadék értéke délről északra haladva jelentősen csökken.

Számos **folyó** szabdalja Izlandot, ezek hosszúsága elenyésző, magas a vízhozamuk, és útvonalukon rengeteg vízesést találunk. A leghosszabb folyó a Thjórsa, amelynek hossza körülbelül 230 km. Az állóvizek között **vulkanikus eredetű és gleccsertavakat** találunk.

Növényzetét főként az éghajlati tényezők határozzák meg. Uralkodó növényzete a **tundra**, amelyet egészen az 500 m tengerszint feletti magasságig észlelünk. Állatvilágát madarak, halak és bálnák jellemzik.

B. Népeség, települések és gazdaság

Izland nem sűrűn lakott ország, népességszáma alacsony. Az ország lakosainak több mint fele a fővárosban (Reykjavik) és annak vonzáskörzetében lakik. **Népsűrűsége** alacsony, körülbelül $3\text{ fő}/\text{km}^2$. Népeiségének jelentős része **izlandi nemzetiségű** (több mint 80%), de vannak **más kisebbségek** mint például dánok vagy svédek. A népesség több mint 90%-a városi lakos. Legfontosabb **városai**: Reykjavik (5. ábra), Akureyri, Keflavik és Ishafjörður.

Izland gazdasága a halászatra és a halfeldolgozásból származó termékekre támaszkodik. **Természeti erőforrásait** a **gejzírek**, a **hévizek** és az **épitőanyagok** alkotják. Legfontosabb **ipari ágazata** a **halfeldolgozás**, amely a saját tenyésztésre épül. Jelen van még a **színesfémkohászat** (alumínium gyártása) és a **petrokémia**, mindkét ágazat a behozatali nyersanyagokra támaszkodik. Napjainkban elterjedt a szolgáltatási ágazaton belül, főként a szoftverek gyártása és a biotechnológia. Az élelmiszeripari termékeket a behozatal biztosítja.

Izland **mezőgazdasága** főként az állattenyésztésen alapszik, tenyésztenek **szarvasmarhát, juhok és lovakat**. A kedvezőtlen éghajlati viszonyoknak köszönhetően csak kis területeken természetnek burgonyát és takarmánynövényeket, zöldségeket pedig a melegházakban.

A **közlekedési és szállítási útvonalakat** a felszín és az éghajlati viszonyok határozzák meg. Fejlett a tengeri, közúti és a légi szállítás.

Izlandon számos **természetes idegenforgalmi látványosságot** találunk. Ilyenek a következők: **gleccserek** (Vatnajökull), **működő tűzhányók** (Hekla), **vízesések** (Gullfoss, Skogafoss), **fjordok** (Hrutafjordur), **gejzírek** (6. ábra), **hévizek**, **nemzeti parkok** (Thingvellir), **tavak** (Kék Laguna-tó), **sarki fény** (7. ábra) stb. A **mesterséges idegenforgalmi látványosságokat** templomok, múzeumok és a nagyobb városok (Reykjavik, Akureyri) képezik.

Alkalmazd!

Hasonlítsd össze Izlandot és Olaszországot úgy, hogy találj egy hasonlóságot és két különbséget a következő szempontok szerint: földrajzi fekvés, felszín/domborzat, éghajlat, vízrajz, növényzet, népesség, városok, gazdaság!

ISMÉTLÉS ÉS FELMÉRÉS

I Írd le a füzetbe a helyes választ.

- Ebben a hegységképződési ciklusban alakultak ki a Pireneusok:

a. alpi;	c. hercin;
b. kaledóniai;	d. prekambriumi.
- Túzhányó, amely Izlandon található:

a. Etna;	c. Stromboli;
b. Hekla;	d. Vezúv.
- Afrikát és Európát elválasztó tengerszoros:

a. Boszporusz;	c. Gibraltár;
b. Dardanellák;	d. Kercsi.
- Európa leghosszabb folyama:

a. Duna;	c. Temze;
b. Szajna;	d. Volga.
- A jávorszarvas élőhelye :

a. erdős-sztyepp;	c. tundra;
b. tajga;	d. mediterrán övezet.

II Írd le a füzetedbe az alábbi kijelentéseket, majd egészítsd ki helyes válaszokkal!

- Földrajzi szélesség szerint, az európai földrész az ... féltéken fekszik.
- Európa legnyugatibb pontja a ... -fok.
- Az Urál-hegység a ... hegységképződési ciklusban alakult ki.
- Az európai földrész legnagyobb része a ... égvőben fekszik.
- A paratölgy a ... éghajlati térség egyik sajátos növénye.

III Olvasd el figyelmesen az alábbi szöveget!

Az azonos nevű félszigeten, illetve a szomszédos tengereken (Adriai-, Jón-, Tirrén-, és Ligur-tenger) levő kisebb vagy nagyobb szigeteken fekszik. Északon szomszédos olyan országokkal, mint Franciaország, Ausztria, Svájc és Szlovénia, egy olyan köríves alakot leíró országhatár mentén, amely az Alpokon húzódik.

Domborzata változatos és összetett, felszínét többnyire hegységek alkotják: az Alpok számos gleccservölgygel és gleccsertóval, az Appenin-hegység változatos tájakkal és a legnagyobb tengerszint feletti magassággal a Gran Sasso-csúcs – 2914 m. Itt találjuk a földrész legmagasabb működő tűzhányóját, az Etnát.

Az 1 millió főt meghaladó és egyben fontos gazdasági jelentőségű városai: Milánó, Nápoly és Torino. Múzeumokban gazdag és ugyanakkor idegenforgalmi és kereskedelmi központoknak számító városok: Firenze, Velence és Genova.

Írd le:

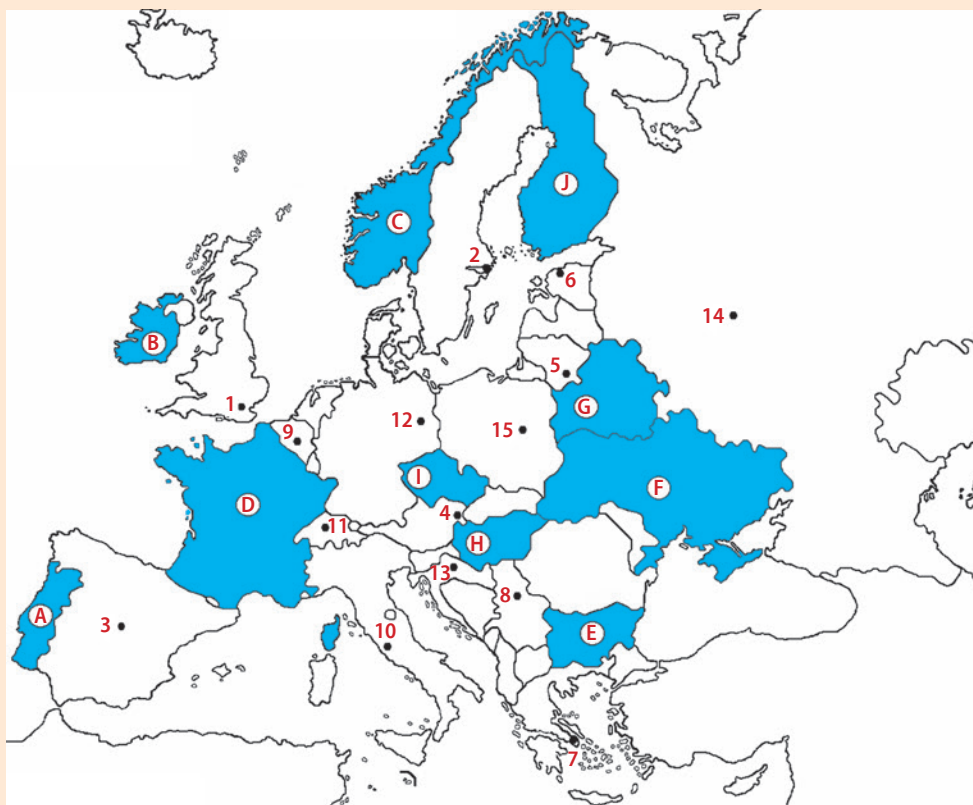
- az ország nevét a szöveg alapján;
- az ország legmagasabb működő tűzhányóját;
- két tájegység nevét;
- két olyan várost, amelyeknek népessége meghaladja az 1 millió főt!

IV Társítsd össze helyesen az A oszlop országait a B oszlop fővárosaival!

A	B
1. Finnország	a. Berlin
2. Lengyelország	b. Madrid
3. Észtország	c. Bern
4. Spanyolország	d. Tallinn
5. Svájc	e. Helsinki
	f. Varsó

V Az alábbi térképen az A-tól J-ig tartó betűk országokat és az 1-től 15-ig tartó számok fővárosokat jelölnek. Elemezd a térképet és válaszolj a következő követelményekre:

1. Nevezd meg a térképen az A-tól J-ig tartó betűkkel jelölt országokat!
2. Nevezd meg a térképen az 1-től 15-ig tartó számokkal jelölt fővárosokat!
3. Fjordos partvidék jellemzi a térképen a/az (...) betűvel jelölt országot.
4. Az Ibériai-félszigeten fekvő országot a térképen a/az (...) betű jelöli.
5. A térképen az 1-es számmal jelölt fővárost átszeli a/az (...) folyó.
6. A térképen a B betűvel jelölt ország éghajlata (...).
7. A térképen a D betűvel jelölt ország neve (...), amely az Európai Unió alapító országa is.

JAVÍTÓKULCS

Hivatalból jár: 10 pont
Maximális pontszám: 100 pont

I. Feladat

$5 \times 1 \text{ p} = 5 \text{ p}$

II. Feladat

$5 \times 1 \text{ p} = 5 \text{ p}$

III. Feladat

$4 \times 2,5 \text{ p} = 10 \text{ p}$

IV. Feladat

$5 \times 2 \text{ p} = 10 \text{ p}$

V. Feladat

$30 \times 2 \text{ p} = 60 \text{ p}$

IV. FEJEZET EURÓPA NAPJAINKBAN

1. Az európai kulturális és társadalmi örökség

2. Az európai életminőség

► FELMÉRÉS

Sajátos kompetenciák: 1.1; 1.2; 2.1; 2.3; 3.4.

1. AZ EURÓPAI KULTURÁLIS ÉS TÁRSADALMI ÖRÖKSÉG

1. ábra A Piéta Michelangelo Buonarroti munkája

2. ábra A Sorbonne Egyetem

3. ábra A Prado Múzeum

Tudtad...?

A Bolognai Egyetem Európa legrégebbi egyeteme, amelyet 1088-ban alapítottak, az észak-olaszországi Bologna városában. Az egyetem egykori hírneves tanítványai között megemlíthjük a következőket: Petrarca (író, költő), Kopernikusz (csillagász, matematikus), Umberto Eco (író).

Európa történetében az idők folyamán jól meghatározott művészeti, vallási és politikai irányzatok alakultak ki, amelyek fokozatosan beépültek az országok kultúrájába.

Az európai földrész *civilizációs bölcsője* a Földközi-tenger térsége. Az ókori Görögországban született meg a demokrácia fogalma, és az ókori európai emberek megismerési és tudásvágya folytán jelentős tudományos felfedezések láttak napvilágot, olyan területeken, mint a földrajz, matematika, csillagászat, filozófia stb. A Római Birodalom terjeszkedése mérföldkönek számított az új városok elterjedésében és a városrendezésben, új közigazgatási épületek, vízvezetékek, völgyhidak, utak épültek.

A *középkori* feudális társadalmakban a legmeghatározóbb szerepe az egyháznak volt, amely fokozatosan terjedt el az új felfedezett területeken, az őshonos népesség megkeresztelkedése által.

A következő művészeti irányzatok, amelyek az európai földrészen megjelentek, rányomták bélyegüket az európai és az egész világ kultúrájára. A reneszánsz előtérbe helyezte az egyént és az érzelmet, a mindennapi élet középpontja az ember lett. A *reneszánsz* legjelentősebb képviselői: Leonardo da Vinci, Michelangelo Buonarroti – 1. ábra, Rafael Sanzio, Sandro Botticelli. A *klasszicizmus* rendet, egyensúlyt és szabályokat teremtett (Jean de la Fontaine, Molière), míg a barokk díszelemekkel árasztotta el a művészetet (Diego Velázquez, Peter Paul Rubens). A *realizmus* valóságálapot teremtett a művészetben és a szépirodalomban (Honoré de Balzac, Gustave Flaubert, Lev Tolsztoj). Az *impresszionizmus* főként a festészetben nyilvánult meg (Claude Monet, Pierre-Auguste Renoir), majd a zenében (Claude Achille Debussy), ahol a hangsúly az elemek mozgásán, illetve a valós fények és színek visszatükröződésén volt. A *felvilágosodás* a szabad elme és gondolkodás eszméjét hirdette, amelynek mottóját Immanuel Kant így fogalmazta meg: „legyen bátorságod a saját értelmedet használni!”; más jeles képviselői: Isaac Newton, Voltaire és Jean-Jacques Rousseau. A *kubizmus*, amelynek legjelentősebb képviselője Pablo Picasso, és a *sürrealizmus*, amelyet Salvador Dalí képviselt, olyan művészeti irányzatok, ahol a valóságtól elvonatkoztatott dolgokat és állapotokat jelenítenek meg.

Mindezek a kulturális és társadalmi eszmék és értékek messze túlszárnyalták az európai földrész határait, és elterjedtek az egész földkerekségen, korábban a gyarmattartó birodalmak és a nagy földrajzi felfedezések által, míg napjainkban a világháló és a globalizáció révén valósulnak meg.

Napjainkban, az Európai Unió az európai földrész szimbólumává vált, ahol kulcsszerepet játszanak az olyan közös értékek, mint a tolerancia, egyenlőség, együttműködés, szabad véleménynyilvánítás, az alapvető emberi jogok tiszteletben tartása stb. Napjainkban az európai kulturális identitás legfontosabb jellemzői a következők: *sokféleség, egyediség és egységesség*.

Európában számos világszinten híres *egyetemet* találunk. Ilyenek a következők: Oxfordi Egyetem, Cambridge Egyetem, Bolognai Egyetem, Sorbonne Egyetem (2. ábra).

A világ legfontosabb *múzeumai* is az európai földrészen találhatók: Louvre – Párizs (Franciaország), Prado – Madrid (Spanyolország) – 3. ábra, Ermitázs – Szentpétervár (Oroszország).

Az európai földrész világszinten elismert kulturális eseményekkel is büszkélkedik. Ilyenek a következők: a Brit Film- és Televíziós Művészeti Akadémia-díjak (BAFTA-Nagy Britannia és Észak Írország Egyesült Királysága), a Cannes-i Nemzetközi Filmfesztivál (Franciaország), a Velencei Nemzetközi Filmfesztivál (Olaszország), a Berlieni Nemzetközi Filmfesztivál (Németország) – 4. ábra, a Velencei karnevál (Olaszország) – 5. ábra.

4. ábra A Berlieni Nemzetközi Filmfesztivál

5. ábra A Velencei karnevál

Alkalmazd!

Elemezd az alábbi térképet (6. ábra), és válaszolj a követelményekre:

- a. említs meg három közép-európai nevezetes személyt;
- b. sorolj fel három író, és nevezd meg a származási országukat;
- c. sorolj fel három nevezetes személyt, akik az európai művészetet képviselték, és nevezd meg a származási országukat;
- d. sorolj fel két tudóst, és nevezd meg a származási országukat;
- e. sorolj fel három nevezetes romániai személyt, másokat, mint akik a lecke szövegében előfordulnak, és nevezd meg a tevékenységi területüket!

6. ábra Európai nevezetes személyiségek

Portfólió

A fenti térképről válaszd ki az európai kultúra egy jelképes személyiségét! A kiválasztott szereplőt jellemezd röviden a következő lépések szerint: születési dátum és hely, rövid életrajz, egy híres alkotás/találmány/utazás! Csatold a jellemzést a portfóliós mappádba!

Többet akarok tudni!

Az európai kultúra és tudomány fejlődéséhez hozzájáruló nevezetes román személyek között megemlítjük:

- ▶ **Emil Racoviță** – az első román személy, aki eljutott az Antarktiszra; ő tette le a barlangok élővilágának tudományos alapjait (bioszpeológia);
- ▶ **Mircea Eliade** – író, filozófus és vallástörténész; tudományos műveit számos nyelvre lefordították;
- ▶ **Traian Vuia** – feltalálta az első repülőgépet (Vuia-1), és végrehajtotta az emberiség első repülését;
- ▶ **George Enescu** – román zeneszerző, aki műveiben meghonosította a román népzenei műveltség elemeit; ma nevét viseli egy nemzetközi zenei fesztivál.

2. AZ EURÓPAI ÉLETMINŐSÉG

Az életminőség fogalma egy komplex és több összetevőből álló mutató, amely alapján véve az egyének jóléti állapotát vizsgálja (1. ábra). A mutatónak van egy gazdasági és egy társadalmi összetevője. Mivel az életminőség egy szubjektív fogalom, minden egyénnek megvan a saját életminőségének értékrendje, ezért nehéz összehasonlítani az egyes országok vagy térségek életminőségi állapotát.

Beszélgétek meg!

Az osztálytársaidal együtt, beszéljétek meg, hogy a mellékelt ábrán felsorolt életminőségi összetevők hogyan befolyásolják a ti személyiségeteket! Mit gondolsz, van-e még egyéb összetevője az életminőségnek? Melyek azok?

2. ábra A család, az életminőség meghatározó tényezője

1. ábra Az életminőség összetevői

Az életminőséget számos olyan tényező befolyásolja, mint:

- ▶ a környezet minősége;
- ▶ az aktív foglalkoztatottak aránya és a szakképzettség;
- ▶ a jövedelmek és az életszínvonal;
- ▶ az egészségügyi rendszer;
- ▶ a közoktatási és nevelési rendszer;
- ▶ a gazdasági és társadalmi rendszer állapota;
- ▶ a kormányzási rendszer;
- ▶ a lakhatási körülmények;
- ▶ a család és a közélet (2. ábra);
- ▶ a szakmai és a magánélet egyensúlya.

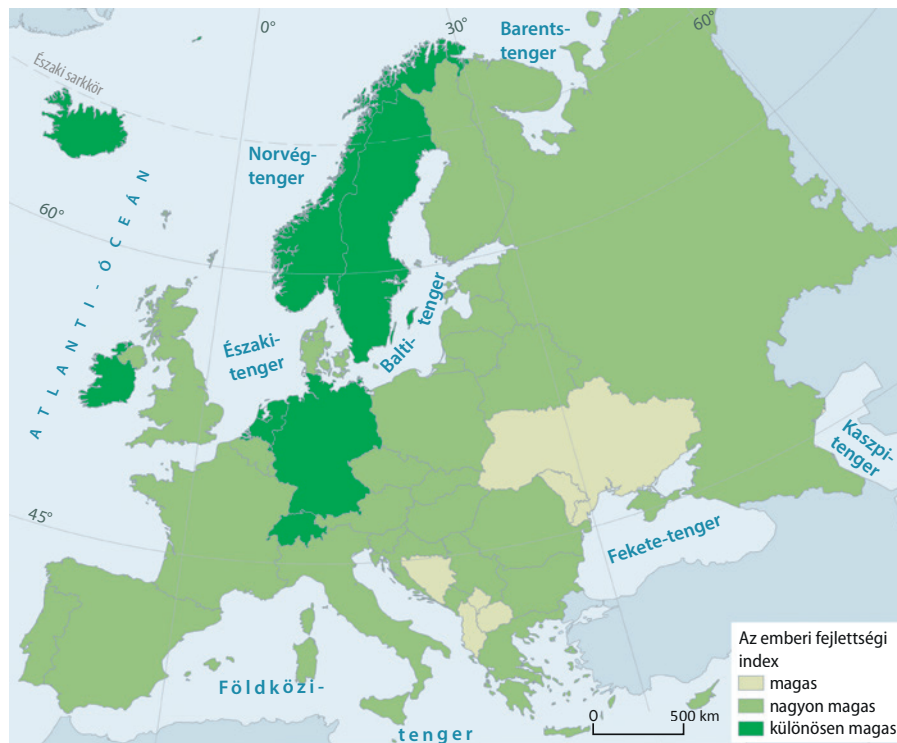
Az életminőség mérését olyan mutatók segítségével végzik, mint: az emberi fejlettségi index (3. ábra), a boldogság- és életelegedettségi index (4. ábra). Az emberi fejlettségi index három kulcstényezőt foglal magában: az egészséges és hosszú élet, az oktatásban való részvétel és egy megfelelő életszínvonal.

A boldogság- és életelegedettségi index inkább minőségi, mint mennyiségi mutató és a népességnek feltett kérdések sorozatán alapszik. A legfontosabb kérdése a következő: egy 1-től 10-ig tartó skálán, ahol a 10-es szám a legmagasabb szintű, és az 1-es szám a legalacsonyabb szintű boldogságot jelenti, te hányas számhoz sorolod be magad? Ennek eredményeképpen az elért pontszám alapján osztályozzák az országokat.

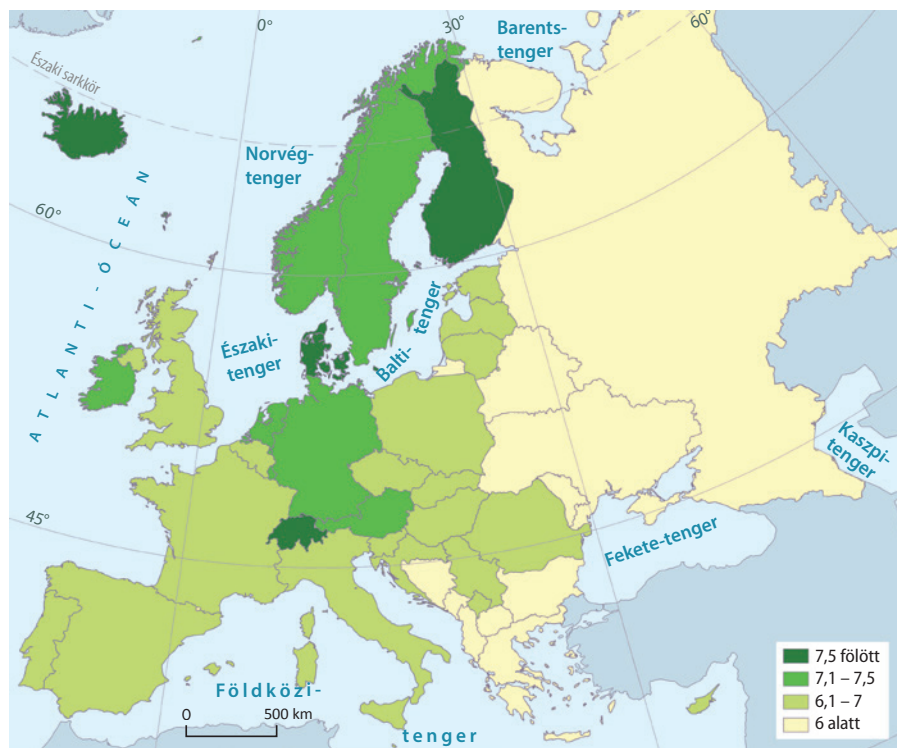
Az emberi fejlettségi index alapján az egész európai földrész a jó életminőség csoportjába sorolható.

A boldogság- és életelegedettségi index alapján eltérések vannak az egyes európai országok között. A földrész nyugati részén a boldogság- és életelegedettségi index magas szintet mutat.

A másik oldalon, a földrész keleti részén ez a mutató közepes szintet, míg az olyan országokban, mint Ukrajna, Albánia és Észak-Macedónia, alacsony szintet mutat.

3. ábra Az emberi fejlettségi index európai térképe

4. ábra A boldogság- és életelégedettségi index európai térképe

Alkalmazd!

- 1 Elemezd a térképet (3. ábra), és nevez meg legalább három olyan országot, ahol az életminőség magasabb és három országot, ahol az életminőség alacsonyabb szintű, mint hazánkban!
- 2 Hasonlítsd össze a 3. és 4. ábrán bemutatott térképeket! Melyek azok az országok, amelyek az életminőség tekintetében a legmagasabb pontszámot kapják?
- 3 Ugyanazok az országok érik el a legmagasabb értékeket mindkét térképen? Hogyan magyarázod az eltéréseket?

Többet akarok tudni!

Minél magasabb egy ország boldogság- és életelégedettségi indexe, annál magasabb az illető ország állampolgárainak az anyagi biztonsága és jóléte. A 3-nál kisebb értékű országok elégedetlenséget, a 3,1 - 6 közötti értékek egyensúlyi állapotot és a 6-nál magasabb értékűek elégedettséget mutatnak.

Tudtad...?

Európa népességének legnagyobb hányada városokban él, ami számos környezetvédelmi problémát eredményez: légszennyezés, vízszennyezés, hulladékok kezelése. A helyzet javítása érdekében az Európai Bizottság 2008-ban elindította az Európa Zöld Fővárosa és az Európai Zöld Levél díjakat. Ezeket olyan városnak ítélik oda, amely hosszú távú fenntarthatósági megoldásokat léptet életbe a városi környezetben.

FELMÉRÉS

EGYÉNI PROJEKT

► Feladat

Készíts egy posztert, amelyen bemutatsz tetszés szerint egyet a következő témákból: *Az európai művészet az ókortól napjainkig, Az európai múzeumok körútja, Európai fesztiválok, Európai tudósok.*

► Munkaidő: Bemutatósi idő:

három hét 5 perc

► A poszter elkészítésének lépései:

Első hét – Előkészítés

- válaszd ki a bemutató témát;
- készítsd el a bemutató tervét;
- használj és gyűjts adatokat minél több forrásból (enciklopédiák, világháló, folyóiratok stb.);
- osztályozd az adatokat, majd készítsd el a megfelelő grafikus részt (térképek, fényképek, grafikonok, vázlatok)!

Második hét – Elkészítés és ellenőrzés

- készítsd el a posztert; bizonyosodj meg, hogy egyensúly van az írott és a grafikus tartalom között;
- minden átvett forrásanyag (térkép, fénykép stb.) alá írd oda a szerző és a mű nevét;
- a poszter alján tüntesd fel a használt forrásanyagot;
- ellenőrizd a helyes szerkesztést (külalak, helyesírás stb.)!

Harmadik hét – Befejezés és bemutatás

- mutasd be a posztert az osztály előtt;
- tartsd be a bemutatósi időt (öt perc);
- a poszter alján tüntesd fel a használt forrásanyagot;
- készülj fel a témával kapcsolatos kérdésekre, amelyeket az osztálytársaid vagy tanárod kérdezhet a bemutatás után!

Javaslatok a bemutatáshoz

- beszélj tisztán (helyes és érthető kijelentések; megfelelő szintű tudományos nyelvezet);
- magyarázd meg a bemutató térképeit, ábráit, fényképeit és grafikonjait;
- mutass be minden területet a poszter tartalmáról, és adj hozzá mellékes adatokat is;
- készülj fel az esetlegesen felmerülő kérdésekre;
- tartsd be az időt!

ÖNÉRTÉKELÉS

A bemutató után ellenőrizd le magad az alábbi képességek értékelési skálája szerint:

Elvárési szempontok	Nagyon jó 	Jó 	Elégséges
Ekészítettem egy posztert, amely tartalmazza a választott téma adatait.			
A bemutóban megfelelő térképeket, fényképeket, vázlatokat stb. használtam.			
Az osztály előtti bemutás tiszta és érthető volt.			
Válaszoltam az osztálytársak/tanárom kérdéseire.			
Betartottam a rendelkezésre szánt időt.			

III Írd le a füzetedbe az alábbi kijelentéseket, majd egészítsd ki a helyes válaszokkal!

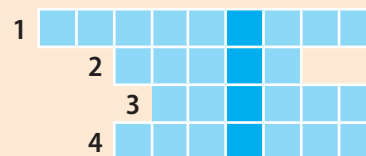
1. Norvégia a/az (...) félszigeten fekszik.
2. A természetes szaporodás az élveszületések és a/az (...) különbsége.
3. Európa legnagyobb repülőtere az utasforgalom számának tekintetében a/az (...).
4. Az Európai Unióhoz, 2013-ban csatlakozott ország neve (...).
5. A selyemhernyó-tenyésztés főként Európa (...) térségére jellemző

IV Írj három természetföldrajzi tényezőt, amely befolyásolja a Föld népességének eloszlását!

V Írj egy, legtöbb 10 sor terjedelmű földrajzi szöveget Nyugat-Európa éghajlatáról, felhasználva az alábbi kifejezéseket: *mérsékelt óceáni, Atlanti-óceán, átlagos csapadékmennyiség, középhőmérséklet, nyugati szelek!*

VI Töltsd ki az alábbi rejtvényt az utasítások alapján, és a kiemelt függőleges oszlopban megtalálod Európa egyik legjelentősebb folyamatát.

1. Híres párizsi székesegyház.
2. Aktív tűzhányó Olaszországban, amelynek Kr. u. 79-es kitörése eltemette Pompei városát.
3. Európa északi partvidékének jellegzetes növényzete.
4. Tektonikus eredetű tó a Pannónia-síkságon.

VII A mellékelt ábra Afrika politikai térképét mutatja be. A térkép alapján nevezd meg:

1. két nagyméretű országot a területük alapján;
2. két kisméretű országot a területük alapján;
3. két olyan országot, amelyek a szélességi körök mentén húzódnak;
4. két olyan országot, amelyek a hosszúsági körök mentén húzódnak ;
5. egy szigetországot;
6. egy szabdalts országot!

JAVÍTÓKULCS	I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.
	Feladat	Feladat	Feladat	Feladat	Feladat	Feladat	Feladat
Hivatalból jár: 10 pont Maximális pontszám: 100 pont	30 × 1 p = 30 p	5 × 2 p = 10 p	3 × 2 p = 6 p	5 × 2 p = 10 p	5 × 2 p = 10 p	7 × 2 p = 14 p	10 × 1 p = 10 p

A tankönyv nyomtatott és digitális változatban készült. A digitális változat tartalma hasonló a nyomtatottéhoz. A digitális változat egy sor interaktív multimédiás tanulási tevékenységet is tartalmaz (interaktív feladatok és játékok, animációk, filmek, szimulációk).

Az az ember tanult, aki soha nem hagyja abba a tanulást.

Lucian Blaga

Tradiție din 1989

 www.litera.ro

ISBN 978-630-319-686-2

9 786303 196862